DE
RE
RUSTICA

CAMERARIUS

1596

Formerly bound with Heresbach, C.
Rei rusticae libri quatuor. 1573

ἘΚΛΕΚΤᾺ ΓΕΩΡΓΙΚᾺ,

Sive

OPVSCVLA QVÆDAM

De

RE RVSTICA,

Partim collecta, partim composita à

Ioachimo Camerario, Inclytæ Reipub. Norib. Medico.

Quorum Catalogus post præfationem habetur.

EDITIO iterata auctior.

NORIBERGAE, Excudebat Paulus Kaufmann.

cIↃ. IↃ. XCVI.

Illuſtri ac Magnifico Viro,

D. HENRICO RANZOVIO, REGIS DANIAE IN CIMBRICA CHERSONESO PRODVCI &c.

Domino ſuo obſervandiſſ.

S. D.

COLLEGI ANTE annos circiter viginti, nonnulla ἐκλεκτὰ ex diverſis autoribus de re Ruſtica, idque horis ſubciſivis, ad aliquam meorum laborum honeſtam recreationem, ac ad privatum potius uſum quàm publicam editionem. Quæ cum amici quidam, non minus quàm ego φιλογεωργοὶ, apud me vidiſſent, hoc qualecunq; meum ſtudium non ſolũ non improbarunt, ſed collaudarũt quoq;, & mihi inſuper autores fieri non dubitarunt, ut in publicũ exire

 pate-

paterer: quorum ego voluntati judicioque refragari nolui, atque ideo typographo tunc nostro ea imprimenda tradidi. Fateor quidem hæc esse satis tenuia & leviter tantum ὡς ἐν τύπῳ καὶ παχυμερῶς delineata: lectorib. tamen animadverti non fuisse omnino ingrata, credo quod hæc paucula, tàm ex veteribus quàm recentioribus desumta, & in hanc ἐγχειριδίου formam contracta facilius rusticatum abeuntes secum circumferre possent. Cum vero, Illustris & Mag.ce D. RANZOVI, hæc à T. Illust. Præst. quoque desiderari, tanquam à viro omni laudabili doctrina instructissimo, ac insuper litterarum bonarum litteratorumque omnium Mœcenati singulari, ex humanissimis litteris, quas T. Ill. Præst. ad me dare dignata est, intellexissem, nulla verò exempla prioris editionis reperiri amplius possent, existimavi, me non male omnino aut infeliciter operam collocaturum esse, si hisce brumalib. diebus,

quo

quo tempore alioquin propter valetudinem minus firmam domi me cõtinere cogebar, hæc omnia paulò diligentius recognoſcerem, & multis in locis auctiora reddita rurſum evulgarem, atque peculiariter ad T. Illuſt. Præſt. mitterem. Quam meam qualemcumque opellam, & hæc quoque arbuſta, humileſque myricas (ſecundum poëtam) inter excelſas graviſſimaſque curas & occupationes, ut reſpicere benigno vultu, & per ocium interdum perluſtrare, inque ſua luculentiſſima Bibliotheca locum his concedere aliquem T. Illuſt. Præſt. velit, ac in poſterum me meoſque ſuo favore complecti pergat, etiam atque etiam ab ea peto. Bene ac feliciter vivat ac valeat T. Ill. Præſt. Norimbergæ, Calend. Decembris, Anno CHRISTI 1595.

Tuæ Illuſt. Præſt.

obſervantiſſ.

Joachimus Camerarius D.

CATALOGVS EORVM QVAE IN HOC LIBELLO *continentur.*

SENTENTIAE de præcipuis rei Ruſticæ partibus inſigniores, ex diverſis autoribus collectæ.

LEGES ruſticæ ac villicæ.

PROVERBIA quædam ſelectiora.

HIEROGLYPHICAE picturæ antiquæ, boni Agricolæ officium deſignantis explicatio.

EPISTOLA vel potius Oratio elegantiſs. Alberti Lollii, Encomium vitæ Ruſticæ exponens, ex Italica in Latinam linguam converſa.

ALTERA Epiſtola Aeneæ Sylvii eiusdem argumenti.

CARMEN eruditiſs. eadem tractans Lazari Bonamici.

CATALOGVS ſcriptorum Rei Ruſticæ & Herbariæ ac ſimilium, tàm veterum quàm recentium, qui in variis linguis aliquid de illis ſcripſerunt.

SENTENTIÆ DE PRÆCIPVIS REI RVsticæ partibus insigniores, ex diversis autoribus collectæ.

AGRICVLTVRAE ORIGO.

Genes. 3.

In sudore vultus tui vesceris pane tuo.

Syracides cap. 7.

Μὴ μισήσῃς ἐπίπονον ἐργασίαν καὶ γεωργίαν ὑπὸ ὑψίστου ἐκτισμένην: *id est, Ne oderis opus plenum laboris & agriculturam conditam ab Altissimo.*

Ioseph. Antiquit. lib. 1. cap. 3.

Ποιμενικὸς δ' ἦν ὁ βίος ἀβέλου, γῆν τε ἀροῦν ἐπενόησεν πρῶτος ὁ καΐς. *Pastoriciam vitam Abel, Agriculturam vero primus exercuit Cain.*

Primum omnium Cererem (quæ,ut Ciceroni lib.2.De Natura Deorum placet, à gerendis frugibus tanquam Geres nominata eſt) mortales docuiſſe agriculturam teſtatur Virg. 1. Georg. μυθολογικῶς:

Prima Ceres ferro mortales vertere terrã
Inſtituit.

Ovid. 5.Metam.

Prima Ceres unco glebam dimovit aratro,
Prima dedit fruges,alımẽtaq; mitia terris.

Quidam Agriculturam ante alios,ut teſtatur Diod.Sicul.lib. 1. Oſirim,qui & Dionyſius dicitur, reperiſſe ferunt,unde Tibullus:

Primus aratra manu ſolerti fecit Oſiris,
Et tenerum ferro ſollicitavit humum.
Primus inexpertæ commiſit ſemina terræ,
Pomaque non notis legit ab arboribus.

Varro lib.3. cap.1.

Divina natura dedit Agros, Ars humana ædificavit urbem.

Ibidem.

Cum duæ vitæ traditæ ſunt hominũ, ruſtica & urbana, dubium non eſt, quin hæ

hæ non ſolum loco diſcretæ ſint, ſed etiam tempore diverſam originem habeant. Antiquior enim multo Ruſtica: quod fuit tempus, cum rura colerent homines, neque urbem haberent.

AGRICVLTVRAE DEFINItio, principia, partes, finis.

Varro lib. 1. cap. 3.

Agricultura eſt ſcientia docens, quæ ſunt in unoquoque agro ſerunda (aliâs ſervanda) & faciunda, quæ terra maximos perpetuo proventus ferat.

Varro ibidem.

Eius principia ſunt eadem quæ mundi Ennius ſcribit, Aqua, Terra, Anima, Sol.

Palladius lib. 1. cap. 2.

Primo igitur eligendi & bene colendi agri ratio quatuor rebus conſtat, Aëre, Aqua, Terra, Induſtria. Ex his tria naturalia, unum facultatis & voluntatis.

Idem alibi.

Agriculturæ partes ſunt quatuor

summæ, è quibus prima cognitio fundi: Solum partesque eius quales sunt. Secunda, quæ in eo fundo opus sunt & debeant esse culturæ caussa. Tertia, quæ in eo prædio colendi caussa sint facienda. Quarta, quo quidque tempore in eo fundo fieri conveniat.

Varro lib.1.cap.4.

Hinc (cognitis principiis) profecti Agricolæ ad duas metas dirigere debent: ad utilitatem & voluptatem. Utilitas quærit fructum, voluptas delectationem. Priores partes agit quod utile est, quam quod delectat &c.

COMMODA, VTILITAS & laudes.

Proverb. 28.

Ὁ ἐργαζόμενος τὴν ἑαυτοῦ γῆν, ἐμπλησθήσεται ἄρτων. *Qui laborat diligenter terram suam, panibus satiabitur.*

Augustinus in Genesin lib. 8.

Quid enim majus & mirabilius spectaculum est, aut ubi magis cum Natura rerum humana ratio quodammodo loqui potest? quàm cum positis seminibus, plantatis surculis, translatis arbusculis,

sculis, insitis malleolis, tanquam interrogatur quæque vis radicis & germinis, quid possit, quid in ea valeat numerorum invisibilis & interior potentia: quid extrinsecus adhibita diligentia, & in ipsa consideratione perspicere? Quare neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat DEVS. *Ita etiam illud operis, quod accedit extrinsecus, per istum accedit, quem nihilominus creavit, & quem regit & ordinat invisibilis* DEVS.

D. Chrysostomus in 2. Epistola ad Corinthios, Homilia 15.

Ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν τῶν τεχνῶν ἀναγκαιοτέρα πασῶν ἡ Γεωργική, ἣν καὶ πρώτην εἰσήγαγεν ὁ Θεὸς τὸν ἄνθρωπον πλάσας. ὑποδημάτων μὲν ἄνευ καὶ ἱματίων δυνατὸν ζῆν, γεωργικῆς δὲ χωρὶς, ἀμήχανον. *Sed ex illis ipsis artib. nulla magis necessaria quàm Agricultura est, quam etiam* DEVS *ipse, cum hominem formasset, postea statim introduxit. Sine enim calceamentis & vestibus vivere possumus; absque autem Agricultura id fieri nequit.*

Phile-

Philemon.

Δικαιότατον κτῆμ' ἐστὶν ἀνθρώποις ἀγρός.
Ὧν ἡ φύσις δεῖται γὰρ ἐπιμελῶς φέρει,
Πυροὺς, ἔλαιον, οἶνον, ἰσχάδας, μέλι.
Τὰ ἀργυρώματα δ' ἐστὶν, ἥτε πορφύρα,
Εἰς τοὺς τραγῳδοὺς εὔθετ', οὐκ ἐς τὸν βίον.
Iustißima hominibus poßeßio est ager,
Ea enim, quib. eget natura, profert abunde,
Triticum, oleum, vinum, caricas, mel.
Argentea autem vasa, atque purpura.
Ad Tragœdias usum habent idoneum,
non ad vitam.

Amph. Comædus.

Εἶτ' οὐχὶ χρυσοῦν ἐστὶ πρᾶγμ' ἐρημία,
Ὁ πατὴρ γε τοῦ ζῆν ἐστὶν ἀνθρώποις ἀγρὸς,
Πενίαν δὲ συγκρύπτειν ἐπίσταται μόνος,
Ἄστυ δὲ θέατρόν ἐστιν ἀτυχίας σαφῶς γέμον.
An non aurea res est solitudo?
Est sanè vivendi pater hominibus ager.
Et solus novit occultare paupertatem.
Vrbs autem theatrum est infelicitate palam scatens.

Menander.

Ὁ τῶν γεοργῶν ἡδονὴν ἔχει βίος
Ταῖς ἐλπίσιν τ' ἀλγεινὰ παραμυθούμενος.
Agricolárum vita voluptatem capit,
Dum tristia spe futurorum solatur.

Idem.

Idem.

Ἀρ ἐστὶν ἀρετῆς καὶ βίου διδάσκαλος
Ἐλευθέρου τοῖς πᾶσιν ἀνθρώποις ἀγρός.
Eſt profectò virtutis & vitæ magiſter
Ingenuæ omnibus hominibus ager.

Horat. lib. 1. Epiſt.

Tu nidum ſervas, ego laudo ruris amœni
Rivos, & muſco circumlita ſaxa, nemusq;
Quid quæris? vivo & regno, ſimul iſta reliqui
Quę vos ad cœlũ effertis rumore ſecundo.

Cicero lib. 1. de Offic.

Omnium rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil eſt Agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine libero dignius.

Theoph.

Ἡ γεωργία ἀνδρὸς τοῦ ἐλευθέρου ἐστὶν ἀξία.
Agricultura ingenuo homine digna eſt.

Cicero pro Roſcio Amer.

Vita ruſtica, quam nos agreſtem vocamus, parſimoniæ, diligentiæ, juſticiæ magiſtra eſt.

Ibidem.

Vita ruſtica maxime disjuncta eſt à cupiditate, & cum officio conjuncta.

Plini-

Plinius.

Nullum justius genus reditus, quam quod terra, cœlum, annus refert.

Aristo. 4. πολιτικ. cap. 4.

Βέλτιστος γὰρ δῆμος ὁ γεωργικός ἐστιν.
Opt. est multitudo agricolarum.

In Catone majore, quo in loco plura huc pertinentia elegantiss. exponuntur.

Hominum generi universo cultura agrorum est salutaris, nulla vita beatior esse potest. Neque solum officio, sed & delectatione & securitate, copiaq; rerum omnium, quæ ad victum hominum & cultum etiam pertinent.

Xenophon in Oeconom.

Ταῦτα δὲ ὦ κριτόβουλε ἐγὼ διηγοῦμαι, ἔφη ὁ σωκράτης, ὅτι τῆς γεωργίας, οὐδ᾽ οἱ πάνυ μακάριοι δύνανται ἀπέχεσθαι. ἔοικε γὰρ ἡ ἐπιμέλεια αὐτῆς εἶναι, ἅμα τε ἡδυπάθειά τις καὶ οἴκου αὔξησις, καὶ σωμάτων ἄσκησις, εἰς τὸ δύνασθαι ὅσα ἀνδρὶ ἐλευθέρῳ προσήκει, *i. Hæc, Critobule, inquit Socrates, ideo narro, quod agricultura max. etiam beati abstinere nequeāt. Studium enim huius & curam*

curam simul voluptatem habere, simul rem familiarem augere, simul corroborare corpora probabile est, ut exequi aliquis boni viri munera valeat.

Ibidem.

Τὶς δὲ τοῖς ἐργαζομένοις πλείω τέχνη ἀντιχαρίζεται, τὶς δὲ ἥδιον τὸν ἐπιμελόμενον δέχεται, προτείνουσα προσιόντι λαβεῖν, ὅτι χρήζει; τὶς δὲ ξένοις ἀφθονώτερον δέχεται. *Quae non vero ars exercentibus se plura retribuit? Quaenam verò studentem sibi accipit suavius? Cum offerat accedenti porrigatque ad sumendum, quicquid ille vult. Haec lautissimè ac prolixissimè hospites accipit.*

Aelianus in Epistolis Rusticis.

Ἀγροίκου βίου τάτε ἄλλα ἐστὶ καλὰ, καὶ δὴ καὶ τὸ ἥμερον τοῦ τρόπου. ἡ γὰρ ἡσυχία καὶ τὸ ἄγειν σχολὴν τοῖς τῆς γῆς καλὴν πραότητα ἐνεργάζεται *Cum alia sunt vitae rusticae commoda plura, tum mansuetudo ingenii, morumque. Ocium enim illud rurisque colendi studium gignit placidam laudabilemque lenitatem.*

Ibidem.

Ibidem.

Φύεται μὲν ἐν τοῖς ἀγροῖς καλὰ πάντα, κεκόσμηταί τε ἡ γῆ τούτοις καὶ τρέφει πάντας. καὶ τὰ μέν ἐστι τῶν καρπῶν διετήσια, τὰ δὲ καὶ πρὸς ὀλίγον ἀνέχονταί ἐστι τρωκτὰ ὡραῖα. πάντων δὲ τούτων θεοὶ μὲν ποιηταὶ, ἡ γῆ δὲ μήτηρ ἅμα καὶ τροφὸς αὐτῇ. Φύεται δὲ καὶ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη, καὶ ταῦτα ἐν τοῖς ἀγροῖς δένδρων τὰ κάλλιστα καρπῶν τὰ χρησιμώτατα. Μὴ τοίνυν γεωργῶν καταφρόνει. ἔστι γάρ τις καὶ ἐνταῦθα σοφία, γλώττῃ μὲν οὐ πεποικιλμένη οὐδὲ καλλωπιζομένη λόγων δυνάμει. σιγῶσα δὲ εὖ μάλα, καὶ δι' αὐτοῦ τοῦ βίου τὴν ἀρετὴν ὁμολογοῦσα. *Nascuntur quidem ruri bona omnia: quibus ornata est tellus, atque iisdem cunctos alit atque sustentat. Sunt autem ex fructibus quidam annui, quidam statim esui apti, nec diu durantes. Horum autem omnium* DEI *habentur architecti & autores. Tellus autem mater simul est & nutrix. Viget ibidem quoque justicia & temperantia,* FRVCTVS OPTIMI *multoque meliores & præstantiores arborum aliis quibusvis fructibus. Quapropter noli rusti-*

rusticos contemnere. Inest enim illis quoque aliqua sapientia, non quidem lingua varia vel comta verborum facultate prædita: sed potius tacita, & per ipsam vitam omnem professa virtutem.

Ibidem.

Ἡμεῖς δὲ εἰ καὶ μικρὰ κερδαίνομεν μεγάλα ποιοῦντες, ἀλλὰ πολὺ ἡ γῆ τῆς θαλάττης ἑδραιότερον, καὶ αὕτη πιστοτέρα, βεβαιοτέρας ἔχει τὰς παρ' ἑαυτοῖς ἐλπίδας. *At nobis etsi ex magno labore parum lucri accedit, terra tamen mari multo & solidior & fidelior est, spesque continet in se firmiores.*

Idem 6.Politic.

Optimus populus est qui terræ colendæ deditus est.

Xenophon in Oeconom.

Καλῶς δὲ κἀκεῖνος εἶπεν, ὃς ἔφη τὴν γεωργίαν τῶν ἄλλων τεχνῶν μητέρα καὶ τροφὸν εἶναι. εὖ μὲν γὰρ φερομένης τῆς γεωργίας, ἔρρωνται καὶ αἱ ἄλλαι τέχναι ἅπασαι. ὅπου δ' ἂν ἀναγκασθῆ ἡ γῆ χερσεύειν, ἀποσβέννυνται καὶ

αἱ ἄλλαι τέχναι, σχεδόν δὲ καὶ κατὰ γῆν καὶ κατὰ θάλατταν. id est, Præclare & ille dixit, qui perhibuit agriculturam aliarum artium matrem esse ac nutricem. Agricultura enim procedente prospere alia quoque artificia firma sunt ac consistunt universa. Ubi vero necessitas solum vastum relinquere cogit, ibi & alia ferè artificia extinguuntur terra marique.

Aristo. 1. Politic. cap. 4.

Acquirendarum facultatum potiss. ratio in agricultura consistit.

Cato.

Virum bonum cum laudabant, ita laudabant, bonum agricolam bonumque colonum. Ampliss. laudari existimabatur, qui ita laudabatur.

Cato de Re rustica. cap. 1. & 2.

At ex agricolis & viri fortissimi & milites strenuissimi gignuntur, maximeque pius quæstus stabilissimusque cõsequitur, ac minime invidiosus, minimeque male cogitantes sunt, qui in eo studio occupati sunt. Idem dicit Vegetius de Re militari, lib. 1. cap. 3.

Varro in principio lib.2.

Viri magni nostri majores non sine causa præponebant rusticos Romanos urbanis, ut ruri enim, qui in villa vivunt, ignaviores, quàm qui in agro versantur in aliquo opere faciundo, sic qui in oppido sederent, quàm qui rura colerent, desidiosiores putabant.

Idem initio lib. 3.

Cum artes omnes dicantur in Græcia intra mille annorum tempora repertæ, agri nunquàm non fuerunt in terris, qui coli possint. Neque solum antiquior cultura agri, sed etiam melior. Itaque non sine causa majores nostri ex urbe in agros redigebant cives suos, qꝫ & in pace à rusticis Romanis alebantur, & in bello ab his tuebantur. Nec sine caussa terram eandem appellabant matrem & Cererem, & qui eam colerent, piam & utilem agere vitam credebant, atque eos solos reliquias esse ex stirpe Saturni Regis.

Vitruvius de Architectura in præfat.lib.2.

Ut enim natus infans sine nutricis

lacte non potest ali, neque ad vitæ crescentis gradus perduci: sic civitas sine agris & eorum fructibus in mœnibus affluentibus non potest crescere: nec sine abundantia cibi frequentiam habere, populumque sine copia tueri.

Cicero in Catone.

Agricolarum vita proximè ad sapientiam accedit, ut quæ commercium habeat cum terra, quæ nunquam recusat imperium, nec unquam sine usura reddit quod accepit.

Columell. lib. 1, cap. 1.

Agricultura sine dubitatione proxima est & quasi cõsanguinea sapiẽtiæ.

Plutarch. in vita Caton.

M. Cato Censorius duobus generibus quæstus se usum tantum dixit, agricultura & parsimonia.

Virg. in Georg.

O fortunatos nimium, bona si sua norint,
Agricolas, quibus procul civilibus armis
Fundit humo facilem tellus justissima victum.

Hora-

Horatius.

Beatus ille, qui procul negociis,
Vt priſca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis,
Solutus omni fœnore &c.

Idem lib. 1. Epiſt.

-- Vivere naturæ ſi convenienter oportet,
Ponendæq; domo quęrēda eſt area primū,
Noviſti ne locum potiorem rure beato?
Eſt ubi plus tepeant hyemes? ubi gratior aura
Leniat & rabiem canis, & momēta leonis,
Cum ſemel accepit ſolē furibundus acutū?
Eſt ubi divellat ſomnos min⁹ invida cura?
Deterius lybicis olet, aut nitet herba lapillis,
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum
Quam quę per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nēpe inter varias nutritur ſylva columnas
Laudaturque domus, longos quæ proſpicit agros.

Seneca in Hyppolyto.

Non alia magis eſt libera & vitio carens,
Ritusque meliùs vita quæ priſcos colat,
Quam quæ relictis mœnibus ſylvas amat
Non illum avaræ mentis inflammat furor,
Qui ſe dicavit montium inſontem jugis,

Non aura populi,& vulgus infidum bonis,
Non pestilens invidia, non fragilis favor,
Non ille regno servit, aut regno imminens
Vanos honores sequitur, aut fluxas opes,
Spei metusque liber. ——

Franciscus Patricius Senens. Episcopus, de Repub.

Agricultura sola est, cui ingenui & excellentes viri admoveri debent, tum propter vitæ necessitatem, cum sine ea neutiquam vivere possimus, tum etiam quod quæstum nobis honestiss. & sine fallacia ac mendacio præbet. Certe robusti magis & longe melioris valetudinis juvenes in agris fiunt quàm in civitatibus, in quibus somno & libidinibus indulgentes, imbecilles redduntur, malæq; valetudinis. Non igitur admirandū est, si in agris obduratos juvenes Romani extulerint, cum imperium orbis terrarum, non ignavia & desidia, sed robore & fortitudine quæsierint. Nos autem Agriculturam quasi sordidum quæstum fugimus, & agricolas ludibrio habemus, Eosq; tanquam servos aut ad perpetuum laborem addictos contemni-

mus,

mus, plurisq; mercium ac pigmentorum institores vel cocos aut sartores facimus, quàm optimum quenquam agricolam &c. & paulò pòst. Hesiodus & Homerus instrumentum rei Rusticæ & agricolarum magis probaverunt, quàm bellatorum ac rei bellicæ. Illud enim mortalibus vitam ac felicitatem pollicetur, hoc autem mortem & miseriam affert.

Plinius lib. 6. Epistol.

Veteres Ruris secessum, senectutis suæ nidulum appellabant, ut Ruffus Vergonius villam suam Aßiensem.

OFFICIVM BONI AGRIcolæ & Patrisfamiliâs.

Xenoph. in Oeconom.

Εὖ γὰρ ἴσθι, ὅτι αἱ σώφρονες καὶ ὑπὲρ ὑγρῶν καὶ ξηρῶν καρπῶν, καὶ βοῶν, καὶ ἵππων καὶ προβάτων, καὶ ὑπὲρ πάντων γε δὴ τῶν κτημάτων, τοὺς θεοὺς θεραπεύουσιν. *Hoc plane scias, eos qui frugi sunt, tam pro aridis, quàm humidis fructibus, pro bobus, equis, pecore, denique omnibus facultatibus suis, venerari* DEVM.

Idem.

Ὅτι παραπλήσια ἔργα ἐστὶ νομέως ἀγαθοῦ καὶ βασιλέως ἀγαθοῦ. *Quod ſimilia ſint opera boni paſtoris & boni Regis.*

Plinius lib.18.cap.2.

Romani ne deguſtabant quidem novas fruges aut vina, antequam ſacerdotes primitias libaſſent.

Cicero pro Roſc. Amerino.

Majores noſtri ſuos agros ſtudioſe colebant, non alienos cupide appetebant.

Aelianus in Epiſtolis Ruſticis.

Μήπω τοσαύτης κακίας ἀναπλησθείη γεωργῶν ἤθη, ζηλοτυπεῖν τε εἰς πλοῦτον, καὶ ὑπὲρ χρημάτων φρονεῖν. εἰς ἀγρίας ταῦτα τραπείη, καὶ εἰς τοὺς ἐν δικαστηρίοις ῥήτορες. *Abſit procul, ut hoc vitio Agricolarū animi ſcateant, ut ſcilicet zelo quopiam divitiarum agitentur, & de pecuniis parandis ſint ſoliciti. In feras iſtæc faceſſant, & forenſes rabulas.*

Columell. lib.1.cap.3.

Ne major ager, quàm patiatur calculi ratio, ematur.

Virg.

Laudato ingentia rura. Exiguum colito.

Palladius.

Fœcundior eſt culta exiguitas, quàm magnitudo neglecta.

Columell. lib. 1.

Vbi ſedulò colitur ager, plerunque compendium, nunquam, niſi cœli major vis aut prædonis inceſſit, detrimentum affert.

Ibidem.

Qui ſtudium agricolationi dederit, antiquiſſima hæc ſciat ſibi advocanda, prudentiam rei, facultatem impendendi, voluntatem agendi.

Plinius lib. 18. cap. 3.

Agrum male colere cenſorium probrum judicabant, atque, ut refert Cato, quem virum bonum colonum dixiſſent, ampliſſime laudaſſe exiſtimabant.

Ibidem.

Ipſorum tunc manibus imperatorum colebãtur agri, (ut fas eſt credere) gau-

dente terra vomere laureato, & triumphali aratore, sive illi eadem cura semina tractabant, qua bella, eademque diligentia arva disponebant, qua castra, sive honestis manibus omnia lætius proveniunt, quoniam & curiosius fiunt.

Ibidem.

Nihil sero in Agricultura faciendum omnes censent.

Xenoph. in Oeconom.

Καὶ τ' ἄλλα μοι δοκεῖ δεσπότου ὀφθαλμὸν τὰ καλά τε καὶ ἀγαθὰ μάλιστα ἐργάζεσθαι.

Aristoteles 1. Oeconom. c. 6.

Opportunumq; erit dictum tam Persæ quàm Afri. Ille enim interrogatus, quid equũ max. pinguem efficeret, Domini, inquit, oculus. At Afer interrogatus, quale stercus esset optimũ, Domini, inquit, vestigia. Idem dicit Xenoph. in Oeconom.

Plinius.

Non mentiuntur ii, qui dicunt, frontem Domini plus prodesse quàm occipitium.

Cato.

Cato. Columella.

Paterfamiliâs ita habitare debet, ut frequenter rus veniat, Frons enim occipitio prior est.

L. Pomponius citante Nonio in verbo Villicari.

Longe ab urbe villicari quo herus rarenter venit, non villicari sed dominari est mea sententia.

Aristoteles in Oeconom.

Idem salubritati consulat familiæ, ægrotos curet, non ejiciat.

Aristotel. Oeconom. 1 cap. 6.

Prius decet Dominum expergisci, quàm servos, & posterius ire cubitum.

Columell. lib. 11. cap. 1.

Agricolationis caput est, fecisse quicquid exegerit ratio.

Symmachus lib. 6. Epist. 71.

Non est bonus paterfamiliâs, qui frequentationem soliditati anteponit, & cui antiquior videtur celeritas utendi, quam securitas succedentium.

Plato in Entyphrone.

Ὀρθῶς γάρ ἐστιν τῶν νέων πρῶτον ἐπιμεληθῆναι

ληθῆναι ὅπως ἔσονται ὅτι ἄριστοι, ὥσπερ γεωργὸν ἀγαθὸν τῶν νέων φυτῶν, εἰκὸς πρῶτον ἐπιμεληθῆναι. *Consentaneum enim est primū de ipsis juvenib. curam suscipere ut quàm optimi evadant: quemadmodum decet agricolam novellarū plantarum primam curam gerere, tum vero de cæteris curandis rationes inire.*

Columell. cap. 11. lib. 1.

Nam diligentem patremfamiliâs decet agri sui particulas omnes, & omni tempore anni frequentius circumire, quo prudentius naturam soli, sive in frōdibus & herbis, sive jam maturis frugibus contempletur, nec ignoret, quicquid in eo recte fieri poterit.

Columell. lib. 11. cap. 1.

Prælabentis vero tēporis fuga quàm sit irreparabilis, quis dubitet?

Xenoph. in Oeconom.

Ruri, sicuti in urbe, singula opera sua habent peculiaria tempora.

Cato. 5.

Res rustica sic est, si unum sero feceris, omnia opera sero facies.

Colu-

Columell. lib.11.cap.1.

Res est agrestis insidiosiss. cunctanti, quod ipsum expreßius vetustißimus autor Hesiodus hoc versu significavit,

Ἀεὶ δ' ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄτῃσι παλαίει.

Plinius lib.18. cap.6.

Malum patremfamiliâs (esse) quisquis interdiu fecerit, quod noctu poßit, nisi intempestate cœli. Pejorem, qui profestis diebus egerit, quod feriatis deberet. Peßimum, qui sereno die sub tecto potius operaretur, quàm in agro.

Palladius lib.1.cap.6.

Neceßitas feriis caret.

Virg.Georg.

Sępe etiam festis quędam exercere diebus,
Fas & rura sinunt &c.

Cato.11.

Patremfamiliâs non emacĕ, sed vendacem esse oportet. Vendat boves vetulos: armenta rejicula, oves rejiculas, lanam, pelles, plostrum vetus, ferramenta vetera, servum senem &c.

Plinius lib.18. cap.6.

Nequam esse agricolam, quisquis emeret,

emeret, quod præstare ei fundus posset.

Plinius lib.17.cap.12.

Nihil fœdius agricolis, quàm gestæ rei pœnitentia.

Xenoph. Item Columell.lib.11.cap.1.

Curandum magis, ne peccetur, quàm, cum peccatur, sero puniatur.

Symmachus lib.6.Epist.71.

Par sumtus est, semel solida collocare, & sæpe integrare cadentia.

Xenoph. in Oeconom.

Ordine nihil cum in aliis rebus, tum in Agricultura utilius, nihil magis præclarum. ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως εὔχρηστον οὔτε καλὸν ἀνθρώποις ὡς ἡ τάξις.

Columell. lib.4.cap.3.

In omni genere impensarum (sicuti ait Græcinus) plerique nova opera fortius auspicantur, quam tuentur perfecta.

Columell.lib.1.cap.8.

Nam cum multum prodest perite quid facere, tum plus obest perperam fecis-

fecisse. Unum enim & solum dominatur in rusticatione, quicquid exigit ratio culturæ, semel facere, quippe cum emendatur, vel imprudentia vel negligentia, jam res ipsa decoxit.

Columell. lib. 12. cap. 11.

Vetus proverbium est, paupertatem certiss. esse, cum alicuius indigeas, uti eo non posse, quia ignoretur, ubi projectum jaceat, quod desideratur. Itaque in re familiari laboriosior est negligentia quàm diligentia.

Xenoph. lib. 1. de Cyri disciplina.

Ut agricolam ociosum ac inertem, ita imperatorem similem nulli usui esse.

Xenoph. in Oeconom.

Ajunt ei, qui bonus agricola futurus sit, ante omnia soli naturam, & ingenium notum esse oportere.

Patricius Senensis Episcopus lib. 6. de instit. Reipub.

Qui fundum bene colere vult, urbanas ædes vendat. Nam cui magis sit cordi urbanum, quàm rusticum domicilium

lium habitare, agro neutiquam indiget. Male enim civiles curas exercere potest, qui rusticari gaudet. Alterum siquidem ut negligat opus est, qui utrumque munus implere vult.

VILLICI, COLONI, ET aliorum similium officium.

Xenoph. in Oeconom.

Τὸν οὖν μέλλοντα εὖ γεωργήσειν, δεῖ τοὺς ἐργαστῆρας καὶ προθύμους παρασκευάζειν, καὶ πείθεσθαι θέλοντας, *id est, Qui igitur in agricultura recte versaturus est, eum oportet operarios eos præparare, qui & animo promto sint & velint obedire.* Vnde idem autor sparsim in eodem libro, inquit, quatuor in villico requiri, ut sit benevolus, diligens, imperio aptus & doctus.

Columell. lib. 11. cap. 1.

In universa porro villicatione, sicuti in cætera vita, preciosiss. est intelligere quenquam nescire se quod nesciat, semperq; cupere, quod ignoret, addiscere.

Varro

Varro lib. I. cap.17.

Qui præsint, literis sint & aliqua humanitate imbuti, frugi, rerum rusticarum periti, ætate majore quàm operarii.

Columell. lib. I. cap. 8.

Potest etiam illiteratus, dummodo sit tenacißimæ memoriæ, rem satis commodè administrare. Eiusmodi villicus, ut Cornelius Celsus ait, sæpius nummos Domino quàm librum afferre solet.

Ibidem.

Villicus non negocietur sibi, pecuniamque Domini aut animalibus, aut rebus aliis promercalibus occupet. Hæc enim negociatio eum avocat, nec unquam patitur eum cum rationibus domini paria facere, sed ubi numeratio exigetur, rem pro nummis ostendet.

Columella ibidem.

Eligendus est rusticis operibus ab infante duratus, & inspectus experimentis. Si tamen is non erit, de iis præficiatur, qui servitutem laboriosam toleraverunt.

Florent. apud Casſianum Baſſum.

Δεῖ τὸν ἐφεστῶτα ἐφημερίδα τῶν ἔργων ἔχειν, καὶ πῶς αὐτὸν προσήκει τάξεις τῶν ἐργατῶν ποιεῖσθαι. *Oportet villicum habere operum Ephemeridem ſive diarium, & quomodo operariorum ſint faciendi ordines.*

Cat. & Columell. lib. 11. cap. 1.

Male agitur cum Domino, quem villicus docet.

Columella.

Villicus ambulator (quod ait Cato) eſſe non debet, nec egredi terminos, niſi ut addiſcat aliquam culturam, & hoc, ſi ita in vicino eſt, ut cito remeare poſsit.

Cato 5.

Primus è lecto ſurgat, alios excitet, poſtremus cubitum eat, prius videat villam ut clauſa ſit, utque quisque ſuo loco cubet, jumenta pabulum habeant.

Columell. lib. 11. cap. 1.

Somni & vini ſit abſtinentiſſ. quæ utraque ſunt inimiciſſ. diligentiæ. Nam & ebrio-

& ebrioso cura officii pariter cum memoria subtrahitur, & somniculoso plurima effugiunt. Tum etiam sit à venereis cogitationibus aversus, quibus si se dediderit, non aliud quicquam possit cogitare quàm illud quod diligit.

Ibidem.

Villicus convictum externum vitet.

Cato 5.

Ne plus censeat se sapere quàm dominum.

Ibidem.

Disciplina bona utitor. Alieno abstineat.

Varro lib. 1. cap. 16.

Ne quis injussu villici exeat, neque villicus injussu Domini longius quàm ut eodem die redeat, neque id crebrius, quàm opus sit fundo.

Columella.

Ne crudelius cum subjectis aut submissius agat, semper honoret bonos & sedulos, parcat etiam minus probis, & ita temperet, ut magis revereantur eius se-

veritatem, quàm ut sævitiam detestentur.

Varro lib.1.cap.13.

Villici proxime januam cellam esse oportet, eumque scire, qui introeat aut exeat noctu, quídve ferat, præsertim si ostiarius est nemo.

Columella.

Opus avarius quàm pensio à colonis exigenda.

Idem lib.1. cap.7.

Felicißfundus, qui colonos indigenas habet.

Ibidem.

Pejor colonus urbanus, qui per familiam mavult agrum, quàm per se colere. Saserna dicebat, ab eiusmodi homine ferè litem pro mercede reddi.

Ibidem.

Non agendum cum colonis summo jure, Nam summum jus antiqui summam putabant crucem.

Palladius lib.1.cap.6.

Domino vel colono confinia poßidenti, qui

ti, qui fundum vel agrum ſuum locat, damnis ſuis ac litibus ſtudet.

Ariſtotel. Oeconom. lib. 1. cap. 5.

Servos neque petulantes neque abjectos eſſe ſinat.

Varro lib. 1. cap. 17.

Mancipia eſſe oportet neque formidoloſa, neque animoſa, neque eiusdem nationis plura.

Columell. lib. 11. cap. 1.

Præferenda unius agilis atque induſtria, quàm decem hominum negligens & tarda opera.

Cato 5.

Litibus familia ſuperſedeat.

Plato 8. de Legib.

Τὸ δὲ μετὰ τοῦτο, βλάβαι πολλαὶ καὶ σμικραὶ γειτόνων γιγνόμεναι, διὰ τὸ θαμίζειν, ἔχθρας ὄγκον μέγαν ἐντίκτουσι, χαλεπὴν καὶ σφόδρα πικρὰν γειτονίαν ἀπεργάζονται. διὸ χρὴ πάντως εὐλαβεῖσθαι, γείτονα γείτονι μηδὲν ποιεῖν διάφορον τῶν τε ἄλλων πέρι, καὶ δὴ καὶ ἐπεργασίας ξυμπάσης, σφόδρα ἂν διευλαβούμενον. τὸ μὲν γὰρ βλάπτειν, οὐδὲν χα-

λεπὸν, ἀλλ' ἀνθρώπου παντός. τὸ δ' ἐπωφελεῖν, οὐδαμῇ ἅπαντος. *Multa vero & exigua damna quidem, quod frequenter fiant, magnos inter vicinos pariunt simultatum quasi molem & turbam: ac proinde difficilem amaramque viciniam reddunt. Itaque vicinus etiam atque etiam cavere debet, ne controversiae rixaeque occasionem serat, & cum aliis omnibus in rebus, tum vero maxime in universa agrorum cultura id vehementissime aversetur. Nocere enim haud difficile est: at utilitatem afferre & bene de aliis mereri, non est sane cujuslibet.*

Cato 5.

Familiae ut bene sit provideto, ne algeat, ne esuriat.

Aristotel. Oeconom. lib. 1. cap. 5.

Ante omnia servi probi sunt parandi. Horum genera duo sunt, procurator & operarius.

Ibidem.

Tria servis tribuenda, opus, animadversio, cibus. Si cibus suppetat sine opere

opere & animadversione, ita petulantia innascitur. Inter opera vero & animadversionem, cibum non habere, & injustum atque violentum est, & elidit frangitq́ vires.

Ibidem.

Quod verò in aliis accidit, ut deteriores fiant, si non melioribus melius, neque præmia virtutis atque vitiorum proposita sint, idem contingit in famulis. Quàmobrem consideratio adhibenda est, distribuenturq́ & remittentur singula pro eo ac illi merebuntur, cibus, vestes, ocium, animadversio.

Syracides cap. 33.

Pabula & virga ac onera asino. panis & disciplina & opera servo.

Ibidem.

Conjicito hunc in operas, ne sit ociosus. Plurima enim vitia docet ocium.

Aristotel. in Oeconom. I. cap. 5.

Quoniam vini potu etiam liberi petulantes effici solent, & in multis gentibus hoc liberi quoq́ homines abstinent:

ut in castris Carthaginienses, patet quòd servis vel vini nihil, vel per quàm parum contribuendum sit.

Ibidem.

Ad opera facienda servorum natio maxime opportuna est ea, quæ neque ignava nec nimis fortis sit. Ambæ enim hæ injustæ & improbæ sunt. Nam nimis ignavi nihil tolerant, & animosi difficulter reguntur.

Ibidem.

Non parabuntur multi servi populares simul.

Cato. I.

Operariorum copia sit pro ratione fundi.

Ἧττον βλάπτει ῥάθυμος κλέπτης ἢ ῥάθυμος δοῦλος.

Minus nocet piger fur quàm servus piger.

Varro lib. I. cap. 17.

Gravia loca melius est mercenariis colere quàm servis.

Columell. lib. I. cap. 8.

Nulla est autem amplior nequissimi homi-

hominis custodia, quàm operis exactio, ut justa reddantur, ut villicus semper se repræsentet.

Cato.

Nihil agendo homines male agere discunt.

Columell.lib.11.cap.1.

Præstat opere fatigatum servum diem unum aut alterum sub custode requiescere, quàm pressum nimio labore noxam contrahere, atque longo tempore cum jactura operum decumbere.

Plinius.lib.18. cap.6.

Agrum coli ergastulis pessimum, & quicquid agitur à desperantibus.

PRAEDIVM, FVNDVS, Villa, & similia.

Symmachus lib.1. Epist.4.

Nisi properata cura subveniat, quæ ædium fatiscentium senectutem amoliatur: aut pecuniæ postea dispendium cumulatur, aut ruinæ. Nam quisquis hæc opera intermittit, amittit.

Cato 1.

Prædium rusticum bonum cœlum habeat, ne calamitosum siet, solo bono, sua virtute valeat, si poteris, sub radice montis siet, in meridiem spectet, loco salubri, operariorum copia siet, bonumq; aquarium, oppidum validum prope siet, aut mare, aut amnis, qua naves ambulant, aut via bona celebrisq;.

Aristot. lib. 7. Polit. cap. 11. & lib. 1. Oeconom. cap. 6. Vitruvius lib. 8.

Ædes ad incolumitatem eorum, quæ ponuntur, constituendæ, veluti frumenti, vestium, & instrumenti. Nam ad orientem & septentrionem constitutio salubrior, & ad conservandum magis idonea.

Varro lib. 1. cap. 11.

Salubrior pars septentrionalis quàm meridiana, & quæ salubrior, illa fructuosior.

Idem lib. 1. cap. 6.

Montana æstate salubriora, campestria hyeme.

Idem

Idem lib.1.cap.4.

Salubritas, quæ ducitur è cœlo ac terra, non est in nostra potestate, sed in natura. Ut tamen multum sit in nobis, quod graviora quæ sunt, ea diligentia leviora facere possumus.

Palladius lib.1.cap.6.

Viæ malitia æquè & voluptati & utilitati adversa.

Vlpian.lib.1.ff.de Servit.rust. prædiorum.

Servitutes prædiorum rusticorum sunt, iter, actus, via, aquæ ductus.

Hesiodus.

Vicinus malus magnum malum, sicuti bonus magnum commodum. Πῆμα κακὸς γείτων, ὅσσον τ' ἀγαθὸς μέγ' ὄνειαρ.

Cato 3.

Ne villa fundum, neque fundus villam quærat.

Varro.lib.1.cap.2.

Quæ nasci in fundo ac fieri à domesticis poterunt, eorum ne quid ematur.

Columell. lib.1.cap.4.

Fundus sicuti ne fœcundissimi quidem

dem ſoli, cum ſit inſalubris, ita nec effæti, ſi vel ſaluberrimus ſit, parandus.

Symmachus lib.7. Epiſt.37.

Natura regionum ſuis meritis, non noſtris quæſtibus æſtimanda eſt.

Varro lib.1. cap.11.

Villam neque majorem neque minorem oportet eſſe agro: Cum utrumque ſit contra rem familiarem ac fructum. Majora enim tecta ædificamus pluris, & tuemur ſumtu majore: minora cum ſunt quàm poſtulat fundus, fructus ſolent diſperire.

Ibidem.

Villa ad exortus æquinoctiales poſita eſt aptiſſima, quod æſtate habet umbram, hyeme ſolem.

Cornel. Celſus lib.1. cap.2.

Ad ſalubritatem habitandum monet ædificio lucido, perflatum æſtivum, hibernum ſolem habente.

In talem domum extat elegans Epigramma Iuliani lib.4. Antholog. tit. εἰς οἴκους.

Ὥρῃ ἀναψύχω θέρεος, καὶ χείματι θάλπω,
Τοὔλλιπὲς ὡράων ἐξ ἐμέθεν παρέχων.

Hoc

Hoc est:

Aestatē foveo leni aura, hiememq; calore,
Ex me suppeditans temporibus quod abest.

Varro lib.1.cap.11.

Quapropter cum sit sapientis non ubique emere, nec aut ubertatis illecebris, aut delitiarum concinnitate decipi: Sed vere industrii patrisfamiliâs est, quicquid aut emerit, aut acceperit, facere fructuosum atque utile.

Plinius lib.18. cap.5.

Prædium ne cupide emas. In Re rustica operæ ne parcas, in agro emendo minime. Quod male emptum est, semper pœnitet. Ex Catone.

AGER, SOLVM, TERRA, prata, arbusta, sylvæ.

Aristot. lib. 2. Politic. cap.6.

Ager divisus fuit, Hippodami Milesii lege, in partes tres: in sacrū, publicum & privatum. Sacer is definiebatur, unde sacra Diis fierent: publicus, qui bellanti-

lantibus victum suppeditaret; privatus Agricolarum.

Varro lib.1.cap.7.

Cato gradatim præponens alium alio agrum meliorem esse dicit in novem discriminibus. Quod sit primus, ubi vineæ esse poßint bono vino & multo. Secundus, ubi hortus irriguus. Tertius, ubi salicta. Quartus, ubi oliveta. Quintus, ubi pratum. Sextus, ubi campus frumentarius. Septimus, ubi cædua sylva. Octavus, ubi Arbustum. Nonus, glandaria sylva.

Cato 1.

Ager quamvis quæstuosus, si sumtuosus sit, non multum superest.

Virgil.

—— Laudato ingentia rura:
Exiguum colito. ——

Cicero 2. Tuscul. quæst.

Ager, quantumvis fertilis, sine cultura fructuosus esse non potest.

Cato 1.

In agro præcipuè spectanda salubritas cæ-

tas cœli, & ubertas loci. Columella addit aquæ & vicini rationem.

Varro lib. 5. cap.4. Columella lib.1.cap 3.

Vbi salubritas non est, cultura aliud non est, quàm alea domini vitæ ac rei familiaris. Et ubi cum Orco ratio ponenda, ibi non modo fructuum perceptionem, sed & vitam colonorũ dubiam esse, vel potius mortem quæstu certiorem.

Columell. lib.1.cap.3.

Imbecilliorem agrum quàm agricolam esse decet, quoniam si sit colluctandum cum eo, si fundus prævaleat, dominum allidi. Non enim dubium, quin minus reddat laxus ager non ritè cultus, quàm angustus eximie.

Videtur alludere ad Virgilii locum: Laudato ingentia rura, Exiguum colito.

Plinius lib. 18. cap.5.

Malus est ager, cum quo Dominus luctatur.

Plinius ibidem.

Certißimus quæstus, si ager bene pascat,

pascat, proximús, si mediocriter pascat, Catonis oraculo. Summa omnium in hoc spectanda fuit, ut fructus is maxime probaretur, qui quàm minimo impendio constaturus esset.

Plinius lib.18.cap.6.

Utilissime agri coluntur ex oraculo, malis bonis. Nam cum dicerent malos, intelligere voluerunt vilissimos summũ providentiæ existimantes, ut quàm minimum esset impendii.

Columella lib.1.cap.7.

Ex agro semper plus sua cura redditur quàm coloni.

Palladius lib.5.cap.6.

Tria in agro mala æquè nocent, morbus, vicinus, sterilitas.

Idem lib.1.cap.6.

Qui agrum colit gravem tributis, creditorem patitur, cui sine spe absolutionis astrictus est.

Cicero in Bruto.

Ager, qui multos annos quievit, uberiores ferre fructus solet.

Idem

Idem pro lege Agraria contra Rullum.

Agricola ideo agrum vendere nolebat ſuum, quia ex eo nullum malum nuncium audiſſet.

Xenoph. in Oeconom.

Non comparandus ager ſplendide cultus, ſed potius culpa domini neglectus, ut tamen melior cultura reddi poßit.

Columella lib. 1. cap. 2.

Procul ab agro ſuo dißitus, vicinus jacturæ ſuæ cenſetur. Nam ſi frequenter viſat, aut viſurum ſe denunciet, villicum & familiam in officio continet.

Plinius lib. 18. cap. 6.

Nihil minus expedire, quàm agrum optime colere.

Quo ſermone proverbiali nimium ſtudium colendi indicare voluerunt.

Ibidem.

Bene colere neceſſarium, optime damnoſum, præterquam ſobole ſua colonóve paſcendis.

Varro lib. 1. cap. 6.

Ager campestris segetibus, collinus vineis, sylvis montanus melius cōvenit.

Plinius lib. 17. cap. 2.

Nec arbitror perpetuum quicquam in hoc præcipi posse, ad soli naturam, ad loci ingenium, ad cæli cuiusq; mores dirigenda solertia est.

Ibidem cap. 5.

Cato breviter atque ex suo more vitia determinat, terram cariosam cave, néve plaustro neque pecore impellas.

Virgilius.

Non omnis fert omnia tellus,
Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ.

Xenoph. in Oeconom.

Facilius terræ quàm hominis aut equi ingenium cognoscitur.

Palladius lib. 1. cap. 6.

Color terræ non magnopere considerandus, quia bonitatis incertus autor.

Ibidem.

In agro periclitantur interiora, nisi colantur exteriora.

Idem.

Idem ibidem.

Nam quod solum agrestes herbas pulchrè gignit, id & proferre ea quæ conseruntur, pulchrè poterit, si colatur.

Columell. lib.1.cap.2.

Agrum peßime mulctari, cuius dominus, quid in eo faciendum sit, non docet.

Varro lib.1.cap.7.

Præparatio si qua fit in pratis, ea est, ut defendantur à pastione, si irrigua sunt, ut tempestive irrigentur.

Idem lib.1. cap. 29.

Prata ineunte vere purganda.

Idem.

Prata inter vernum æquinoctium & Vergilianum exortum defendenda.

Plinius lib.18. cap.27.

Pratorum facilima agricolis cura ac minimi dispendii.

Cato cap.9.

Prata irrigua, si aquam habebis, id potiß. facito, si aquam non habebis, sicca quam plurima facito.

Idem cap.49.

Cum prata defendes, depurgato, herbasq́ malas omnes radicitus effodito.

Idem cap.7.

Fundum suburbanum arbustũ max. convenit habere: & ligna & virgæ venire possunt, & domino erit, qui utatur. In eodem fundo suum quicquid conseri oportet, arbustoque vitem copulari.

Varro lib. 1. cap.6.

Sylvæ meliores existimantur esse montanæ.

Idem lib. 1. cap.17.

Autumno siccis tempestatibus sylvæ excoluntur commodissime.

OPERA VARIA Rustica.

Plinius lib. 18. cap. 24.

Oraculum magnopere custodiendum, segetem ne defruges, hoc est, ne nimia cultura exhaurias. Ideo Virgilius alternis cessare jubet.

Idem.

Idem.

Ager, si non stercoratur, alget, si nimium stercoratus est, aduritur.

Varro in procemio lib. 2.

Stercoratio ad fructus terrestres aptissima, maxime si ad id pecus est appositum.

Plinius.

Arare minus quàm verrere, censoria castigatio.

Idem.

In arando Catonis servandum oraculum, primum, Agrum bene colere, secundo, bene arare, tertium, stercorare.

Ibidem.

Satius minus serere & melius arare.

Columell. lib. 2. cap. 4.

Convenit inter peritos Rei rusticæ, non esse arandum, nisi si magnis & subitaneis imbribus, quasi hybernis pluviis terra permaduerit.

Varro lib. 1.

Arationes eo fructuosiores sunt, quo

calidiore terra aratur, itaque inter solstitium & caniculam absolvendæ.

Plinius lib.18.cap.19.

Arator nisi incurvus prævaricatur. Inde translatum hoc crimen in forum. Est enim prævaricari à recto sulco declinare, quod fit nisi arator toto corpore incurvo incumbat aratro.

Columell. lib.2.cap.8.

Prudentes Agricolæ servant, ut quindecim diebus prius quàm bruma conficiatur, totidemq́ post eam confectam, neque arent, neque vitem aut arborem putent.

Proverb. Salomon. cap.20.

Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, & non dabitur illi.

Cicero.

Ut sementem feceris, ita & metes.

Columell. lib.2.cap.7.

Canon est antiquissimus Agriculturæ, in locis frigidis novissime, tepidis celerius, calidis ocyssime serendum.

Frigi-

Frigidis locis autumnalis ſatio celerior fiat, verna verò tardior. Calidis regionibus autumnalis ſatio ſerior fieri poteſt, verna autem maturior.

Omnia, quæ ſeruntur, diebus tepidis melius, quàm ſiccis aut frigidis ſeruntur: nam tepor evocat, frigus includit.

Cato 3.

Ædificare diu agitare oportet, Conſerere non oportet.

Plinius lib. 18. cap. 24.

Sementem feſtinatam ſæpe, ſerotinam ſemper decipere.

Ibidem.

Terram alias plus ſeminis recipere, alias minus, religioſumq́; inde primum colonis augurium, cum accipiat avidius, eſurire creditur & comeſſe ſemen.

Xenoph. in Oeconom.

In ſerendo manus congruere debet cum gradu, id eſt, ὁμαλῶς ῥίπτειν.

Creſcentius.

Quæcunque ſerenda ſunt, cum luna

crescit, seminentur, quæ autem secanda vel legenda, cum minuitur.

Columella lib. 11.

Omne frumentum maxime campo patente, & ad solem prono apricoq; & soluto lætatur.

Plinius lib.18.cap.30.

Triticum, quo serius metitur, copiosius invenitur, quo celerius vero, eo spinosius & robustius. Lex aptissima, antequam granum indurescat, & cum jam colorem traxerit, messem faciendam. Oraculum vero, biduo celerius potius, quàm triduo serius.

Palladius lib.1.cap.6.

Omne triticum uliginosum post tertiam sationem in siliginem permutatur.

Ibidem.

In novo genere seminum ante experimentum non est spes ponenda, locis humidis citius semina quàm siccis degenerant: quare subinde succurret electio.

Plinius lib.18.cap.24.

Semen optimum anniculum, bimum deterius,

deterius, trimum peßimum, ultra sterile: idque optimum quod gravißimum.

Quæ florent, tangenda non sunt.

PASTIO, ET RES pecuaria.

Ariſtoteles.

Ὅλη γὰρ ἡ νομαδικὴ συνῆπται τῇ γεωργίᾳ,

Pecuaria cohæret cum agricultura.

Varro lib.2.in proœmio.

Alia ratio ac scientia coloni, alia pastoris. Coloni, ut ea, quæ in Agricultura nascantur, è terra fructum faciant: Contra pastoris, ut ea, quæ nata ex pecore.

Varro lib.2.cap.1.

Scientia pastoralis est scientia pecoris parādi ac pascendi, ut fructus quàm poßint maximi capiantur ex ea, à quibus ipsa pecunia nominata est, nam omnis pecuniæ, pecus fundamentum. Ea partes habet novem discretas ter ternas, ut sit una de minoribus pecudibus, Cuius genera tria, Ovis, Capra, Sus. Altera de majori pecore, in quo sunt itidem aliæ tres species natura discretæ, Boves,

Asini, Equi. Tertia pars est in pecuaria, quæ non paratur, ut ex ea fructus capiatur, sed ꝑpter eã, ut muli, canes, pastores. Harum unaquaq; in se generales partes habet novenas, quarum in pecore parando necessariæ quatuor, alteræ in pascendo totidem: præterea communis una: ita fiunt omnes partes minimum 81. & quidem necessariæ, nec parvæ.

Idem lib. 3. cap. 1.

Duo genera sunt pastionum: unum agreste, in quo pecuaria sunt: alterum villaticũ, in quo sunt gallinæ ac columbæ & apes, & cætera q̃ in villa solẽt pasci. Pastio agrestis nota & nobilis, quod & pecuaria appellatur, & multum homines locupletat, & ob eam rem aut conductos aut emptos habeat saltus. Villatica verò quod humilis videtur, à quibusdam adjecta ad agriculturam, cum esset pastio.

Columell. lib. 6. cap. 1.

Ut in rusticatione antiquissima ratio pascendi eademque quæstuosissima, ita nulla regio, in qua frumẽtum gignitur,

tur, quæ non uti hominum, ita armentorum adjumento juvetur, unde etiam jumenta nomen accepere.

Columell.lib.1.cap.3.

In pastione, ut in agro colendo, semper utilius, pauciora habere, eaque bene pascere, quàm plura male pascere.

Varro.lib.2.cap.1.

Cognitio formæ uniuscuiusque pecudis, qualis sit, magni interest, cuiusmodi quoque sit ad fructum. Ita potius bovem emunt cornibus nigricantibus quàm albis: capram amplam quàm parvam: sues procero corpore, capitibus ut sint parvis.

Ibidem.

Ad alios morbos aliæ sunt caussæ, etiam alia signa in omni pecore, quæ scripta habere oportet magistrum pecoris.

Cato 4.

Equilia, bubilia, ovilia, porcilia bona beneq; ædificata habeto, bonas præsepes, faliscas habeant clatratas, clatri pede distent, ita pabulum non rejicient.

Plinius

Plinius lib.18.cap.6.

Quicquid per asellum fieri potest, vilissime constat.

Xenoph.in Oeconom.

Equo si indigeat Agricola, hunc ager alat.

Varro lib.2.cap.7.

Equorum & equarum greges qui habere volunt, spectare oportet ne sint minus trimæ, majores decem annorum.

Varro lib.2. cap.8.

Muli & hinni bigemini atque insititii, non suopte genere ab radicibus. Ex equa enim & asino fit mulus. Contra ex equo & asina hinnus.

Varro lib,2.cap,1.

In Bubulo genere nec minor emitur annicula, nec quæ est supra decem annos: quod à bina aut trima fructum ferre incipit, neque longius post decimum annum procedit.

Varro lib.2. cap.4.

Sus ad fœturam quæ sit fœcunda, animad-

animadvertunt fere ex primo partu, quod non multum in reliquis mutet.

Ibidem.

Parere ſcrofam tot oportet porcos, quot mammas habet: ſin minus pariat, fructuariam idoneam non eſſe, ſi plures pariat, eſſe portentum.

Varro lib. 3. cap. 2.

E feris pecudibus primum oves comprahenſæ ab hominibus ac manſuefactæ.

Ibidem.

Ita paſcere pecus oportet, ut adverſo ſole agat. Caput enim maxime ovis molle eſt.

Idem lib. 2. cap. 2.

Inprimis videndum, ut boni ſeminii pecus habeas. Id ferè ex duabus rebus poteſt animadverti: ex forma bona & progenie: ſi agnos procreant formoſos.

Idem ibidem.

Providendum ut oves totum annum recte paſcantur intus & foris, ſtabula idoneo loco ut ſint: ne ventoſa, quæ ſpectent magis ad orientem quàm ad meridianum tempus.

Varro

Varro lib. 2.cap.1.

Morbosum pecus & vitiosum, & quando non valet, sæpe magna gregem afficit calamitate.

Varro lib.2.cap.3.

Capras sanas sanus nemo promittit, nunquam enim sine febri sunt.

Ibidem.

Satis magnum caprarum gregem putant esse circiter quinquagenas.

Varro lib.2. cap.11.

Ut fructum ovis e lana ad vestimentum, sic capra pilos ministrat ad usum nauticum, & ad bellica tormenta & fabrilia vasa. Pellibus enim quædam nationes vestiuntur.

Varro lib.2.cap.9.

Canes ætate idonei parandi, quòd catuli & vetuli neque sibi nec ovibus præsidio, & feris bestiis nonnunquam prædæ sint.

Cato 2.

Canes interdiu clausos esse oportet, ut noctu vigilantiores & acriores sint.

Varro

Varro lib.3.cap.6.

Nihil columbis fœcundius : itaque diebus quadragenis concipit & parit, & incubat & educat : & hoc ferme totum annum faciunt. Tantummodo intervallum faciunt à bruma ad æquinoctium vernum. Pulli nascuntur bini, qui simulac creverunt & habent robur, cum matribus pariunt.

Varro lib.3. cap.16.

Providendum vehementer, ne propter æstum aut frigus apes dispereant.

Ibidem.

Verno tempore & æstivo fere ter in mense mellarius respicere debet fumigans leviter apes, & à spurcitiis purgare alvum & vermiculos ejicere.

INSTRVMENTA VAria rustica.

Xenoph. in Oeconom.

Supellex & instrumenta varia rustica, suo quæque loco & ordine disposita, in promtu sint, quoties vel promenda vel requisita seponenda sunt.

Varro

Varro lib.1.cap.22.

Instrumentum & supellectilem rusticam omnem oportet habere scriptam in urbe Dominum, & ruri villicum: atque ea omnia certo suo quaque loco debent esse posita.

Ibidèm.

Quæ enim res quotidie videntur, minus metuunt furem.

Columella lib.11.cap.1.

Per ferias instrumentum rusticum, sine quo nullum opus confici potest, recognoscat, & sæpe inspiciat ferramenta: nam frequens recognitio, nec impunitatis spem, nec peccandi locum præbet.

Columella ibidem.

Duplicia semper comparanda, ac subinde refecta custodienda, ne, si quod in opere vitiatum fuerit, à vicino petendum sit, quia plus in operis servorum avocandis, quàm in precio eiusmodi rerum impenditur. Sic Hesiodus: δοιὰ δ᾽ θέσθαι ἄροτρα.

Idem.

In omne opere inserendi, putandi, ac reciden-

recidendi, duris & acutis utere instrumentis.

VINEA.

Plinius lib.17.cap.22.

Vinearum quinque sunt genera, unum sparsis palmitib. humi repens. Alterum pedatũ, simplici adminiculo sustentatũ. Tertium jugatum. Quartum compluviatum. Quintum arbustinum.

Palladius lib.1. cap.6.

Campi largius vinum, colles nobilius ferunt.

Et Varro lib.1.cap.6.

Vineæ meliores æstimantur esse collinæ.

Vineam in agro quæstuosissimam & primas tenere Cato judicat, secundas horto irriguo tribuit, tertias saliceto, quartas oliveto, quintas prato, sextas campo frumentario, septimas sylvæ cedua, octavas arbusto, nonas sylvæ glandiferæ. Varro tamen refert, hos gradus non ubique probari. Nam alicubi ager frumentarius, in alio loco piscinæ vel simile aliquid primas tenet.

Varro lib.1.cap.8.

Vineam ſunt qui putent ſumtu fructum devorare: ſed refert quod genus vineæ ſit, quòd ſunt multæ ſpecies eius.

Columell.lib.4.cap.3.

Sed nos extirpanda vineta cenſemus, quorũ ſingula jugera minus quàm ternos culleos præbent (eſt autem culleus maxima propemodum liquidorum menſura, continens 20. amphoras.)

Columell. lib.4.cap.27.

Sapientis ruſtici reputare, num majore fructu vitis induerit, quàm ut perferre poßit.

Pall.lib.1.cap.6.

Vitem ſi maturius putes, plura ſarmenta, ſi ſerius, fructus plures.

Sic Itali dicunt, Ramo curto, vindemia longa. Ramus brevis, vindemia longa.

Idem lib.4. cap.27.

Ad eſcam non expedit inſtituere vineta, niſi cũm ſuburbanus eſt ager.

Plinius

Plinius lib.18.cap.26.

Exprobratio fœda putantium vites per imitationem cantus alitis, qui vocatur cuculus. Opprobrium enim meritum falcem ab illo volucre in vite deprehendi, ut ob id petulantiæ sales etiam cum primo vere ludantur auspicio tamen detestabilis habetur.

Columella.

Cum vitem putabis, inter duas gemmas secato: nam si juxta ipsam gemmam secueris, laborabit, nec materiem citabit.

Cato.

Vineas arboresq; mature incipias putare.

Idem.

Vitis si macra erit, sermenta sua concidito minute, & ibidem inarato aut fodito.

H O R T V S.

Columella lib.10.

Principio sedem numeroso præbeat horto
Pinguis ager, putres glebas, resolutaque terga
Quæ gerit, & fossus graciles imitatur arenas.

Atq; habilis natura soli, quæ gramine lęto
Parturit, & rutilas ebuli creat uvida baccas &c.

Varro lib. 1. cap. 16.

Sub urbe colere hortum late expedit, sic violaria & rosaria, item multa quæ urbs recipit, cum eadem in longinquo prædio, ubi non sit qui deferri possit venalia, non expedit colere.

Cicero in Catone majore.

Nec vero segetibus solum & pratis & vineis & arbustis res rusticæ lætæ sunt, sed hortis etiam atque pomariis, tum pecudum pastu, apum examinibus, florum omnium varietate: nec consitiones modo delectant, sed insitiones, quibus nihil invenit agricultura solertius.

Ibidem.

Jam hortum ipsi agricolæ succidiam alteram appellant.

Symmachus lib. 8. Epist. 68.

Arboribus inserendis cruda senectus fovenda est.

Alludit

Alludit ad versum veteris poëtæ, quem refert Cicero in Catone majore.

——— Serunt arbores, quæ alteri seculo prosint.

Plinius lib.19.cap.4.

Hortus villæ jungendus, riguusq́ maxime habendus.

Palladius lib.1.

Horti & pomaria domui proxima esse debebunt.

Plinius lib.19. cap.4.

Romani prisci dicebant, nequam esse in domo matremfamilias, ubi indiligens esset hortus, Quippe è carnario aut macello vivendum esse.

Idem.

Horti maxime placebant, qui non egerent igni, parcerentq́ ligno. Expedita res & parata semper, unde & acetaria appellata.

Cato.

Si poteris, hortus sub radice montis fiet, in meridiem spectet loco salubri.

Palladius lib.1. cap.34.

Felix positio est, cui leniter inclinata planicies cursus aquæ fluentis per spacia discreta derivat.

Plinius lib.17. cap.2.

Alioqui vota arborum communia frugumq́; sunt, nives diutinas sedere, quãdo nix aquarũ cœlestium spuma est.

Ante hortum quendam Bononiæ.

Vrbs habeat curas, qui me mihi reddit agellus,
Exigit ingravis gaudia mixta jocis.

Ante alium.

Hortule fac placeas, fac hortule dulcis inemtas
Vt fundat Domino libera mensa dapes.

PRIVILEGIA ET IMmunitates Agricolarum.

Strabo lib. 15.

Secundum genus (Indorum) Agricolarum est, qui plurimi sunt & probissimi. Hi ob immunitatem à militia, & securam opus faciendi licentiam, neque urbem nec publicum negotium, nec ullum aliud munus attingunt. Quamobrem

obrem eodem tempore & eodem loco alii pugnant & cum hoste pedem conferunt, alii arant vel fodiunt sine ullo periculo, cum illos propugnatores habeant. Et cum regio tota sit regis, ipsi eam conductam excolunt, pacti mercedis loco quartam fructuum partem. Idem scribit Diodorus Siculus lib.2.

Stobæus sermone 48.ex Nicolai de gentium moribus Historia.

Phryges tanto studio agriculturæ incumbunt, ut si quis inter ipsos bovem aratorem occiderit, aut instrumentum quoppiam ad agriculturam aptũ furto sustulerit, morte puniatur.

Ierem. cap.52.

De pauperibus verò terræ reliquit Nabuzardã princeps militiæ vinitores & agricolas (cũ alios curasset interfici.)

Theodoricus Rex Italiæ apud Casiodor.

Grave est ut fructu laboris sui fraudetur industrius, & cui debet pro sedulitate conferri præmium, dispendium patiatur injustum &c.

De his qui velit, consulere potest libros II. de privilegiis rusticorum Renati Choppini, qui extant.

LEGES REI RVSTICÆ.

Aelianus lib. 5. de varia Historia.

LEx est Atheniensium, Bovem aratorem, qui jugum trahit vel in aratro vel plaustro, ne mactes, quoniam ille etiam ægricola est, & humano generi laborum socius.

Lex 12. tabul.

Feriis jurgia amovento: easq; in famulis (operibus patratis) habento. Itaque ut ita cadat in annuis anfractibus descriptum esto. Certasq; fruges, certasq; baccas sacerdotes publice libanto. Hoc certis sacrificiis atque diebus. Itemque alios addes. Ubertatem lactis fæturæq; servanto. Idque ne committi poßit ad eam rem & rationem cursus annuos sacerdotes finiunto.

Palladius.

Ferias consuetas servato.

Lex

Lex 12. tabul.

Qui malum carmen incantaverit, frugésve excantarit, coërcetor.

Deuteron. 18. cap.

Incantatores inter vos ne sint.

Columella lib. 1. cap. 8.

Aruspices sagasq́ue, quæ utraque genera vana superstitione rudes animos ad impensas, ac deinde ad flagitia impellunt, vitabit Agricola.

Ex leg. 12. tabul. Plinius lib. 18. cap. 2.

Frugem aratro quæsitam furtim noctu si paverit secuerítve pubes suspensus Cereri necator, impubes verberator noxiamq́ue duplionémve præstato.

Idem lib. 17. cap. 1.

Fuit & arborum cura priscis legibus, cautumq́ue est duodecim tabulis, ut qui injuria cecidisset alienas, lueret in singulas æris 25.

Cajus lib. 1. ad 12. leg. tabul. cap. 2. de arb. furtim cæsis.

Sciendum est eos, qui arbores & ma-

xime vites ceciderint, etiam tanquam latrones puniri.

Varro lib.2.cap.3.

Caprarum dentes inimici ſationis. Idcirco in lege locationis fundi excipi ſolet, ne colonus capra natum in fundo relinquat.

Lex 12.tabul.

Si in tuo alienum pecus paſcatur, de paſtu pecoris actio eſto.

Lex 12. tabul.

Si quadrupes pauperiem fecerit, adverſus dominum quadrupedis actio noxalis eſto.

Impp.Honorius & Theodoſius in l.8.C. Quæ res pignori obligari poſſunt vel non.

Pignorum gratia aliquid, quod ad culturam agri pertinet, auferri non convenit.

Friderici Imp.Conſtitutio, relata in Authent. Agri cultores. C.eod.tit.

Agri cultores circa rem ruſticam occupati,

cupati, dum villis insident, dum agros colunt, securi sint in quacunque parte terrarum, ita ut nullus inveniatur tàm audax, ut personas, boves, & agrorum instrumenta, aut si quid aliud sit, quod ad agrorũ operam rusticam pertineat, invadere aut capere aut violenter auferre præsumat. Si quis autem huiusmodi statutum ausu temerario violare præsumpserit, in quadruplum ablata restituat, & infamiæ notam ipso jure incurrat, imperiali animadversione nihilominus puniendus.

Deuteroñ.cap.23.

Cum veneris in agrum proximi, uvas comedere licebit, at non exportabis, & in segetem proximi, manu quidem decerpere licet, at falcem immittere non licet.

Idem Plato ferme habet 8. de legibus, quoad peregrinos, & Justinianus de legibus rusticis.

Levit.23.

Cum messem absolveris, quod remanet in agro non colliges, sed relinquas pauperi.

Pro-

Proverb.11.

Prohibenti frumentum maledicit populus, Benedictio autem super caput vendentis frumentum.

Cajus l.ult. ff.fin.reg.recitat legem Atticam Solonis,cuius hæc est sententia Latinè.

Qui sepem in confinio ponet, terminum ne excedito: qui murum,pedem relinquito, qui domum, pedes duos,qui sepulcrum foveamq́;,quantum id profundum erit,qui puteum,passum,qui oleam ficúmve, pedes novem, qui denique alias arbores plantabit, quinque pedes ab alieno loco ponito.

Ex leg.12. tabul. apud Ciceron.1. De legib.

In controversia de finibus quinque pedum usucapio nulla est.

Cajus l. ult.ff.de superfic. & idem in l.7. adeò. §.cum in suo loco. & § §. seqq.D.de acq.rer.dom.

Quicquid solo alieno implantatur, inseritur, aut inædificatur, solo cedit, juxta regulam, superficiem subjecto solo cedere. Ex

Ex legib.12.tabul.

Eius arboris, quæ in alienum agrum impenderet, circumcidere ramos quindecim pedes altius à terra, jus esto vicino.

Cajus l.adeo quidem. §. ult. ff. de acq. rer. dom.& l.1.ff.de arb.cæde.

Si vicini arbor ita terram presserit, ut in meum fundum radices egerit, meæ efficitur arbor: ratio enim non permittit, ut alterius arbor intelligatur, quàm cuius in fundum radices egerit. Et ideo prope confinium posita arbor, si etiam in vicinum fundum radices egerit, communis est.

Vlpian.cap. 1. de arbor.cædend.

Quæ arbor ex agro tuo in agrum illius impendet, si per te stat quo minus pedes quindecim à terra altius coërceas, tunc quo minus illi ita coërceat lignáq; sibi habere liceat, vim fieri vetat prætor.

Vlp.lib.1.ff.de arb.cæd.

Quæ arbor ex ædibus tuis in ædes illius impendet, si per te stat quo minus

eam

eam adimas, tunc quo minus illi eam arborem adimere sibiq́ habere liceat, vim fieri vetat prætor.

Vlp.cap.29.ad legem Aquiliam.

Si arbor in vicini fundum radices porrexit, recidere eas vicinis non licebit, agere autem licebit, non esse jus sicuti lignum protectum immissum habere.

Plinius lib.16. cap.13.

Cautum fuit lege XII.*tabul. Vt glandem in alienum fundum procidentem liceret colligere.*

Lex 12. tabul. Vlpian. l. 1. ff. de gland. legend.

Glandem, quæ ex illius agro in tuum cadit, quo minus illi tertio quoquo die legere & auferre liceat, vim fieri vetat prætor. Glandis nomine omnes fructus, poma, pyra, nuces, continentur.

Paul.cap.23.de servit.rustic.

Via constitui vel latior octo pedum vel angustior potest, ut tamen eam latitudinem habeat, qua vehiculum ire poterit: alioqui iter erit, non via.

Lex

Lex 12. tabul.

Jußit sive permißit, si via interrupta sit, vel imminuta, ire, agere, per vicini fundum.

Id tamen civiliter intelligendum, quod fieri potest minime incommodo vicini. Balduinus in leges XII. *tabul.*

Lex 12. tabul.

Viæ latitudo in porrectum octo, in anfractum sedecim pedum esto.

L. 3. & 4. de tit.

Qui habet pascendi jus, & haustum atque ad aquam appellendi, is & iter habet.

Cicero in oratione pro Cæcinna.

Lex jubet usum & autoritatem fundi esse biennii.

Deuteron. cap. 19.

Non apprehendes terminum proximi tui, quem terminaverunt priores in hæreditate tua.

Proverb. 22.

Ne transferas terminum antiquum, quem fecerunt patres tui.

Ibidem

Ibidem cap. 23.

Ne transferas terminum antiquum, & in agrum pupillorum ne introeas. Quia redemtor illorum fortis eſt, ipſe judicabit cauſſam eorum contra te.

Deuteron. cap. 27.

Maledictus qui transfert terminum proximi ſui, & dicat omnis populus AMEN.

Sic Plato lib. 8. de legibus. Μὴ κινείτω γῆς ὅρια, μηδεὶς λίθον ὁρίζοντα φιλίαν καὶ ἔχθραν ἔνορκον παρὰ θεῶν.

Vide ibi plura de legibus Agricolarum, quæ cum ſequentibus conveniunt.

LEGES GEORGICÆ SIVE RVSTICAE IVSTINIANI IMPERATORIS.

RERVM *dominia aut jure naturali, quod jus gentium vocatur, aut jure civili nãciſcimur. Omnia igitur animalia, quæ aëre, mari & terra naſcuntur, ſimulatque ab aliquo capta fuerint, illius eſſe incipiunt. Quod enim nullius eſt, id occupanti conceditur: niſi forte res noſtra ſit, quæ reverti conſueverit.*

Quod in alieno fundo quis fuerit venatus, capientis fit. Veruntamen Dominus fundi ingredientem fundum alienum venandi gratia prohibere poteſt, donec res ipſa effugiat. Quod verò cœperimus, noſtrum eſt: quod autem oculos noſtros effugerit, aut cuius difficilis eſt perſecutio, noſtrum eſſe deſinit. Unde nec fera vulnerata, niſi capta fuerit, eius erit qui vulneraverit.

Apes cum alveo includimus, ſolum noſtræ fiunt. Favos verò ſi quos effecerint, etiam ex aliena arbore recte eximimus:

mimus: niſi Dominus fundi, cum viderit nos, ingredi prohibeat. Examen quoque apum, quod ex alveo meo evolaverit, meum eſt, donec in conſpectu meo eſt, nec eius perſecutio difficilis eſt, alioquin occupantis fit.

Pavonum, columbarum, apum, cervorum, etſi ex conſuetudine redire ſolent, fera eſt natura. Illa vero, quæ ex conſuetudine abire & redire ſolent, niſi iſtam conſuetudinem ſervaverint, occupantis fiunt.

Anſeres noſtros aut gallinas evolantes, ſi alius lucrandi animo detinuerit, furti pœna tenetur.

Miſſilium in vulgus ſplendoris gratia jactatorum, & avium dimiſſarum, occupans ſtatim fit Dominus.

TITVLVS PRIMVS.
DE AGRICOLIS.

1. AGRICOLAM ſuos excolentem agros juſtum eſſe oportet, nec ſulcorum fines tranſiliendo vicinos fundos uſurpare. Si quis autem longius juſto fines agri

agri sui protulerit, agriq́; vicini partem aliquam arando interverterit, siquidem in novali id fecerit, novalis culturam deperdit. Si verò seminando longius vagatus fuerit, & sementem & culturam fructuumq́; perceptionem irreptor agrorum amittit.

2. Si quis agricola inscio Domino alienum fundum ingressus, eum vel novarit, vel conseverit, nihil consequitor neq; pro cultura, neque pro novatione: neque item fructus percipito pro semente facta: sed nec conjectū in terram granum.

3. Si ante sationis tempus duo agricolæ inter se de agris permutandis convenerint, & altera deinde pars, pœnitentia ducta, à pacto recedere velit, si quidem granum jam sparsum fuerit, recedendi licentia non datur Si vero satio facta non erit, resilire integrum esto. Si verò autor conventionis retractandæ non novavit, ab altero novatione perfecta, novet & ille, & facultas conventionis revocandæ ei esto.

4. Si duo agricolæ de arvis permutan-

dis convenerint, duobus vel tribus testibus præsentibus, & si ut perpetuo permutatio duret convenerint, voluntas ipsorum durato, & permutatio rata, firma ac inconcussa esto.

5. *Si duo agricolæ sive ad tempus sive in perpetuum fundos suos permutarint, & alterius fundi pars curtior, minórve alio fundo inventa fuerit, siquidem id in conventione expressum non est, is qui plus habet, minus habenti æqualem fundum præstato. Si vero id lege conventionis expressum est, nihil præstato.*

6. *Si quis agricola fundum, de quo in judicio contendit, præter voluntatem eius, qui agrum consevit, ingressus fuerit, & circa publicam judicis autoritatem demessuerit, si quidem juris quid habet, eo excidito. Si vero temere litigavit, in duplum segetis demessæ fructum præstato.*

7. *Qui alienam sylvam inscio Domino cædit, ea culta & consita nihil ex fructibus percipito.*

8. *Si divisione facta quis alium in pasti-*

pastionibus vel locis læserit, integrum illis esto divisionem rescindere.

9. Si ambigitur inter duo loca vel de termino vel agri possessione, auditores cognitionem suam interponunto, eique qui pluribus annis possederit, jus reddunto. Si verò fines antiqui fuerint, antiqua possessio inconcussa esto.

10. Si quis à colono pauperiore quàm qui agrum conserere posset, fundo suscepto, in conventione pactus fuerit de arādo duntaxat & parte fructuum recipienda, pacta conventa rata sunto. Si verò etiam de satione convenerint, & id pactum servator.

11. Si agricola vineæ aut agri cultura suscepta, conventione habita cum domino acceptoq; arrabone, culturam primitiis immolatis inchoarit, deinde mutato consilio culturam neglexerit, justam agri aut vineæ æstimationem dato, agrumq; vel vineam Dominus recipito.

12. Si agricola alterius agricolæ fundum vepribus ac sentibus horrentem

ingreſſus, coluerit, per triennium eo fruetur, deinde Domino ſuo eúm reſtituet.

13. Si colonus, propter inopiam agro colendo impar, in exteris terris vagatus ſit atque diffugerit, exactioni publicarum pecuniarum præpoſiti agri fructus percipiunto: nulla tamen eis licentia conceſſa vel coloni reverſi mulctandi, vel cuiuscunque in ipſum quæſtionis exercendæ.

14. Si quando colonus derelicto ſuo agro aufugerit, ii qui agrum poßident, eiusque fructus percipiunt, extra ordinaria fiſco tributa ſingulis annis inferant, ſin minus, in duplum eorum mulctantor.

15. Si eos, qui agros fœnoris cauſſa ſusceperint, ultra ſeptennium fructus eorum percepiſſe patuerit, judex rationem ſubducito fructuum, tam temporis anterioris, quàm poſt ſeptennium decurſi, & dimidiam eorum omnium partem in ſortem imputato.

16. Si quis, dum iter facit, jumentum invenerit vel luxatis membris, vel penitus

nitus occisum, & misericordia motus id Domino indicarit, Dominus autem indicem quid fraude fecisse suspicetur, de luxatione index jurato, de interitu vero nullus examinator.

17. Nemo alienum colonum receptato: Si quis verò receptarit, agro derelicto eum restituito: & si quid juris in ipsum receptator habeat, Eo apud judicem utatur. Si verò id facere contempserit, fisco duodecim argenti libras inferto, duas autem fundi domino: & à judice ita cogitor colonum restituere, cum omni jactura & damno & peculio eius.

18. Si quis bovem ab aliquo operis faciundi gratia acceperit, isque perierit, auditores cognoscant. Et si quidem in ipso opere, ad quod acceptus erat, perierit, indemnis esto accipiens: Si verò in alio, bovis æstimationem in solidum præstabit.

19. Si quis bovem vel asinum aut aliud quodvis jumentum inscio domino abduxerit, & ad negociationem profectus sit, dato duplum mercedis. Si verò

 ani-

animal in via mortuum sit, duo pro uno præstato, qualecunque etiam id fuerit.

TITVLVS II.
DE PARTE FRVCTVVM SOLVENDA.

1. *Si colonus partiarius, citra voluntatem domini, agro demesso manipulos eius interverterit ceu fur, ab omni fructuum perceptione excludetur.*

2. *Partiarii coloni pars, novem fasciculi sunto, domini qui dedit, portio unus tantum: qui contra hæc partitionem fecerit, devotus esto.*

TITVLVS III.
DE PERCEPTIONE MEDIETATIS FRVCTVVM.

1. *Si colonus fundo suscepto sub lege medietatis fructuum percipiendæ debito tempore eum non excoluerit, sed serius granum conjecerit, nihil ex fructibus percipito, quod mendaciis fundi dominum deluserit.*

2. Si

2. Si colonus ab alio quopiam colono inope vineam ſub lege medietatis colendam receperit, nec vites, ut oportet, putarit, vel vineam foderit, ſtatumine ſuffulſerit, ſcrobésve fecerit; nihil ex fructibus percipito.

3. Si quis ſterili agro ſub lege medietatis ſuscepto, ante tempus arationis pœnitentia ductus, domino agri ſignificarit, agrum ea lege ſe colere non poſſe, idq́ dominus admonitus, ad animum non revocarit, indemnis eſto medietatis partiarius.

4. Si quis lege medietatis percipienda fundum coloni peregrè profecti colendum ſusceperit, & poſtea mutata ſententia eum reliquerit, duplum fructuum percipiendorum dependito.

TITVLVS IV.

DE FVRTO.

1. Si quis agricola fodiendi tempore ſarculum vel ligonem furto ſubtraxerit, & poſtea convictus fuerit, eius nomine pendito per ſingulos dies à furto

admisso siliquam unam aut pholas duodecim. Similiter & qui tempore vindemiarum falcem putatoriam, aut tempore messis falcem messoriam, vel tempore lignationis securim interverterit. Atque idem de similibus.

2\. *Si quis tintinnabulum bovis aut ovis, aut alterius cuiusvis animalis subtraxerit, fueritque convictus, flagellator ut fur. Si verò & animal disperditum fuerit, fur tintinnabuli id quoque præstato.*

3\. *Si pomariorum custos, in loco cui custodiendo præpositus est, furtum fecisse convictus fuerit, privatus mercede, graves sustineto plagas.*

4\. *Si pastor mercenarius clam Domino oves mulgere, ac lac vendere depræhensus fuerit, flagris cæsus mercede excidito.*

5\. *Depræhensus in furto stipulæ alienæ, in duplum eam restituito.*

6\. *Si quis bovem aut asinum furtu abduxisse convictus fuerit, flagris cæsus in duplum reponito æstimationem, simúlque*

múlque operæ deperditæ damnum præstato.

7. Si quis, dum bovem ex armento abigere parat, hac occasione armentum dispalarit, ut à feris dilaniaretur, luminibus privator.

8. Si qui tempore meßis alienum fundum ingrediuntur, ut fasciculos vel spicas vel legumina furentur, plagis affecti vestibus exuuntor.

9. Vineas aut hortos ingreßi, siquidem comestionis caussa, extra pœnam indemnes sunto. Si verò furari deprahendantur, plagis inflictis, vestibus spoliantor.

10. Furantes aratrum vel vomerem, vel juga, puntuntor pro numero dierum, ex quo furtum admissum est, per singulos dies pendentes pholas duodecim.

11. Alieni plaustri vel avectores vel exustores, duplam eius æstimationem pendunto.

12. Qui in horreis frumentum furari deprahensus est, prima vice post centum plagas acceptas, Domino furtum passo damnum

damnum ſarcito. Si iterum depræhenſus fuerit, poſt plagas in duplũ damnum rependito, ſi tertio furtum reiteret, luminibus privator.

13. Qui noctu ex dolio vinum aut oleum furatur, furum pœnis ſubjicietur.

TITVLVS V.

DE ARMENTARIIS.

1. SI Armentarius bovem acceptum amiſerit, nec eodem die, quo amiſſus eſt, domino indicarit, ſe bovem eousque & quidem ita vidiſſe, quid autem ei acciderit, ſe ignorare : minime indemnis eſto. Si verò indicaverit, à damno liber eſto.

2. Si armentarius mane acceptum bovem à Domino, miſcuerit reliquo armento, cõtigeritq́; eum à lupis interimi, cadaver Domino indicato, & ipſi nihil imputator.

3. Si bos armentario mane à Domino paſcendus traditus, à reliquo armento ſegregatus, in ſata vel vineas digreſſus fuerit, pauperiemq́; fecerit, pauperiem factam

factam præstato armentarius: non tamen mercede sua privator.

4. *Si bos armentario ab agricola traditus perierit, in* DEI *nomine armentarius jurato, nihil fraude sua ei accidisse, nec se de eius interitu conscium esse, & à damno liber esto.*

5. *Si armentarius mane bovem ab agricola integrum & sanum acceperit, contigeritq; vel eum luxari, vel exoculari, jurato se nihil dolo fecisse, & securus à damno esto.*

6. *Si armentarius, præstito jurejurando de amißione, vel luxatione, vel eluscatione bovis, de perjurio postea convictus fuerit per duos aut tres idoneos fideq; dignos testes, lingua mutilatus, indemnitatem bovis præstato.*

7. *Si armentarius baculo, quem manu gestabat, vel bovem occiderit, vel membro mutilarit, vel eluscarit, non est extra noxiam, sed damnum præstato. Si verò lapide eum petiverit, à damno liber esto.*

TITVLVS VI.
DE PAVPERIE QVADRVPEDVM.

1. Si quis bovem in vinea vel agro vel alio loco pauperiem facientem invenerit, nec eum Domino reddiderit, omne datum in fructibus damnum ab eo exacturus: Sed vel occiderit, vel membro mutilarit, dato bovem pro bove, asinum pro asino, vel ovem pro ove.

2. Jumento meo prægnante in tuo loco quem depascebat invento, id abegisti ita ut abortiret: siquidem id percussisti, aut consulto vehementius egisti, lege Aquilia teneris. Qui enim alienum pecus in agro suo aliquid depascẽs invenerit, neque includere id, neque vehementius agere debet, sed ut proprium tractare: habet enim actionem contra dominum, pro recuperatione damni, quod verisimiliter accepit.

3. Si quis bovem pauperiem facientem deprehenderit, nec domino reddiderit, sed ei vel aures vel caudam amputarit, vel oculos eruerit: non hunc, sed

ſed alium loco eius ſanum ac integrum Dominus recipito.

4. Si quis porcum vel ovem vel canem in pauperie deprahenderit, reddideritq́ prima vice domino ſuo, deinde id rurſus fecerit, ac cum reſtitutione beſtiæ de pauperie illata denunciarit, tertio viventem ſi vel jaculis confixerit, vel cauda mutilarit, indemnis eſto.

5. Si bos vineam vel hortum ingreſſus, vel in vineæ foſſam vel horti ſepem inciderit, ex eoque ſit mortuus, dominus horti vel vineæ à damno immunis eſto.

6. Si quis bos aut aſinus, in vineam vel hortum irrumpere contendens, palis affixus ſit, vineæ aut horti dominus indemnis eſto.

7. Si quis, poſt unam vel alterā pauperiei ſolutionem, quadrupedem occiderit, neque domino reddiderit, damni accepti præſtationem accepturus, quadrupedem occiſam præſtato.

8. Si quis ruſticus bovem alienum in ſua vinea pauperiem facientem invenerit, nec domino indicarit, ſed quadrupe-

drupedem insectatus eam occiderit, vel mutilarit, vel palo adegerit, præstato eius damnum in solidum.

TITVLVS VII.
DE DAMNO.

1. Si quis demessa fundi sui parte, vicinis fundi partibus nondum demessis, pecora sua eo induxerit, quæ damnũ vicino dederint, vapulato flagris triginta, & damnum datum præstato ei qui id accepit.

2. Sic si quis uvis quidem suis perceptis, vicini vero adhuc pendentibus, quadrupedes in vineam induxerit, eaque vicinis damnum dederint, triginta plagis acceptis, damnum rependito ei cui id illatum est.

3. Qui nullo jure armenta in alieno pascit, Aquilia tenetur, hoc est, in duplũ.

4. Qui diminutiores frumenti aut vini mensuras habent, mensuram veterem perq; manus à majoribus traditam minime usurpantes, sed turpis lucri cupiditate

piditate contra statuta facientes, ut scelerati, duris verberibus afficiuntor.

TITVLVS IIX.
DE CAEDIBVS ANIMALIVM.

1. Si quis in querceto ligna cædens non providerit, sed lignum delapsum bovem aut asinum vel quodcunque animal occiderit, aliud æquale præstato.

2. Si quis, cum arborem putaret, per imprudentiam ex alto securi dejecta alienum pecus occiderit, illud præstato.

3. Si quis egressus pro reductione sui bovis aut asini, dum suum sectatur, una cum ipso alias quadrupedes persequatur, nec eas cum suo coëgerit, sed eæ dispalatæ perierint, aut à lupis fuerint dilaniatæ, præstato domino eiusdem æstimationis bovem vel asinum. Si vero domino id indicarit, locumque demonstrarit, allegans se quadrupedem assequi vel tenere non potuisse, indemnis esto.

4. Si quis inventum in sylva bovem

mactarit, carnesq; eius sustulerit, manu mutilator.

5. *Si quis fructuum servandorum tempore tendiculas collocarit, inque eas canis vel porcus delapsus perierit, dominus earum extra noxiam esto.*

TITVLVS IX.
DE PVGNA DVARVM QVADRVPEDVM, ET IMPRESsione & damno.

1. *SI quadrupes aliam quadrupedem irritarit, concitarit, inque furorem converterit, & ex eo altera earum perierit, vel alii cuidam damnum sit datum ex hac forte commißione sua animalia amittenti, dominus provocantis quadrupedis tenetur.*

2. *Si duæ quadrupedes commisissent, siquidem ea periisset, quæ aggressa aliam erat, cessat actio. At si invasum perierit, dominus eius adversum dominum provocantis experitur, & aut animal, quod prius impetum fecit, noxæ deditum*

tum recipit, aut aliter pro ratione damni accepti ei ſuccurritur.

3. Si committentibus duobus canibus, alterius dominus alteri vel gladio, vel virga, vel lapide plagam inflixerit, eumque ex ea vel exoculari, vel mori, vel periclitari contigerit, noxiam domino ſarcito.

4. Si quis robuſtum aliquem canem in pares efferatiorem habens, eum adverſus imbecilliorē irritarit, isq́ ex hac commißione vel graviter lædatur, vel moriatur, indemnitatem domino præſtato, duodecim plagis mulctatus.

5. Si quis canem paſtoralem occiderit, idque dißimularit, & hac occaſione feræ caulam invaſerint, poſtea convictus canem occidiſſe, jacturam gregis cum canis æſtimatione præſtato.

6. Qui canem paſtoralem artificio veneni corruperit, plagis centum vapulato, & duplam canis æſtimationem domino eius rependito, & ſi quid ex hac cauſſa noxiæ gregi acciderit, eam quoque omnem canicida præſtato, ut qui ca-

nem custodem sustulerit. Ut vero prædicta procedant, probetur canem fuisse talem, qui cum feris certare potuerit. Si quis vero imprudenter ac obiter, nulloque veneno adhibito, eum fortè percusserit, simplicis canis æstimationem duntaxat pendito.

7. Qui alienam quadrupedem quacunque occasione corruperit, convictus indemnitatem domino præstato.

TITVLVS X.
DE ARBORIBVS.

1. Si quis arborem in loco communi satam aluerit, eaque divisione facta in alterius portionem sortito ceciderit; non quidem is dominus arboris habeto: Sed qui eam aluit, dominus eius esto. Quod si ipsius soli dominus queratur injuriam sibi fieri, præstet ipse plantatori aliam arborem, & eam, quæ in suo solo est, salvam retineto.

2. Si arbor in agri consiti parte stet, siquidem hortus vicinus est, cui arboris inumbratione nocetur, dominus ramos eius

eius putabit. At si hortus non fuerit, rami eius non praciduntor.

3. *Si quis citra publicam judicis autoritatem vitem vel aliam arborem quamcunque succiderit, eius qui cum controversiam habebat, ei manus amputantor.*

4. *Qui frugiferas alterius vites succiderit vel evulserit, damni præstatione illata, manibus mutilator.*

5. *Qui arbores & maxime vites ceciderint, tanquam latrones puniuntor. Arboris autem appellatione continetur & vitis & hedera, & arundo & salix. Quod autem nondum radices concepit ac fixit, arbor non est. Neque ea arbor videtur, cuius radices exaruerunt, licet adhuc terra contineantur. Quia ea arbor dicitur, quæ radicitus evulsa, plantari iterum potest. Sicuti & arboris appellatione radices oleæ comprehenduntur. Et si plures arborem ceciderint, singuli in solidum conveniuntor.*

6. *Illud verò nota, non solum eum teneri,*

neri, qui manibus propriis exciderit, ſed & qui imperarit ſervo aut libero, in duplum condemnatur.

TITVLVS XI.
DE INCENDIO.

1, *SI quis ad comburendam agri ſtipulam ignem immiſerit, isque ulterius evagatus, vel domos, vel fructiferos agros incenderit, eius nomine non tenetur, niſi id die admodum ventoſo fecerit.*

2. *Qui in alterius arundinem ignem immiſerit, vel alienas arbores ſucciderit, cauterio manus eius ſignator, damniq; dati duplam æſtimationem inſerto.*

3. *Qui vineæ ſepem incendit, verberibus affectus, manuq; cauteriata notatus, duplum damni rependito.*

4. *Qui in aream aut acervum manipulorum ignem injiciunt vindictæ hoſtium cupiditate, comburuntor.*

5. *Qui in paleæ aut fœni horreum ignem immiſerit, iis manus præciduntor.*

6. *Qui ſciens prudénsque acervum frumen-*

frumenti, aut horreum vicinum ædibus in urbe incenderit, verberibus affectus, igne comburitor. Si quis verò extra urbem id fecerit, ei manus præciduntor.

TITVLVS XII.
DE SERVIS.

1. *Si quis servus bovem aut arietem, aut porcum in sylva jugularit, dominus eius ea præstabit.*
2. *Si quis servus noctu furtum facturus, ex stabulo pecora abegerit, eaque vel perierint, vel feris prædæ sint facta, ut homicida furcæ affigitor.*
3. *Si servus alicuius sæpius noctu furari, vel gregem abigere consueverit, damnum totum dominus præstabit, ut qui sciverit servũ huic vitio obnoxium: servus autem furca suspenditor.*
4. *Si quis servo, inscio eius domino, pecora pascenda commiserit, isque vel ea vendiderit, vel alio modo deteriora fecerit, & dominus & servus à damno immunes sunto.*
5. *Si domino conscio servus quæcun-*

que pecora recepta absumserit, aut alio quocunque modo perdiderit, servi dominus pecorum domino id damni præstato.

TITVLVS XIII.

DE NOVIS OPERIBVS.

1. *Si colonus in alieno sterili solo domum ædificarit, aut vineam conseverit, & aliquo temporis intervallo pòst soli dominus venerit, non licet ei domum demoliri, aut vineam extirpare: sed locum æquivalentem, ubicunque velit, recipito. Si verò is, qui in alieno ædificavit vel plantavit, locum alium præstare renuerit, tunc domino soli liberum est, vineas quidem eradicare, domum verò destruere.*

2. *Qui in alieno solo vel ædificat, vel plantat, vel serit, vel aliud quid operis facit, eius domino excedito, nec sumtus à se factos recuperato.*

3. *Qui in aliena terra plantat, cum ea & plantarum dominium amittit.*

4. *Qui, nulla judicis autoritate intervenien-*

veniente, domos aliorum destruunt, aut sepes inutiles reddunt, tanquam eorum qui minime in suo sepes vel ædificia extruxerint, manibus præcisis mutilantor.

5. Si quis in alieno solo ex sua materia domum ædificarit, qui soli dominus est, & ædificii dominus erit, propter regulam, quæ dicit: Ea, quæ solo inædificantur, solo cedere: ita ut soli domino perpetuum quoque materiæ dominium adipiscatur, nec poßit is, qui domum ædificavit, ullam de materiæ æstimatione movere actionem.

TITVLVS XIV.
DE MOLIS.

1. Si quis in pago aliquo degens, deprehenderit locum quendam Juris publici idoneum ad molam extruendam, eumq; ipse præoccuparit, deinde post molæ absolutionem agri communitas adversus molæ dominum clamitet, tanquam qui locum publicum ut proprium poßideat, solvant ei, qui de communita-

te sunt, justas operis impensas, & participes sociiq; ædificatori sunto.

2. *Si divisa agri terra quis in parte, quæ sibi sortitione cessit, locum molæ ædificandæ commodum invenerit, eiusque extructionis curam susceperit, non conceditur aliis, quibus sua ex divisione pars obvenit, quicquam de hac mola conqueri.*

3. *Si aqua ex mola decurrens vel arva consita vel vineas devastet, damnum sarcito molæ dominus: Sin minus, molere desinito.*

4. *Si domini agrorum, qui sationales sunt, nolint per eos defluere aquam, eius arcendæ potestatem habento.*

TITVLVS XV.
DE VI.

1. *QVI per vim alterius fundum ingreditur, etsi tam ex propria ipsius factione quàm adversaria quis occisus fuerit, tamẽ ut homicida capite plectitor.*

2. *Si quis agrum, aut quamvis aliam rem ab alio possessam, ad se pertinere existi-*

existimaverit, judicem adito. Ac si alium de vi accusans, rem suam esse non probaverit, meritas pœnas dato. Si vero judiciali cognitione spreta violenter eam invaserit, hactenus quidem possessione excidito: condemnator autem & de vi propriis rebus privatus.

LEGES VILLICÆ.

Romæ extra Flamineam in Vinea Iulii III.

DEO ET LOCI DOMINIS VOLENTIBVS.

HOC *in suburbano omnium, si non quot in orbis, at quot in urbis sunt ambitu pulcerrimo, ad honestam potiss. voluptatem facto, honeste voluptuarier cunctis fas honestis esto. Sed ne fortè quis gratis ingratus siet, jussa hæcce ante omnia omnes capessunto.*

Quò vis quisque ambulato, ubi vis quiescunto, verum hoc citra somnum: circa septa illud.

Passim quidlibet lustranto: ast nehilum

hilum quidem usquam attingunto, qui secus faxint, quidquámve clepserint aut rapserint, non tam ut honesti moribus, sed ut furtis onusti in crucem pessumam arcentor.

Ollis verò, qui florum, frondium, pomorum, olerum aliquid petierint, villici pro anni tempore, pro rerum copia & inopia, proque merito cuiusque largiuntor.

Aquam hanc, quod virgo est, ne temeranto: sitimq; fistulis non flumine, poculis, nō osculo aut volis extinguunto.

Piscium lusu oblectantor, cantu avium mulcentor, at ne quem interturbent, interim cavento.

Signa, statuas, lapides, picturas, & cætera totius operis miracula, quamdiu lubet, obtuentor, dum ne nimio stupore in ea vortantor.

Si cui quid tamen haud ita mirum videbitur, eorū caussa quæ nemo mirari sat quivit, æquo potius silentio, quàm sermonibus iniquis præterito.

Dehinc proxumo in templo DEO *gratias*

tias agunto, vitamque & salutem Julio III. Pont. Max. Balduino eius fratri, & eorum familiæ universæ plurimam & æviternam precantor. Huic autem suburbano speciem atque amplitudinem pulchriorem indies majoremque, ac in eo quicquid inest, felix faustumque perpetuum optanto.

Hisce actis valento, & salvi abeunto.

LEGES VILLICÆ SIVE GENIALES, PROPE BONONIAM IN AMOENISSIMO prædio, dicto Casaltula, Foribus inscriptæ.

HANC *villulam atque hunc agellum qui animi aut valetudinis caussa Inviserint, ne voluptas valetudinem, corporísve curatio voluptatem Corrumpat, neve locus qua sacer est violetur,*

Aut qua cultus est deserátur, hasce observanto leges.

DEVM *opt. max. proxima in æde primum venerantor.*

Quid-

Quidvis postea lustranto, se ut vis exercento, ubivis quiescunto.

Sed hoc citra languorem, cis sudorem illud.

Servorum greges importunorum non modo à pomæriis,

Sed procul ab utroque pomærio interea excluduntor.

Si quos tamen ministerii caussa voluerint, paucos & modestos introducunto.

Qui nec hilum attingunto inconsulto villico.

Eis abeuntibus pro anni tempore, pro rerum copia & inopia, pro cuiusque persona, flores, frondes, ramusculos, poma, olera, viritim villicus distribuito.

Quos ruris dominus ad prandium cœnámve invitarit, curæ, mærores, tristiciæ in urbem remittuntor, voluptates honestæ, jocus, hilaritas remanento.

Mensæ eleganter sine luxu ac pompa aprico opacóve loco pro anni tempore parantor.

Dapes solito lautius ac copiosius, sed ad

ad vitam vivendam, non ad mortem maturandam apparantor.

Pocula, quæ ſitim pellant, non quæ hoſpitem obruant, potantor.

Interim avium concentu & aquarum murmure ſe oblectanto.

Jis ſilentibus jopæ, amphiones, Orphei, loquaces compeſcunto, aures mulcento.

Remotis menſis atque arbitris, ſuos cuique convivarum manes paulo liberius paſci, ſeni, juveni, faceto vel ad ineptias usque fas eſto.

Si qua licentius poti dixerint, fecerint, ea in urbe aliis narrare, aut omnino in memoria habere fas non eſto.

Scorta, ſcurræ, paraſiti, præſtigiatores, arioli, ac eiusmodi impurum & profanum genus procul arcentor.

Aleis, latrunculis, ſcrupulis, talis ſi qui ſe oblectare maluerint, nemini tunc vitio id dator, modo fiat modice, ne forte jacturæ dolor in gaudii, cui hic locus à majoribus dicatus eſt, ſedes mærorem induxerit.

Hisce

Hisce actis in eodem sacello DEO *item opt. max. gratias agunto.*

In urbem læti ludibundique abeunto.

Ibidem.

Gaudentum locus hic, procul hinc discedite tristes.

LIPSIANI HORTI LEGES.

In ipso aditu sub persona BIFRONTIS IANI. B. F.

Quisquis es, STA, LEGE, PARE,
IANVS *ad hoc limen sic* EDICO.

HORTO *&* HERO *fruendi tibi jus esto.*

Sed illo ad ASPECTVM, *isto ad* SERMONEM.

Nisi OCVLIS, *quicquid heic satum aut natum ne* LIBATO.

TIRO *esto, manum apud te habeto.*

Si effers ad TACTVM *aut ad* RAPTVM,
Verbo dicam, te efferto.

Sed ne HERO *usquequaque* FRVITOR.

Ante SEXTAM *vespertinam ne* ADITO:

Post

Post SEPTIMAM *ne* MANETO.
Horæ aliæ, ad alias illi curas,
Heic cogitat, heic pangit:
Stilus hic est, Abi MVSCA.
Quid si & CAENA*? abi* MVSCA.

SERMONES *etiam ne exlêges.*
JOCARI *licet.*
NARRARE *licet.*
ROGARE *licet.*
Sed nihil SERIVM.
GRATIARVM *hic locus est.*

Si quid AMOENIVS *tamen in* STV-
Inter AMBVLANDVM (DIIS
Dissere, doce, disce.
Et MVSARVM *hic locus est.*

Tu qui SERIOSVS
Tu qui RIXOSVS
EXESTE,
CLVSIVS *ego sum vobis.*

CANIS *præter unam* EMANETO
HECVBA, *præter unam*, EMANETO.

Habes? hoc etiam:
QVOQVÒ TE AGIS, TE VIDEO.

LEGES HORTO PATAVINO inſcriptæ.

I. PORTAM *hanc* DECVMANAM *ne pulſato ante diem S. Marci Euangeliſtæ, ante horam* XXII.

II. *Per* DECVMANAM *ingreſſus, extra* DECVMANAM *ne declinato.*

III. *In* VIRIDARIO *ſcapum ne confringito, neve florem decerpito, ne ſemen fructúmve ſuſtollito, radicem ne effodito.*

IV. *Stirpem puſillam, ſuccreſcentemq́ue ne attrectato, neve areolam conculcato, tranſilitóve.*

V. VIRIDARII *loca injuria non afficiuntor.*

VI. *Nihil invito* PRAEFECTO *attentato.*

VII. *Qui ſecus faxit, ære, carcere, exilio multator.*

PRO-

PROVERBIA RVSTICA:

QVAMVIS IN SENTENTIIS QVOQVE NONNVLLA FVErint expoſita.

Apud Suidam ex Simonide.

Ἀεὶ γεωργὸς ἐς νέωτα πλούσιος. *De iis dicitur, qui ſpe ducti ſemper ſperabant meliora ſecutura.*

Semper Agricola in annum novum dives. Unde poëta:

Spes alit agricolas.

Syrac: cap. 40.

Χάριν καὶ κάλλος ἐπιθυμήσει ὀφθαλμὸς, καὶ ὑπὲρ ἀμφότερα χλόην σπόρου.

Gratiam & formoſitatem concupiſcet oculus, & ultra utraque herba ſatorem.

Syracid. cap.27.

Γεώργιον ξύλου ἐκφαίνει ὁ καρπὸς αὐτοῦ,

 οὕτως

ὕτως λογισμὸς ἐνθυμήματ☉ ἐν καρδίᾳ ἀνθρώπου. *Agriculturæ operam demonstrat fructus ligni, & similis est cogitatio considerationis in corde hominis.*

Theophrast. de hist. plantar. lib. 8.

Annus producit segetem, non ager. Veruntamen non parum refert, quæ sit regionum ratio. ὁ ἔτ☉ φέρει, ὐχὶ ἄρυρα. Μέγα δ' καὶ αἱ χῶραι διαφέρουσιν.

Proverb. vulg.

Citò nata citò pereunt. Sic Plaut. in Pseud.

Quasi solstitialis herba paulisper fui,
Repente exortus sum, repente occidi.

Vide in meis Emble. de plant. num. 45.

Virgil.

Solum à sole. Vide Emblema meum in centuria prima num. 29.

Non omnis fert omnia Tellus.

Columella.

Serere ne dubites.

Sic Virgil.

Et dubitamus adhuc serere, atque impendere curam?

Suidas.

Suidas.

Ἀγρȣ̃ πηγή. *Agri fons. Ab aßidua colonorum in agris vigilantia.*

Plutarch.

Τῇ χειρὶ δεῖ σπείρειν, ἀλλὰ μὴ ὅλῳ τῷ θυλάκῳ.

Manu ſerendum, non tota corbe.

Gregor. Nazianz.

Ver unicum inter anni partes, unicus inter aſtra Sol.

Ἓν ἔαρ ἐν ὥραις, εἷς δ᾽ ἥλιος ἐν ἀστράσιν.

Fructibus non ſtadiis certandum. Καρποῖς ȣ̓ σταδίοις ἐρίζειν. *Dicitur de loco exili, ſed fertili. Sicuti illud carmen, Virgilio aſcriptum in Moreto:*

Exiguus ſpacio, variis ſed fertilis herbis.

πρὸς τὸν σωρὸν ἀμᾶσθαι. *Ad acervum metere.*

Columella.

Imbecillior ager quàm agricola eſſe debet.

Cicero.

Ut ſementem facies ita & metes.

Nazianzen. in ὁμιλίᾳ de Natali Christi.

Πονηρῶν σπερμάτων πονηρὰ τὰ γεώργια.
Malorum seminum mala seges.

Item alterum proverbium: Non metentis, sed serentis.

Sic idem Gregor. Nazianz. in orat. contra Julianum II. οὐ τοῦ ἀμήσαντος ὁ στάχυς, ἀλλὰ τοῦ σπείροντος. *Et S. Paulus ad Galat. cap. 6. figuratè transtulit ad Eleemosynas. Quicquid seminaverit homo, hoc & metet. Vide Emblem. centuriam num. 78.*

Hesychius.

In agrum servus. εἰς ἀγρὸν μάνης. *id est, Rusticum opus verna exerceat.*

Erasmus i[illegible]agiis.

Semper superioris anni proventus melior. ἀεὶ τὰ πέρυσι βελτίω. *De illis dicitur, quibus semper præsentia displicent.*

Idem.

Rosam, quæ præteriit, ne quæras iterũ.

Ne contra bovem optes, id est, ne opta ut citra laborem proveniat seges.

Horat.

Horat.

Neglectis urenda filix innaſcitur agris.

Heſiod.

Οὐδ' ἂν βοῦς ἀπόλοιτ' εἰ μὴ γείτων κακὸς εἴη. *Ne bos intereat, vicinus ſi improbus abſit. Vide Columellam lib. 1. & Eraſmum in Adagiis.*

Boni paſtoris eſt tondere pecus non deglubere. Sic Alexander Magnus illis reſpondit, qui ſuadebant ipſi, ut nimia vectigalia imponeret: καὶ κηπωρὸν μισῶ τὸν ἐκριζῶν ἐκτέμνοντα τὰ λάχανα. *Hortulanum odi, qui radicitus excindit olera.*

Bos alienus ſubinde foras proſpectat. Βοῦς ἀλλότριος τὰ πολλὰ ἔξω βλέπει.

Ariſtotel. 7. Moral. ad Eudemum, ex Euripide.

Terra amat imbrem. ἐρᾷ μὲν ὄμβρου γαῖα. *Ita quoque Catullus. Firmat Sol, educat imber.*

Suidas.

Vva oppoſita uvæ matureſcit. Βότρυς

πρὸς βότρυν πεπαίνεται. *De illis qui se aliis exæquare contendunt.*

Sic Juvenalis.

Vvaque conspecta livorem ducit ab uva.

Plutarch.

Μέλας γὰρ ἀνταῖς οὐ πεπαίνεται βότρυς, *id est,* ἀκτῖσιν. *Neque enim his niger maturus efficitur botrus. De illis qui ob virium defectum non efficiunt quod cupiunt. Erasm. in Adag.*

Neque mel, neque apes. Μήτε μέλι, μήτε μελίσσας. *Quod explicatur Mimi sententia: Feras quod lædit, ut, quod prodest, perferas.*

Seneca lib. Epistolarum 11.

Et post malam segetem serendum est.

ITALI-

ITALICA QVÆDAM PROVERBIA ELEGANTISSIMA.

Tarellus, Scriptor Italicus, fol. 13.

Ch'il suo campo ara inanzi la vernata, avanza di riccolto la brigata.

Qui agrum suum arat ante vernum tempus, copiosa messe familiam ditat.

Idem autor fol. 15.

La segala nella polverina, & il formento nella pantarina.

Plutarch. in quæst. Naturalib.

Tritico lutum, hordeo pulverem conserite.

Augustinus Gallus in suis Dialog.

Maggio hortulano, assai paglia, & poco grano.

Majus hortulanus multum præbet paleæ, at parum grani.

Idem.

Il gelo di Gennaro, il mal tempo di Febraro,

I venti di Marzo, le dolci acque d'Aprile,

Le rugiade di Maggio, il bel mietere di Giugno,

Il buon battere di Luglio, & le tre acque d' Agosto per bona stagione,

Vagliano assai piu che' l carro & gli buoi d' oro del savio Salomone.

Frigus Januarii, Asperum tempus Februarii,

Venti Martii, Aqua dulcis Aprilis,

Ros Maii, Bona meßis Junii,

Tritura egregia Julii, Tres pluviæ tempestivæ Augusti,

Longe plus valent quàm currus & boves inaurati sapientis Salomonis.

Hoc proverbium tamen magis Italiæ convenit quàm Germaniæ: ubi serius nonnulla contingunt.

Idem.

Meglio e vendere & pentirsene, che tenere & poi disperarsene. (Proverbium aureis literis scribendum, propter Dardanarios istos avarißimos, qui jam ubique locorum & gentium plurimi reperiuntur.) Satius est vendere & pœni-

pœnitere, quàm retinere ac postea desperare.

Proverb. aliud.

Tristo e quel podere ch'il suo padron non vede.

Malus fundus est, qui suum herum non videt.

Convenit cum Columellæ dicto: Procul ab agro suo dissitus, jacturæ suæ vicinus est.

Col tempo & la paglia si maturano le nespole.

Cum tempore & palea matura fiunt mespila.

Indicat proverbium, nihil esse præcipitandum, neque naturæ actiones cogendas, ante tempus.

Germanicum antiquum proverbium.

Der Mertz gantz. Der April im schwantz.
Der Majo neu. Sein alle nicht treu.

Id est,

In toto Martio. In Aprilis fine.
In Maii initio. Nihil est fidi.

PICTV-

PICTVRA HIEROGLYPHICA, EX VETVSTO MARMORE DESVMTA; BONI Agricolæ munus exprimens: Breviter explicata à Ioachimo Ioach. F. Camerario Medico Norimberg.

EDITA est inter alia antiquitatis monumenta & μονοχρώματα elegantißima; quæ formis æneis à solerte homine Antonio Lafrerio Sequano Romæ ante aliquot annos sunt impressa, pictura quoque Hieroglyphica admodum ingeniosa, ex vetusta tabula marmorea desumta, quæ asservatur Romæ in ædibus Octaviani Zeni, prope Theatrum Pompeii & Campum Floræ. Hæc cum de Re rustica egregia in se præcepta contineat, & Romanus typus nimis brevem illius rei interpretationem præ se ferat, ac prææterea pictura illa raro apud nos reperiatur, putavi me operæ precium facturum, si nôn solum istius delinea-

delineationem alteram hanc proponerem, sed aliquam paulò ampliorem interpretationem quoq; adderem. Quemadmodum vero Hebræi arcanas suas sententias, & sacrosanctæ Religionis interpretationes mysticas, non literarum monumentis sine omni discrimine omnibus manifestare voluerunt, sed potius per certam & ordine continuato propagationem, ac vivam vocem parentes filiis, ac hi suis posteris per manus tradere ac communicare studuerunt: unde etiam CABALAM, id est, depositum, atque hæreditariam, ut ita dicam, acceptationem vocarunt: quam D. Chrysostomus in comment. primæ Epistolæ S. Pauli ad Corinthios ἄγραφα quoque ab ipsis dicta fuisse commemorat: ita hanc consuetudinem imitantes finitimi populi, & potissimum Ægyptii & Indi, longo tempore, præsertim in iis rebus, quæ ad medicamentorū facultates spectant, eandem observarunt. Veruntamen cum eorum sacerdotes postea deprahenderent, hunc modum instituendi & docēdi, ob vitam

nostram

nostram brevem, caducam & fluxam, nimis fore incertum & dubium, pauloq́; pòst plane forsitan interituru͂, alium stabiliorem & faciliorem excogitare cœperunt, notis scilicet quibusdam & figuris, quæ tamen satis obscuræ essent, & vix sine autorum indicatione ab aliis intelligerentur, sacras suas & arcanas hac ratione disciplinas describentes. Et hunc morem adhuc apud Chinenses, extremæ Asiæ latiss. populos (quos Sinas esse apud Ptolemeum docti existima͂t, alii ad Seres referunt) vigere, testantur recentiores rerum Indicarum scriptores. Unde à Græcis ἱερογλύφικα *dicta fuere, id est, monumenta quædam sacra, non usitatis literarum characteribus expressa, sed per depictas rerum & animalium figuras aliquid singulare significantia. Sic enim de illis Lucianus in Hermotimo:* Τί γὰρ εἰ μηδὲ γράμματα γράφοιμεν ἐπὶ τῶν κλήρων, ἀλλά τινα σημεῖα καὶ χαρακτῆρας; οἷα πολλὰ Αἰγύπτιοι γράφουσιν ἀντὶ τῶν γραμμάτων, κυνοκεφάλους τινὰς ὄντας καὶ λεοντοκεφάλους ἀνθρώπους.

Et

Et extat de his libellus Horapollinis, nuper à doctißimo viro Davide Hoëschelio Græcè & Latinè Augustæ Vindelicorum emendatiß. rursum editus. Fuerunt autem proculdubio omnia ita ingeniose excogitata, & secretioris sapientiæ plena illa Hieroglyphica, continentia in se amplam de variis rebus doctrinam, ut ex aliis quàm peritißimis viris Ægyptiis, qui sacris ferè omnes initiati fuere, veram sententiam, & interpretationem plenam haurire ac consequi difficile fuerit. Quam etiam ob caussam olim doctißimi viri in Ægyptum sese contulerunt, inter quos, ut Diodorus Siculus perhibet, inprimis fuerunt, Orpheus, Musæus, Melampus, Dædalus, Homerus, Lycurgus, Solon, Pythagoras, Plato, Eudoxus, Democrates, Euripides, & plures alii. Hæc eadem ἱερογλυφικὰ, *nimirum* γράμματα *(ut eruditè idem Hoëschelius ad Horapollinem quoque annotavit)* αἰγυπτιακὰ *vocat. Diodorus Siculus lib. 1.* αἰθιοπικὰ καὶ ἱερὰ, *lib. 3. opponens illa* τοῖς δημώδεσι, *quæ* δημοτικὰ

Hero-

Herodoto Euterpe. Plinius lib.36. cap.8. ait. Etenim sculpturæ illæ effigiésque, quas videmus, Ægyptiæ sunt literæ. Philo lib.1. de vita Mosis, vocat τὴν διὰ συμβόλων φιλοσοφίαν. Clemens Alexandr. Stromat.1. & 5. μυστικὴν καὶ τὴν αἰγυπτίων θεολογίαν. Ignorabiles litteras nominat Apuleius lib.2 Metamorphos. Meminit etiam eorum Plutarchus, & pluribus in locis Cornelius Tacitus lib. 2. Annali. Ammianus Marcellinus lib.16. Lucanus lib. 3 magicas linguas vocat. Quamvis verò hac quoque in parte vetustatis proverbium istud verum esse constet, Bene qui conjiciet, vatem hunc perhibebo optimum: atque ideo eruditis conjecturis quibusdam inprimis opus sit, tamen nonnulla de nostris quoque cogitationibus addentes, & huc assumentes, quæ ab aliis doctis viris sunt tradita, agricolam nostrum breviter quidem & simplici stilo, ut colonum ruri in pulvere & labore versantem, non prolixe atque ornate, quemadmodum Cicero oratorem in luce ac foro & conspectu homi-

num

num apparentem, describere conabimur.

Primum itaque nobis offertur pileatus & ocreatus, habituq́; solutiore & viliore discinctus, qualis sane ad æstus solis, imbriumq́; injurias, atque alias eiusmodi rusticas molestias sub dio perferendas conveniens esse solet. Ipse vero, facie juvenili, vultu alacri, humeris latis, lacertis torosis, corpore denique robusto (quæ omnia in agricola requiruntur) præditus, uno pede TAVRVM *sive* BOVEM *insistendo & comprimendo conficere conatur, id est, Terram ipsam, suæ industriæ suisq́; laboribus potißimum destinatam strenue exercere, & domando sibi quasi obsequentem reddere nititur. Voluerunt autem Ægyptii Hieroglyphice (ut Macrobius expresse tradit) per tauri figuram significare terram, propterea quod animal hoc ad rem rusticam inprimis aptum, atque etiam necessariũ esse constet: idq́; etiam sacræ literæ testantur. nam boves pingues in somnio Josephi oblati terræ fertilitatem, maci-*

 lenti

lenti vero ſterilitatem portendebant. Præterea ex Romanorum nummis antiquis idem quoque colligitur, in quibus nihil illis uſitatius, ſi vel terræ fœcunditatem, & ubertatem, vel rei frumentariæ copiam, aut coloniarum ac municipiorum deductiones, aut agrorum deſignationes & diviſiones indicare volebant. Ælianus quoque lib. 11. variæ hiſtoriæ cap. 53. hoc animal πάγχρηστον καὶ ἀνθρώποις λυσιτελέστατον εἰς γεωργίας κοινωνίαν, id eſt, maximi uſus & hominibus utiliſsimum eſſe ad agriculturæ exercitationem, dicit. Sic Varro lib. 2. cap. 5. vocat ſocium hominum in opere ruſtico, & Cereris miniſtrum. Aitq; ab eo antiquos ita abſtineri voluiſſe, ut capite ſanxerint, ſi quis talem occidiſſet.

Huius coloni manu ſiniſtra os bovis comprehenditur: dextera verò GLADIOLVM ſive cultrum in eius corpus magna vi adigit: qua re conatus ruſticos, & in colendo, & tractando ſolo, tanquam ſubjecto proprio, agricolarum labores aſsiduos deſignare voluerunt.

Unde

Unde etiam Ovidius eleganter cecinit,

Fertilis, aſsiduo ſi non renovetur aratro,
Nil niſi cũ ſpinis gramen habebit ager.

Et Horatius inquit:

Nil ſine magno
Vita labore dedit mortalibus.

Ex ſauciato vero corpore quaſi CRVOR *emanat, id eſt, ex terra diligenter ſubacta ac ſæpius proſciſſa, ac quaſi vulnerata crebra ſubactione & aratione, fructus uberes & ad ſuſtentandam vitam neceſſarii enaſcuntur. Qui intra corpus aſſumti, ſi nutrimentum cõveniens præbere nobis debent, prius in ſanguinẽm quoque & ſuccum convertendi ſunt.*

Poſt ipſum SPICAE *duplicatæ apponuntur: quibus admonemur, frugum convenientem copiam, & commeatum neceſſarium diligenti colono ſemper in promtu eſſe debere, ne (quod dicit breviter & eleganter M. Varro) ſumtus fructum ſuperet. Fuere olim quoque ſpicæ ſymbolum Ædilium, qui rei frumentariæ Romæ præeſſe ſolebant, & Cornucopiæ, Cereris, Annonæ, proventus boni,*

ubertatis, regionis fertilis, pacis denique notis in antiquis nummis adduntur. Spicam vero à spe deduci, idem Varro tradit lib. 1. de Re rustica.

Cum vero omnium fructuum, quos terra nobis suppeditat: atque agriculturæ beneficio consequimur, proventu lucis tenebrarumq; alternis vicibus creentur, & producantur, atque denique colligantur, Eam ob caussam ante Colonum ARBOR DIVRNA *adhuc arida, & sterilis, una cum capite bovis & face ardente ponitur, quibus omnibus, incrementi diurni atque uniuscuiusq; diei diligentem inprimis esse habendam rationem, indicatur. Cætera nonnihil sunt, ut verum fatear, obscuriora. Ex adverso* ARBOR NOCTVRNA *pomis plena & virescens apparet, cui additur Scorpius, quibus generatio & procreatio rerum quasi insensibilis, & inprimis per amica silentia noctis, ut Poëta inquit, serpens, & laboris diurni opera prius adaucta ostenditur. Solebant autem Chaldæi Astrologi secundum suam superstitiosam*

artem,

artem, partes generationi destinatas in homine, Scorpioni attribuere, & nescio quid præterea de illorum fœcunditate, qui sub illo sydere in lucem editi essent, commentari.

Supra etiam Colonum nostrum CORVVS Apollini sacer volitat, illiusq; cervicib. quasi imminens, eum suo crocitu & clamore ad aßiduitatem & perseverantiam adhortari videtur, è cuius clamoribus indicia impendentis tempestatis deprahendi autor est Plutarchus in ὑγιεινοῖς.

At cum in hoc nostro rustico negocio ante omnia fides & amor ad mutuas tradendas operas requiratur, ideo bovi canem aßilientem & quasi comitem fidum ipsi conjungentem addidere. Hoc enim animal fide & amore prope incredibili nō solum vivos dominos colere, & observare, sed etiam jam mortuos prosequi certum est: ut etiam sæpius cum illis m[illegible] vel paulò pòst se quoque conficere non dubitarit. Cuius rei tam veterum quàm recentium historiæ pluri-

mæ in promtu sunt: & potiß. Plutarchus in libello de Animantum terrestrium & aquaticorum comparatione rara exempla recenset: sicuti quoque Ælianus de varia historia paßim, ac inprimis lib.1.cap.10.de Animal.& Plinius lib.8. capite 40. Solinus cap. 20. Quæ pleraque & alia multa in suis Meditationibus històricis meus frater studiosè collegit, eaq; omnia huc transferre nimis lõgum foret. Rectè itaque Micyllus, poëta nostri sæculi non postremus, quoddam suum carmen ludicrum ita & orditur, & finit,

Inter quadrupedes Canis fidelis.
Inter quadrupedes Canis voluptas.
Inter quadrupedes Canis patronum
Cognoscit, veneratur, & tuetur.

Hinc quoque Plato in Phædone per canem tanquam fidei notam jurat. Præterea Romani in suis nummis (qui profectò plus doctrinæ semper in recessu habent, quàm prima fronte promittunt) signum fidei esse voluerunt, quemadmodum apparet in antiquo nummo argenteo quodam, ubi C. Mamilio limitum ponen-

ponendorum præfecto aßiliens Canis adjungitur. Huc quoque referri possunt, quæ de eorum admiranda sagacitate plurimi autores scripserunt: hanc enim quoque virtutem in agricola plurimum requiri notißimum est.

Sequitur postea LEO, *fortitudinem insuper & robur quoddam hic requiri innuens. Itaque Cicero dicit: Vim Leoni, & fraudem vulpeculæ esse peculiarem. In antiquis vero nummis Magnæ Deæ olim (quæ eadem quoque Cybele & Tellus ipsa, quasi omnium mater habebatur) Currum leones trahunt: quod Lucretius etiam testatur,*

Hanc veteres Graiûm docti cecinere poetę
Sedibus in curru bijugis agitare Leones.

At recte Columella initio libri primi de Re rustica tradit, non solum diligentiam, fidem ac robur, sed etiam prudentiam, solertiam ac providentiam ad Agriculturam exercendam plurimum requiri, quapropter hic etiam Cani ac Leoni SERPENS *additur, cuius allegorica explicatio in sacris literis quoque*

habetur, cum jubet CHRISTVS *suos discipulos esse prudentes, sicuti sunt serpentes. Praeterea antiquitas olim prophana Aesculapio* μυθολογικῶς *Medicorum Deo eundem assignavit & consecravit. Cuius rei apud alios autores aliae afferuntur rationes, omnes tamen in eo consentiunt, per serpentem notari vigilantiam, industriam, & prudentiam singularem in rebus curandis & expediendis. De quo plura legi poterunt apud Cornutum Grammaticum.*

Jam infra Bovem SCORPIVS AC CANCER *collocantur, quibus ambobus tam creationem quàm generationem omnium ex terra nascentium significare voluerunt. De scorpio prius aliquid est dictum, & nunc quoq; pauca addamus: ac referamus aliquid de ipsius prolifica vi & generatione, tanquam miraculum quoddam Naturae. Si enim glebae sumantur ex ruderum illorum terra, in quibus scorpiones frequenter, ut ita dicam, stabulari solent, eaeq; collocatae inter duos lateres coctos, & tempore suo*

tepida

tepida aqua irrigatos, æstivis caloribus sub dio exponātur, spacio paucorum dierum scorpiones inde oriri certum est, atque experientia confirmatum: quapropter etiam hoc nomine merito generationis Symbolum esse possunt. Aliud quippiam, non minus quàm hoc, de quo diximus, admiratione dignum, ex Ovidio lib. 15. Metamorph. desumtum est. Ubi ex Cancro demtis brachiis terraq; obruto Scorpium enasci scribit:

Concava littoreo si demas brachia cancro,
Cætera supponas terræ, de parte sepulta
Scorpius exibit, caudaq; minabitur unca.

CANCER *verò ortum sive vitæ humanæ propagationē Platonicis philosophis denotare solebat. De quo Macrobius in Commentariis ad somnium Scipionis capite 12. ita scribit:* Duo Tropica signa *Capricornus & Cancer feruntur. Has solis portas physici vocarunt, quia in utraque obviante solstitio, ulterius solis inhibetur accessio, & fit ei regressus ad Zonæ viam, cuius terminos nunquam relinquit. Per has portas animæ de cæ-*

lo in terras meare, & de terris in cœlum remeare creduntur. Ideo hominum una, altera deorum vocatur. Hominum cancer, quia per hunc in inferiora descensus est, Capricornus deorum, quia per illum animæ in propriæ immortalitatis sedem, & in deorum numerum revertuntur. Hæc ille.

Supra hæc omnia à nobis jam commemorata SOL *oriens radiis undique fulgens apparet : qui autor est terrestris fœcunditatis, quorum vi abdita in terræ visceribus semina foventur atque excitantur. quamobrem quoque Horatius ipsum Almum vocat, quòd eius lumine & calore vivifico supra universam terram diffuso omnia alantur & foveantur: sitq́ hic ad generationem rerum singularum necessarius. Cicero verò moderatorem & ducem temporis nominat. Et alio in loco ait : Eum sua luce cuncta lustrare atque complere. Vehitur autem quaternis equis, quibus celeritas motus exprimitur : quorum nomina etiam, ortum eius & igneam ac flam-*

meam naturam indicantia, apud Ovidium leguntur:

Interea volucres Piroeis, Eous & Aethon
Solis Equi, quartusque Phlegon, hinnitibus auras
Flammiferis implent, pedibusque repagula pulsant.

Prope solem forma muliebri fasciis involuta NATVRA *assistit, cuius occulta & abdita vi omnium rerum primordia, Solis lumine ac efficacitate, & terræ diligenti cultura, producuntur atque conservantur, ideo ingeniose profecto solem & naturam antiqui isti philosophi conjunxerunt. Tres præterea* LAMPADES *prope collocatæ sunt, tria solis tempora indicantes, ortum nimirum, meridiem & occasum, quæ tanquam certi indices, & laborum atque operarum rusticarum notæ convenientes in omni diurno negocio, ceu faces quædam prælucentes, præferri debent, quarum observatio plurimum necessaria esse solet.*

Ex altera deinde parte LVNA *bigis insidens quasi* ἀμφίκυρτος, *equis nonnihil defatigatis & jam jam procumbentibus*

tibus vecta sese occultare velle videtur. Noctu enim humor syderis huius reficit & humectat, quod sæpe nimius calor solis interdiu languefecit, quod Plutarchus pluribus in libello de facie lunæ probare studet. Faces autem quatuor juxta ipsam positæ, quatuor eius φάσεις sive σχήματα repræsentant, Novæ scilicet, crescentis, plenæ, & decrescentis lunæ: quæ omnia quàm diligenter à rei rusticæ studiosis observari, & propemodum ad unguem præsciri necesse sit, nemo est qui non intelligat. Rursum autem & huic naturæ simulacrum adjungitur muliebre, idque alatum, Lunæ celerem cursum consequens, atque insuper gyris serpentum circumvolutum, hastæq; innitens, quasi leges quasdam sua naturali prudentia & rediviva procreatione omnibus rebus nascentibus præscribens.

His omnibus ad hunc modum breviter & tanquam ἐν ἐπιτομῇ jam expositis apparet, quàm ingeniose & φιλολογικῶς ostendere voluerit docta antiquitas, Colonum peritum non solum oporte-

re duo-

re duorum Luminarium cœlestium rationem diligentem habere, sed omni tempore sedulo hoc agere, ut singula ἐν καίρως fiant: atque inprimis diei ac noctis partes recte distribuere ac observare studeat, quod innuitur quoque postremo loco duabus illis facibus ad latera agricolæ collocatis, quarum una erecta & ardens diurni laboris est nuncia, altera vero, quasi sese occultans & inversa, noctis tenebras adesse indicat, & ad quietem jam defessum agricolam hortatur.

Atque hanc succinctam huius Hieroglyphicæ picturæ explicationem hoc loco sufficere, ac lectori rerum naturalium studioso gratam acceptamq; fore arbitramur, quam eandem quasi ἐν ἀνακεφαλαιώσει, secundum Romanæ picturæ designationem & literarum notas insuper in fronte apponere visum fuit.

EPISTO-

EPISTOLA

ALBERTI LOLLII AD HERCULEM PERINATUM, ENcomium & utilitates Rei rusticæ eleganter & copiose tractans: Ex Italica in Latinam linguam conversa, à Ioachimo Ioach. F. Camerario.

S. D.

INTELLEXI *ex literis tuis, quas* XVI. *die superioris mensis ad me dedisti, multos ex amicis nostris non parum admirari, quare majorem vitæ meæ partem potiss. ruri & in villa consumere cupiam, cum tamen in urbe commodus admodum, & honorificus locus vivendi mihi sit relictus, existimantes nimirum, viro nobili, & liberaliter ac ingenue educato (qualem me esse judicant) parũ cõvenire, ita à societate hominum remotum, in agris solum versari, idque vel continuo, vel*

saltem

ſaltem potiore anni tempore. Nam villæ (inquiunt iſti) & rura propter beſtias, urbes verò hominum cauſſa inſtitutæ ſunt. Quæ ſane eos & his ſimilia plura cum in me ſpargere dicas, quantum ego quidem conjicere poſſum, aut invidia quadam cæca erga me impulſi, idque tamen ſine omni quidem cauſſa, aut propter exiguam harum rerum cognitionem & uſum potius, quàm vero judicio, aut benevolentia aliqua præditi, ut utilitati aut honori meo conſulant, talia in medium proferre conſueverunt. Quibus tamen reſponderi poteſt, illos certe, ſi quidem legere & diligenter evolvere veterum hiſtorias ſtuduiſſent, facile intellecturos eſſe, ſapientes & nunquam ſatis laudatos majores noſtros non ſolum vita ruſtica ſummopere delectatos fuiſſe: ſed etiam in elaboranda & excolenda terra plurimum ſemetipſos exercuiſſe. Ideoque olim agriculturæ ſtudium paſſim in tanto fuit precio, & honore, ut poëtæ, philoſophi, principes, ipſiq́ denique reges non ſolum glorioſum & lauda-

bile

bile sibi ducerent, de ea ipsa præcepta quædam literis notare, posteritatiq; relinquere (quemadmodum fecerunt Hiero, Epicharmus, Philometor, Attalus, Mago, Archelaus, Diodorus, Philo, Aristander, Lysimachus, Hesiodus, Virgilius, & alii multi, quorum nomina M. Varro & Columella recensent) sed etiam non neglexerunt studiose seipsos in laboribus rusticis, suis manibus exercere, & inde famam & gloriam non mediocrem sibi comparare. Quamobrem etiam Xenophon in suo illo perquàm eleganti scripto, cui titulum Oeconomici imposuit, demonstrat, nullam magis rem regiæ existimationi & splendori, quàm accuratam agrorum culturam convenire, Socratemq; ideo introducit recitantem, quo pacto Cyrus minor Persarum Rex, vir ingenii excelsi, & rerum gestarum gloria celeberrimus, cum ad eum venisset Lysander Lacedæmonius, & ipse summis virtutibus præstans, eiq; dona nonnulla attulisset, in cæteris rebus comis & humanus erga ipsum fuerit, quodam vero

vero die recreationis caussa in quendam hortum magna ipsius industria undique conseptum, & singulari artificio consitum eum adduxerit. Tum Lysander admiratus egregium omnium rerum ordinem, atque proceritates arborum, illarumq; in quincuncem directam seriem, præterea terram ipsam bene subactam & cultam, & fructuum pulcritudinem, ac odorum, qui è floribus spirabant, suavitatem, dixisse fertur: Se non tam diligentiam ac studium, quàm solertiam & industriam illius, à quo tam artificiose essent omnia dimensa ac ordinata, vehementer admirari. Eaq; laude & commendatione ait Cyrum non mediocriter delectatum respondisse: Atqui, Lysander, meo ingenio ista sunt ita elaborata, mei sunt ordines, arboresq; & plantæ, aliaq;, quæ ita miraris, mea manu sunt sata. Tum vicißim Lysandrum, ipsius contemplantem purpuram, corporisq; elegantiam, & ornatum Persicum auro gemmisq; preciosißimis splendentem, respondisse: O Cyre, quàm me-

*ritò beatus ab omnibus perhiberis, cum
eiusmodi singularis fortuna tuæ excel-
lenti virtuti conjuncta copulataq; sit.
Plinius quoque scribit, Romanos legem
tulisse, qua Censorib. permittitur impu-
nè in eos animadvertere, qui negligen-
tius suum coluissent agrum, vnde facile
apparet, quàm magno studio agricultu-
ræ afficerentur. Cumq; idem autor in
laudem & cõmendationem agricultu-
ræ multa in medium protulisset; cupiens
insuper probare, veteribus usitatũ fuisse
de cultura agrorum jus quoq; peculiare
exercere, exemplum Caii Furii Cresini
adducit. Hic enim, cum ex parvo agro
multo uberiores fructus perciperet, quàm
ipsius vicini ex amplißimis fundis, tan-
ta apud eos invidia & odio laborare
cœpit, ut omnes existimarent, aliorum
fruges ipsum incantationibus & venefi-
ciis ad se pellicere posse. Quam ob caus-
sam à Sp. Albino in jus vocatus, veritus
ne caussa caderet, tempore judicii om-
nia sua instrumenta rustica, ad colen-
dam terram necessaria, comportavit &*

in medium forum posuit, atq; una secum adduxit filiam validam, robustam ac bene curatam, una cum bobus selectis & saturis: atque deinde ad populum conversus: Hæc, inquit, Quirites, mea sunt veneficia, hæ incantationes. Unum tamen moleste fero, & adhuc desidero, mihi non licere quoque coram vobis ostendere, & huc quoque adducere lucubrationes, vigilias, & sudores meos, quos assidue adhuc sustineo, & diu illis incubui, quo illis agrum meum meliorem fertilioremq; indies efficerem. His auditis, communibus judicum sententiis facile absolutus, & ipsius diligentia & industria ab universo populo fuit plurimum laudata. Atque constat profecto, agriculturam multo magis curam, laborem, & operam diligentem, quibus sane omnia hac in parte consequimur, quàm sumtus & impensas magnas requirere. Ex quo olim proverbium quoque natum est, Nequam esse agricolam & plane ignavum, qui earum rerum, quas fundus suppeditare posset, minimũ aliquid

 aliun-

aliunde compararet. Sic quoque veteres dicere solebant, Malum esse patremfamiliâs, qui interdiu opus faceret, quod noctu posset, & adhuc pejorem, qui diebus festis id agendum susciperet, quod profestis fieri deberet: pessimum vero illum, qui sereno die domi latitans sub tecto potius quàm in agro operaretur. Præterea cum illis temporibus (ut M. Cato testatur) amplissime laudari existimaretur ille, quem bonum virum bonumq́ agricolam esse prædicabant, quare vituperandus erit is, qui aliorum herus & paterfamiliâs, qualem me quoq; esse fateor, ad imitationem suorum majorum in villa degere, & hoc curare sedulo, ut illa sit bene culta & ornata, unice cupit? Neque ullo modo mihi persuadere possum, veteres istos homines sapientissimos absque veris & solidis rationibus in tanto precio habuisse agriculturam. Nam, ut omittam voluptatis & oblectationum varia genera, quæ semper agricultura illis abunde largiebatur, accessit magna quoq́; utilitas & neces-

necessitas, cum absque illius auxilio homines in urbibus vitam suam commode sustentare omnino non possent. Immo, quemadmodum mater aliqua infantes suo lacte nutrire debet, ita etiam terra, tanquã communis omnium mater, universis nobis ceu filiis cibum largiri solet. Eamq; profecto quotidie in nos tam facilem, benignam & liberalem experimur, ut ferè semper, ni influxus, ut vocant, cœlestes interdum hoc impediant, magno fœnore ea, quæ à nobis accepit, restituat. Sic etiam D. Chrysostomus ostendit, quantopere agriculturæ studium sit necessarium, ubi ea commoda, quæ ex aliis artibus Mæchanicis consequimur, enumerans, tandẽ concludit, illis omnibus agriculturam longe esse digniorem, excellentiorem atque magis necessariam, Cum unicuique nostrum constet, ac manifestum sit, vitam nostram etiam sine pannis, sine vestibus, & aliis similibus rebus posse transigi; at sine fructibus agrorumq; emolumentis id nequaquam fieri posse. Hinc quoque, inquit,

Scythæ Hamaxobii, & Gymnosophistæ, reliquas artes tanquam pro vanis & inutilibus habentes, solam vero agriculturã vitæ humanæ necessariam esse statuentes, uni huic operã dare solent, inq; hanc omnes suas cogitationes & studia intendunt. Quem etiam illius necessarium usum perpẽdens Romulus, & quem antea nominavimus, Rex Cyrus, inter alias exercitationes, & honestas artes, inprimis subditos in Re militari, atque agricultura institui voluerunt, ut scilicet utraque harum & ab injuria aliorum sese tueri, atque insuper longo tempore vitam sustentare possent. Hanc itaque ob caussam, ut accepimus, olim Helvetii populi consilio prudenti, & consuetudine laudabili centum pagos incolebant, ex quibus singulis annis mille selectos viros in militiam ablegabant, reliqui vero domi commorantes agros, quos tum communes habebant, colebant atque curabant. Altero deinde anno, hi, qui remanserant, similiter in bellum proficiscebantur, prioribus domum reversis.

versis, atque hac ratione alternis annis universi tam militiam quàm agriculturam exercebant. Et quod magis est, Romulus agricolas ipsis etiam civibus anteferre consuevit, neq; id sine caussa. Nam quemadmodum illi, qui in villa tantum armenta & pecora curãt, aliis, qui foris agros colunt, conferendi non sunt: ita eadem ratione inclusi mœnibus & in urbe degentes iis, qui die noctúque laboribus rusticis defatigantur, pares non habentur. Numa Pompilius, ut homines ad agriculturam alacriores redderet, jußit agros in certum numerum pagorum distribui, quibus singulis suos magistratus præposuit, Eorumq; potißimum officium fuit, observare & inquirere in illos, qui aut diligenter & sedulo, aut negligenter & male terram coluissent: quorum nomina ad se deferri voluit, & sæpenumero accersitos, solertes agricolas humaniter accepit, atque interdũ muneribus ornatos dimisit: Contra vero ociosos & inertes serio objurgavit, quo partim ignominia & pu-

dore affecti, partim ſpe & deſiderio conſequendi ipſi quoq; aliquid in poſterum præmii, ita pariter omnes dies noctesq; in hoc unũ intenti erant, quo pacto magiſtratibus Regiis ſe ſuosq; agros redderent commendatiores. Audiamus inſuper, quid Sabellicus de quibusdam induſtriis & diligentibus agricolis, qui eam ob cauſam quoque populis imperarunt, & civitates rexerunt, commemoret. Cum enim Mileſii propter civiles diſcordias pene periiſſent, unamini conſenſu Parios ſuarum controverſiarum tandẽ judices & arbitros eſſe voluerunt, qui Miletum profecti, cum vidiſſent omnia perturbata & jam jam ad extremum exitium Reipublicæ ruere, ſtatuerunt inprimis in agros proficiſci, &, quo pacto culti eſſent, conſiderare: atque ubi depræhenderunt alicuius in fundo elaborando præ aliis ſtudium, ſtatim illius nomen annotarunt. Reverſi deinde in urbem, convocata concione, tulerunt ſententiam, in poſterum Reipublicæ adminiſtrationem penes illos merito eſſe debere.

bere, qui in suis agris colendis diligentissimi fuissent, cum alii contra discordiarum nimis amantes, suasmet privatas res quoque interea neglexissent. Idem quoque Sabellicus autor est, Abdolominum quendam eam ob caussam quòd summa diligentia quoddam suburbanum suum curasset, côcilio publico ad regiam dignitatem à Sidoniis evectum fuisse, idque (quantum ego conjicio) non tam propter prudentiam, quàm agriculturæ peritiam. Maximus Tyrius, philosophus gravissimus, in quodam suo Dialogo probare conatur, civitati milites esse utiliores quàm agricolas. Sed postea mutata sententia, & quasi huius erroris pœnitentia ductus, alterum composuit Dialogum, in quò multis atque admodum firmis rationibus demonstrat, Agricolas potius civitati necessarios quàm milites esse: atque eleganter profecto & docte ibidem disputat multa, plurimúmque commodi & utilitatis Rei rusticæ attribuit. Memini quoque in Plutarcho aliquando me legisse, Gelonem Siciliæ Ty-

rannum, qui prope Himeram Carthaginenſes ſuperaverat, ſolitum fuiſſe crebro Syracuſanos extra urbē in agros educere, ut hac ratione ipſi una quaſi opera, eodémque labore atque exercitatione & robuſtiores, & ſimul etiam ad futura bella fortiores efficerentur, neve in ocio torpeſcentes, delitiisque effœminati, ignaviæ ſeſe plane dederent, ac pluri b. vitiis indies inficerentur. Ad hæc cum manifeſtum ſit, duo potiſsimum genera hominum extare (quod poëtarum quoque more Terentius in Adelphis demonſtrare voluit) nimirum vel urbes vel rus incolentium: quæ, ut patet omnibus, non ſolum loco, ſed & tempore diſtinguuntur: huius utriusq; tempus quidem ſi ſpectemus, nemini dubium eſt, ruſticam vitam multo eſſe urbana digniorem & nobiliorem. Nam longe vetuſtiorem eſſe altera hinc omnibus conſtat, quòd (ut ex ſacris libris Moſaicis & aliis videre poſſumus) homines ſine ordine in agris ſua domicilia habuerint, atque ſeſe de fructibus illis, quæ forte for-

te for-

te fortuna terra illis obtulerat, sustentaverint, atque loco domuum tentoria, casas, sylvas atque etiam specus inhabitaverint. Quantum vero ad locum attinet, similiter dicere possumus, rusticam esse urbana præstantiorem, & propterea illi longe præferendam, quoniam ea inprimis à DEO opt. max. Adamo fuit demonstrata, illique ad incolendum paradisus terrestris aßignata, locus scilicet amœnißimus, & omnibus deliciis refertißimus. Urbana vero vita, propter necessarium quendam usum, & conservationem sui & aliorum omnium, longo tempore postea demum ab hominibus instituta atque usurpata fuit. Nec profecto verisimile est, urbes vel castella cœpta fuisse extrui, nisi malitia inter homines primum exorta, superbia deinde accesßisset, & indies denique cupiditas plura habendi, & inhiandi alterius bonis, in caussa fuisset: absque quo potius genus humanum universum sine omni discrimine in totum orbem terrarum imperium exercuisset. O Avaritia,

præci-

præcipua & unica caussa omnium malorum, ô detestanda, insatiabilis & pestilentißima pleonexia, quàm innumerabiles homines de summo gradu ad infimum locum præcipitasti? Inspiciantur diligenter omnes tam veteres quàm recentes historiæ: & facile apparebit, nullam aliam ob caussam tot Regna & Imperia, tam florentes & potentes Respublicas funditus periisse, quàm propter insatiabilem avaritiam, & nimiam insolentiam atque ambitionem, quoniam hisce vitiis tàm magistratus quàm subditi plane dediti & mancipati fuerunt. Quæ sane omnia mentis acie insigni intuens Plato, non dubitavit affirmare, vitam rusticam magistram esse & quasi exemplar diligentiæ, justiciæ & frugalitatis, atque eam ob rem illa nihil utilius, nihil jucundius aut gratius inveniri potuisse, cum in villa & ruri longe ab omni odio, invidia, calumniis, cupiditatibus, & ambitione remoti vivamus. Quare idem gravißimus autor, in efformanda sua bene ordinata Repub. leges

leges quoque nonnullas peculiariter propter agricolas & rerum rusticarum studiosos sancivit. E quarum numero sunt: Non movendos loco esse limites finium. Pœna certa mulctandos, qui agros vastassent, & frugibus nocuissent, itemque aliæ de aquæ ductibus, & similes. Quas inde postea Imperatorem Justinianum transtulisse, & pluribus verbis exposuisse in illis Titulis, qui tractant de legibus Agrariis, credibile est. M. Tullius Cicero 1. lib. de officiis, disserens de multarum artium utilitate, tandem ipse quoque concludit, omnium rerum, ad usum vitæ idonearum, nihil agricultura, & agrorum commodis esse melius, nihil uberius, nihil stabilius, nihil jucundius, aut denique homine libero & ingenuo dignius. Hæc omnia tanti quoque fecit Virgilius, ut non dubitaverit summis laudibus agriculturam extollere ac celebrare, & tandem in hæc verba prorumpere,

O fortunatos nimium, sua si bona norint,

Agrico-

Agricolas, quibus ipsa procul discordibus armis
Fundit humo facilem tellus justissima victum.

Quod idem quoque Horatius in quadam Oda exprimere studuit, ubi ita cecinit:

Beatus ille, qui procul negociis,
Vt prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis,
Solutus omni fœnore &c.

In his & reliquis, quæ sequuntur, eleganter & copiose laudes vitæ rusticæ exprimere studens, voluptates & utilitates ipsius plurimas recenset. Cumque doctissimis horum poëtarum sententiis, plane quoque convenit verissimum dictum oraculi Delphici, pronunciando, nullã aliam ob caussam Aglaum quendam, esse omnium hominum fortunatissimum, nisi quòd angustum, sed admodum fructuosum possideret fundũ, quem sua manu, quãntum quidem fieri posset, ipsemet elaboraret atque coleret, neque ex eo longo tempore unquam ne pedem quidem extulisset. Solemus autem circa agri-

agriculturæ tractationem duos potissimum fines considerare: utilitatem nimirum, quam continuo inde percipere possumus, deinde voluptatem, quam ex campis virescentibus, suavitate & venustate florum, germinatione stirpium, proventu fructuum, & incremento pecudum (quas, tanquam à nobis educatas, libenter & magna cum oblectatione videmus quasi inter nostras manus crescere) capere solemus. Nec arbitror ullum tam stupidum, vel contra tam arrogantem reperiri, quem non summopere delectet conspectus villæ alicuius, quam videat indies fieri elegantiorem, ornatiorem & auctiorem, & in qua ubique magna copia bonarum & fructuosarum arborum sese offerat, nemorũ & lucorũ densæ umbræ assint, fontes perennes, rivuli limpidissimi, colles gratissimi, valles umbrosæ, prata amœnissima, & his similia plura eam undiq; ornent. Unde non mirandum est, ab Homero præstantissimo poëta describi Laertem senem, ad leniendum vehementissimum desi-

desiderium filii Vlyßis, stercorantem quendam suum agrum, & magna diligentia illum colentem: quo ipso indicare voluit, ex nulla alia re quàm agricultura aptiorem vel majorem recreationem à quoquam hauriri posse. Quod sane optime sciunt & testantur omnes, qui hoc ipsum experiri studuerunt. Ne vero tibi videar hæc, mihiipsi applaudens, & meæ opinioni indulgens, ad hunc modum disserere voluisse, conabor ad hanc meam sententiam confirmandam nonnullos alios (pro ut in memoriam mihi revocare potero) in medium adducere, qui amore Rei rusticæ ita capti fuerunt, ut posthabitis omnib. dignitatibus, magistratibus, regnis, victoriis & triumphis, ad agriculturam se totos applicuerunt. In quorum numero primus sese mihi offert Manlius Curius Dentatus, qui, posteaquam Pyrrhum bellicosißimum regem nō solùm vicisset, sed ex tota Italia expulisset, terq; summa cum laude & gloria triumphasset, Imperiúmque Romanum sua virtute auxisset plurimum,

mum, tandem cupidißime & admodum lætabundus ad priſtinos ſuos labores & operas ruſticas reverſus eſt, & in illis ſumma cum animi tranquillitate, & optatißima quiete, quod reliquum vitæ ſuæ fuit, conſumſit. Haud quoque minorem voluptatem ex eiusmodi vitæ genere L. Quintum Cincinnatem cœpiſſe, ex eo apparet, quod à Senatu ad Dictaturam, magiſtratum ſummum ac dignitatem ferè regiam in urbe capeſſendam, accerſitus, incomtus & pulveribus aſperſus totus, à viatore in quodam ſuo anguſto prædiolò, quod vix excedebat quatuor jugera, ad aratrum fuit repertus: qui tamen poſtea Minutio Conſule, qui obſidebatur à valido Æquorum exercitu, liberato, depoſita rurſum autoritate, & inſignibus Imperatoriis Senatui redditis, ſtatim ad prius agriculturæ ſtudium rediit. Non oblivione prætereundus Rex Aſiæ opulentiſſimus Attalus, qui pariter regia dignitate relicta & abdicato Imperio, tanta cura & diligentia agriculturæ intentus

 fuit,

fuit, ut etiam peculiares quosdam hortos singulari studio & industria instituẽdos excolendosq́; sibimet ipsi delegerit. Minime etiam nobis omittendus est Diocletianus Imperator, qui molestiis in Repub. regenda valedicens, cupiensq́; in posterum privatam vitam agere, in patriam suam Salonam se contulit, ibique latitans longo tempore fructus trãquillitatis suavissimæ & ocii felicissimi in vita rustica expertus est, & quanquam non semel tam per literas quàm legatos à Senatu rogatus fuerit, ut rursum Imperium suscipere vellet, nunquam tamen à sua adamata villa avelli potuit. Quid verò dicamus de optimo viro Attilio Calatino, qui propter egregias virtutes ab aratro & rastris ad Dictaturam assumtus est? Cui tamen continentia & parsimonia ita grata, & tantopere amor agriculturæ cordi fuit, ut potius elegerit privatus ruri vivere, fodiendoq́; & arando terram suam defatigari, quàm princeps Romanorum haberi, & summum inter omnes Senatores lo-

cum obtinere. Quapropter Ciceronem quoque judico valde argute Erucium quendam reprahendisse, culpantem S. Roscium Amerinum, quasi continuo ruri commorantem. Plane, inquiens, Eruci, & ineptus & ridiculus profecto accusator extitisses, si illis temporibus, quando ab aratris & rastris Senatores, Consules, & Dictatores Romam accersiti fuerunt, natus fuisses. Sed quibus verbis Marci Reguli laudes prædicem? Hic enim, in Africa totius exercitus Romani Imperator, cum cognovisset, propter obitum quorundam ministrorum, prædium suum valde diminui & labefactari, spretis victoriis & triumphis, quos consequi potuisset, statim à Senatu petiit sibi concedi, ut ad sua respicere, eaque sarta tecta conservare liceret: quod certe nullam aliam ob caussam factum ab eo fuit, quã singulari affectione erga suam villam, & propter summam oblectationem, quam ex agricultura sibi offerri sentiebat. Etsi vero petitio sua apud Senatum non habuit locum, nihilo tamen

 minus

minus Consules una cum universo Senatu decreverunt, Rempub. ipsam interea debere agrorum eius curam suscipere, & cavere, ne quid detrimenti ob neglectam culturam caperet. Quantos honores quoq; existimas, Pisones, Fabios, Lentulos, Cicerones, consecutos esse, quod singuli eorum invenissent modum aptissimum serendi alicuius leguminis? Unde postea cognomina illa adepti sunt: Quemadmodum etiam pari ratione Junii, Tauri, Statilii, Vituli, Bubulci, Vitellii, Caprei, Porcii, & alii plures, qui hunc in modum ab animalium diversorum cura & tractatione fuere denominati? Quid præterea dicamus de magno illo Scipione Africano? qui post multas victorias & celebres triumphos, sæpenumero, ut se ex oculis populi subduceret, & multorum vitaret invidiam, vel domi suæ se abdere, vel rus ire, ut agricultura se oblectaret, atque ibidem majorem anni partem in summa animi tranquillitate & ocio transigeret, solitus fuit. Jam igitur, si placet, isti nostri

accusa-

accusatores tam protervi & impudentes esse audeant, ut patremfamiliâs morantem tres vel quatuor menses ruri, idque non tam voluptatis & oblectationis, quàm utilitatis & administrationis suarum rerum caussa, accusare non vereantur? At profecto, ut libere dicam quod sentio, omnino nos eo genere vitæ recte frui posse certum est, qualis per excellentiam (ut dicitur) & proprie à Ficino, & aliis sapientibus viris multis, vita fuit nominata. Quæ quidem in eo consistit, ut homo ab animi perturbationibus aliisque molestiis & curis, quæ mentes nostras plurimum affligere solent, prorsus liber & immunis, contentus sua sorte, in quadam tranquillitate & moderatione animi vivat, atque nihilo tamen minus exerceat nobilissimum intellectus nostri donum, & illius auxilio crebro contempletur ac meditetur insatiabilem, ut ita loquar, primæ materiæ appetitũ, soliditatẽ terræ, raritatẽ aëris, aquarum fluxus, ignis pellucidam naturam, cometarũ splendorem, cœli lacteum

 colorem,

colorem, nivium generationem, casum pluviarum, glaciei congelationem, ventorum flatus, vim terræmotuum, balenarum impetum, colores iridis, concretionem metallorum, herbarum viriditatem, plantarum renovationem, fructuum varietatem, animalium sensus, piscium naturas, lapidum vires, hominis solertiam, solis claritatem, diei lucem, noctis tenebras, Lunæ obscurationem, planetarum cursus, stellarum ordines, & tandem suis cogitationibus ulterius quasi in cœlum penetret, secumque animo evolvat admirandam & pulcherrimam istorum clarorum & purorum intellectuum seriem, & ab uno ad alterum progrediendo, tandem ad primæ materiæ contemplationem penetret, in qua absolute, & absque distinctione, tanquam in speculo aliquo purissimo colligitur & resplendet ipsum ens, & conservatio rerum omnium. Equidem ita statuo, ruri hominem infinita genera oblectationum gustare posse, prout varia anni tempora hæc nobis læta fronte per

per suas vices offerre solent. Jam enim videmus Ver ipsum certissimum æstatis nuncium appropinquare, omnesq; arbores quasi mutuam æmulationem exercentes mutato cortice, frondibus viridissimis iterum vestiri, tamq; elegantibus & variis floribus sese exornare, ut præter suavissimos odores undique spirantes, incredibilem voluptatem & jucunditatem omnibus eas intuentibus pariant. Ad hæc aves dulci liberoq; concentu modulantes ipsarum amores, aures nostras suavi admodũ melodia complent. Quæ sane omnia quasi in viva aliqua pictura voluisse ante oculos proponere Ciceronem in his suis versibus apparet.

Cœlum nitescere, arbores frondescere,
Vites lætificas pampinis pubescere,
Ramos baccarũ ubertate incurvescere,
Segetes largiri fruges, florere omnia:
Fontes scatere, herbis prata covestirier.

Unde etiam quidam non abs re affirmare non dubitarunt, DEUM *sapientissimum in ortu Arietis mundum condidisse, utpote tempore totius anni tum*

pulcerrimo tum temperatiſsimo. Subſequitur poſtea Æſtas, quæ non ſolum floribus, ut inprimis ſunt lilia, roſæ, violæ, hyacinthi, caryophilli, & infiniti alii, ornatur, ſed etiam frugibus, fructibus, uvis, animalibus, omnibusq́ rebus cæteris ad vitam noſtram neceſſariis ſuſtinendam abundat. Huic iterum certo ordine ſuccedit Autumnus, quo tempore aër nonnihil frigidior redditus, rurſum ſpiritus noſtros, calore prius nimio debilitatos, recolligit atque confirmat. Tandem adeſt Hyems, quæ etiam anni pars humanis corporibus plurimum prodeſt. nam humores deteriores compreſsi & veluti frigore cocti conſumuntur, calorq́ naturalis ad centrum corporis retrocedens, vires majores recipiens facilius quoque cibos ingeſtos conſumit, ac ſuperflua noxiaq́ expellit. Atque ideo tum, quoniam ſecundum philoſophos virtus conjuncta multo validior quàm diſperſa habetur, manifeſtum eſt, nos omnes eſſe firmiores, agiliores & robuſtiores. Et quamvis conceſſerim, eo tempore urba-

nam

nam vitam esse commodiorem rustica, nihilominus certe ruri quoque, si forsitan tum ibi quoque commorandum esset, proculdubio hanc jucunde & utiliter transigere poterimus. Neque ullum ex his quatuor anni temporibus carere suis voluptatibus & oblectationibus, qualia sunt aucupia, piscationes, venationes, & similia alia, quis non videt? Hæcque omnia, ut verum fatear, multo commodius & melius, immo potissimum ruri, & minime in urbe exerceri atque institui possunt. Sed quid ago? Tute certe ipse testari optime poteris, quàm suaviter & jucunde una vixerimus in tua ista suburbana villa amœnissima, quæ propter situm, & vicinitatem urbis, rectissimè appellari potest receptus & domicilium istorum, de quibus diximus, oblectamentorum: atque ideo non immerito cum Lachete Terentiano dicere tibi licet,

Ex meo propinquo rure hoc capio commodi,
Neque agri neque urbis me odium vnquam percipit:

Vbi ſatias cœpit fieri, commuto locum.

Hinc etiam apparet, quare Columella tantopere commoda & utilitates ſuburbani prædii commendet. Non equidem ita ſentio, ut exiſtimem continuo & ſemper ruri eſſe commorandum, ſed conſiderans tam oblectationes quàm utilitates ex agricultura promanantes, & eiusdem Columellæ præceptum quoddam mihi proponens, ſtatuo, bonum & diligentem patremfamiliâs nunquam ultra menſem à ſua villa abeſſe debere. quamobrem veteres quoque, ut Plinius refert, oculum herilem in agro maxime eſſe fertilem & fructuoſum, perhibebãt. Et Mago Carthaginenſis inter alia utilia præcepta, quæ in ſuis libris tradidit, inprimis monuit, tanti aßiduam domini præſentiam momenti eſſe, ut bonus agricola qui eſſe velit, ſtatim, domo in urbe divendita, villam inhabitare debeat. Plurimum inſuper valetudini conferre, ſecundum Cornelium Celſum, jam in urbe, jam ruri degere, non tam propter

aëris

aëris mutationem (quod tamen & ipsum multum ad rem facit) quàm exercitationis, quæ inter eundum & redeundum usurpatur, gratia, certum est. Absit me hercule, ut negem, urbes propter societatem & commercia hominum institutas, & tanquam scholas esse, in quibus laudabiles mores, egregia instituta, bonæq; disciplinæ discantur, unde etiam præcepta scientiarum optimarum & virtutum præclariss. hauriantur. non tamen propterea sequitur, justa eum reprehensione esse dignum, qui trimestre aut quadrimestre tempus, propter administrationem & conservationem rei suæ familiaris necessariam, ruri agere velit, quasi hæc vita rustica ingenii acumen obtundere, & intellectu aliquem privare queat, quódve in villa etiam nõ multo commodius quàm alibi, & maxima cum animi tranquillitate nequeamus studiis liberalibus operam dare, virtutumque exercitationibus incumbere. Audebunt forsitan isti Platonem tanquam deum Philosophorum reprehendere?

dere? Qui relicta Athenarum splendida & admodum exculta urbe, ad suam Academiam tam celebrem instituendam ne prædium quidem aliquod, sed locum quendam incultum & horridũ potius eligere maluit, ubi aßiduis & seipsum & discipulos suos studiis & contemplationibus rerum arduarum exercere maluit. Intelligebat ille profecto optime: maxime necessarium & conveniens esse, qui ad aliquem scientiarum profectum pervenire cuperent, ut procul remoti à frequentia populi, & civilibus turbis, in secessum aliquem se reciperent. Atque ideo, ut vir sapiens, hac in re sibi potius ac suis discipulis quàm vulgi opinionibus satisfacere voluit. Quod idem Seneca considerans, hortatur Lucilium Balbum, Siciliæ præfectum, si & utiliter, & jucunde in literis versari velit, quantum fieri posset, longißime se à reliqua turba subduceret, in locum aliquem solitarium sese abdens, ubi nihil facile à suo ipsum instituto vel avocare, vel etiam plane retrahere posset.

Cuius sententiæ quoque doctus ille & prudens Hebræus Philo fuisse videtur, ubi disputat, eum, qui cogitet asperum & laboriosum virtutis collem superare, longe post se relinquere debere cunctarũ aliarum rerum curas & solicitudines, quo ante omnia hac ratione removeat universa illa impedimenta, quæ à recto animi tramite illum avocare possent. Ac idem plane Plinius Nepos exprimere studuit, ubi scribit, tum demum oculos nostros etiam hoc perspicere solere, quod ipsa mens videt, si aliis rebus omnibus quàm minime occupemur: quod quidem ruri fieri potest, ubi nihil eiusmodi occurrit, quod nostrum intellectum distrahat, sed rursum in nobis potius accendat desiderium investigandi caussas eorum effectuum, quos antea notavimus. Quapropter Petrarcha tantopere tranquillo isto vitæ genere & ipsa solitudine delectatus quoque fuit, ut se solos illos annos vixisse existimarit, quos in valle Occlusa dicta, suavissime consumserat. Hinc ita crebro invitat amicos suos, ut secum

ſecum tam grata & beata vita Ruſtica frui velint, ſicuti inprimis ex multis epiſtolis ſcriptis ad Olympum quendam apparet. Utque ſuum animum hac in parte planius aperiret, librum inſuper de Laudibus vitæ ſolitariæ componere non dubitavit, in cuius fine ſuo exemplo probare volens id, quod antea verboſe disſeruit, ait ſe conſtituiſſe in villa amœniſsima agri Patavini Arquato in ſocietate Apollinis & Muſarum reliquum vitæ ſuæ transigere. Et certe, ſi recte & diligenter perpenderis, videbis profecto omnes ſtudioſos & literatos homines ruris ſeceſſu vehementer ſeſe oblectaſſe, illudq́; ſemper expetiiſſe plurimũ. Nam præter aërem liberum, & jucundam viriditatem, quæ plurimum ingenium excitant, ſpiritus quoque inde recreari, & intelligentiam mirifice acui, certum eſt. Quod & ipſum Petrarcha demonſtrat, in quibusdam ſuis verſibus, quorum hæc eſt ſententia:

Hic non palatia, non theatra, nec atria,
Sed ipſorum loco abies, fagus, & pinus,

Inter

Inter herbas virescentes, & pulcrum
montem vicinum,
Vnde & carmina descendunt, & pluviæ,
Attolluntq; de terra ad sidera nostram
mentem.

Ex quibus manifestum est, studia bonarum artium, & agriculturæ, vinculo quasi aptißimo simul conjungi, & pariter exerceri non sine fructu posse. Sic quanto amore ruris Marsilius Ficinus detentus fuerit, plures ipsius Epistolæ, in quibus amicos suos ad villam Montis veteris amœnißimam, singulari liberalitate Cosmi Medicis, ut ibi felici ocio, & quieto animo philosophiæ operam navaret, illi donatā, invitare solitus fuit, abunde testantur. Accepimus præterea, Picum Mirandulanum inexhaustum istum omnium scientiarum fontem, & Politianum doctißimum virum, libenter admodum in villula quadam Fesulana convenisse, idque non aliam sane ob caussam, quàm ut liberius & attentius studiis bonarum artium vacare possent. Audi quæso, quid Plinius Nepos, magno ruris amore captus, ad Minu-

tium

tium Fundanium, lib. 1. epist. 9. de prædio suo pulcherrimo Laurentino, scribat. Hic, inquit, nec audio, neq; dico quicquã, quod dixisse vel audivisse me pœniteat. Nemo est, qui apud alios falsa calumnia me oneret, neminem contra ego repræhendo, neque accuso, nisi me ipsum, quando scilicet in scribendo mihi non satisfacio; non affligor spe vel metu ullius rei; neque animum meum perturbant rumores, vel nugæ, de hoc vel alio. Cum meis libris meq; ipso colloquor. O Beata & sincera vita. O suave atq; honestum ocium, & quasi omni negocio melius. O mare & littus, verus musarum & optatus receptus, quàm multa mihi suppeditastis? quàm multa docuistis? Quapropter tu quoque, prima oblata occasione, relinque istos strepitus & vanas circumcursationes, inutiles & inanes fuge curas, totoq; animo te studiis & honesto ocio trade. Satius enim multo est, (sicut docte admodum & urbane Attilius noster dicit) ociosum esse, quàm plane nihil agere. Hæc ille. Velim te quoq; (sicuti

(ſicuti me ſumma cum voluptate vidiſſe memini) villam iſtam, in qua latitare voluit Bartolus propter ſtudia ſua, perluſtraſſe, ſitam in amœniſſimo colle, non ultra mille paſſus Bononia diſtantem, in qua majorem partem ſuorum doctiſſimorum & ingenioſiſſimorum commentariorum, quibus illuſtravit, & quaſi vitam largitus eſt legum, ut vocant, corpori, compoſuit. Omitto hic poëtarum fabulas, qui deos deásque ſtudioſiſſimos quoque fuiſſe ruris totiusq́; agriculturæ ſcribunt, Bacchum nimirum, Cererem, Dianam, Saturnum, Floram, Palem, & plures alias: ac nos ab illis potius ad homines, atque illos quidem ingenio & judicio excellentiſſimo præditos revertamur. Quis enim magis amavit & coluit rem ruſticam, ipſo M. Tullio Cicerone? qui, quandocunque per negocia Reipub. aut amicorum liceret, nunc in Formianum aut Cumanum, nunc in Tuſculanum aut Pompejanum excurrens, ſummam voluptatem ex ea re capiebat. Cui inter alia loca ſitus & amœnitas

 agri

agri Tusculani ita placuit, ut ad æmulationem Dionysii Syracusani, in eo loco quasi alteram Academiam instituere conatus fuerit, itaque etiam multi nobiles Romani, attracti doctrinæ elegantia, & Ciceronianæ eloquentiæ nitore, sæpenumero sua sponte ad ipsum ventitabant. Hîc suas orationes emendabat & elaborabat. Hîc inter alia sui ingenii opera composuit, quæstiones philosophicas, quas ab eo loco Tusculanas nominare illi placuit. Taceo ædificia sumtuosa, quæ ille extruxit in suis villis, in quæ sane (ut ex quadam epistola ad Q. Fratrem scripta conjici potest) tam magnos impendit sumtus, ut eo nomine Salustius, in Senatu cum illo contendens, gravißime eũ insectatus fuerit. Quid? Nonne M. Cato Censorinus, speculum & norma morum & severitatis Romanæ, solitus fuit dicere, omnem laborum suorum levationem, animiq; sui tranquillitatem universam posuisse se in usu Rei rusticæ. Ideoque magna cum voluptate & cupidißime versabatur in villa sua

Sabi-

Sabina, plane asserens, meliorem & jucundiorem vitam hac non posse inveniri. Cum quo Seneca quoque consentit, dicens nullo in loco libentius quàm in villa sua se commorari, in quam etiam magno artificio aquæductus, ad hortorum multiplicem irrigationem, introduxerat. Legimus insuper in Gellio, Herodem, philosophum Atheniensem, plurimum delectatum fuisse sua villa Cephisia, ubi & legendo & docendo philosophiam, sibi honoris, discipulis vero utilitatis plurimum conciliarit. Nihil dico de Varrone, Palladio, Columella, quorum de agricultura multa utilissima præcepta satis clare demonstrant, quàm sedulo vita rustica vera ratione & cum utilitate instituenda sese oblectaverint. Sic possem etiam multos alios præstantissimos homines in medium afferre, qui vitam ruri potius quàm in urbe suam consumere voluerunt, è quorum numero fuit Tarius Ruffus, L. Lucullus, Quintus Scævola, C. Marius, aliiq; plures, nisi putarem sufficere hos à me non paucos antea

enumeratos. Nec etiam pauciora de præcipuis nostri temporis viris, quibus cum utrique nostrum consuetudo intercedit, referre possem, quanta libertate, & voluptate ruri commorantes rei familiari operam dederint. Omitto tandem innumeros Barones & nobiles, Germanos & Gallos, qui continuo in suis villis & ruri vivunt, atque ibi venationibus, aucupiis, piscationibus, & eiusmodi aliis oblectationibus libentißime ætatem suam transigunt, ne videar eorum omnium, qui eiusmodi vitam amarunt, nomina singilatim velle recensere. Sed quæro insuper, unde factum esse putas, quod ante hæc tempora semper, & nunc etiam horti in urbib. in tanto precio habeantur? Certe nulla alia de caussa, nisi quia formam & imaginem villæ alicuius & agriculturæ repræsentant: quamvis ab initio nulli in urbibus horti fuerint, atque Epicurus (si fidem Laërtio habendam censeamus) primus extiterit, qui Athenis illos instituit, unde merito quoque inventor & magister

ſter hortorum dictus fuit. Poſtea vero ita deliciæ hortenſes creverunt, ut Semiramis regina, magno ipſarum amore capta, in illis ſuis hortis adornandis & inſtruendis, ſumtus inuſitatos & ferme incredibiles impenderit. Sic etiam Horti Penſiles Babylonii inter res admirandas & ſtupendas totius orbis terrarum numerati fuerunt. Nec ſilentio prætereunda ſingularis cura & induſtria Ægyptiorum in excolendis hortis: in quibus, propter aërem temperatum, terræ bonitatem, & eximiam ipſorum ſolertiam, omni tempore anni herbæ viridiſsimæ vigebant, atque lilia, roſæ, narciſsi, violæ, & multiplices alii flores proveniebant. Procul dubio quoque audiviſti de elegantia & amœnitate Hortorum Alcinoi Regis: itemque ipſius Mæcenatis, tam multis in locis ab Horatio decantatis: præterea quàm ſplendidi & ſumtuoſi quoque fuerint horti Saluſtii, Luculli, Plantii, Servilii, Lucani, & aliorum, per totam Italiam celebrati. Ex quibus omnibus tandem hoc ſtatuendum,

dum, iſtud ſtudium & ſumtus eiusmodi in hortis collocatos, nullam aliam cauſſam, quàm ſingularem erga rem ruſticam & agriculturam cupiditatem, habuiſſe. Unde, quemadmodum ſupra cõmemoravimus, tantæ utilitates támque multa commoda & oblectamenta emanant, ut ſi veriſſimas eius laudes, ſicuti par eſſet, atque univerſas enumerare vellem, nimis longũ foret, & quamvis eloquentiſſimus eſſem, & præterea ocio plurimum abundarem, certo tamen ſcirem, tempore me potius quàm argumento ſcribendi deſtitutum iri. Ne itaque nimia verboſitate tibi moleſtus ſim, aut tam amplo pelago me committam, te ad illa, quæ ab jam dictis autoribus literis mandata ſunt, remitto. Quod, ſi me amas, obſecro, tantum, quæ unus Horatius in variis ſuis poëmatibus, in laudem vitæ ruſticæ ſcripſit, inſpicere diligẽter velis. Nam in oda ad Numatium Plancum celebrat eleganter admodum Tiburis ſitum, & in altera ad Tindaridem plurimum amœnitatem villæ Sabinæ

binæ commendat. In epistola etiam quadam ad villicum suum affirmat, illum vere beatum & felicem esse, qui relicta urbe ruri vitam suam agat. Apud Tibullum etiam habes elegiam primam secundi libri plenam commodis & delectationibus ex vita Rustica conceptis. Non etiam molestum sit Statium 1. Lib. Sylvarum legere, ubi exquisitis laudibus villam Tiburtinam Manlii Vopisci effert: & in 2. earundem, Surrentinum prædium Pollionis, itemq́ in 4. ubi suum ingenium quasi superans, describit pulcherrimum situm villæ Septimi Severi. His adde, obsecro, sylvam Rusticam Politiani, ad imitationem Hesiodi plane expressam: ac Pontani secundum librum de Amore conjugali, de suis hortis & villa ipsa suavissimè ludentem. Ne etiam prætermittas Petrum Crinitum in 1. libro, vnice elegantem & fructuosam sylvam Oricellariam prædicantem: multo minus Claudiani poëma præclarissimũ, ad Senatorem Veronensem scriptum. Quibus adjungas quoque à Cicerone,

rone, in libro de Senectute, in laudem & commendationem ruris & agriculturæ commemorata: in quo loco inquit. Venio nunc ad voluptates agricolarum, quibus ego incredibiliter delector &c. Verum tamen quis melius vel plenius hæc laudavit ipso Virgilio? Cum in 4. Georgicorum (quem librum Phavorinus merito reliquis omnibus prætulit) nihil aliud, quàm hoc ipsum argumentũ tractet. Ubi non solum utilitates & voluptates, quæ inde nascuntur, recenset, sed admodum docte & ingeniose artem quoque tradit, & præcepta exponit, quæ in exercenda agricultura, quo major oblectatio, & fructus uberior inde sequatur, observare debemus. His igitur omnibus, & insuper meo officio (cum patremfamiliâs quoque agam) inductus, rus etiam me conferre volui, ex quo tam varias ac multiplices recreationes sensi, & jucundos admodum fructus cœpi, ut hæc vita universa inprimis hoc nomine mihi accepta & jucunda esse soleat. Et primum quidem quod ad aërem, princi-

pale

pale vivendi alimentum, attinet, in hoc loco deprahendo illum puriorem esse multo & salubriorem, meoq; temperamento convenientiorem, quàm Ferrariensem, qui sua natura crassus, & humidus, & propterea malis vaporibus refertus est: quod sane quanti ad valetudinem bonam conservandam momenti sit, non arbitror te ignorare. Quantum deinde ad habitationem, domum equidem idoneam, & admodum commodam incolo, in qua hoc anno extruxi conclavia, tam per æstatem quàm hyemem quoque utilia, ut hac etiam de caussa ibi libentißime commorer. Victus quoque rationem eiusmodi esse constat omnibus, ut hic bonis & teneris carnibus, pane cādidißimo, fructibus optimis, vinis generosis & in suo genere perfectißimis, aliisq; omnibus ad vivendum necessariis rebus abundemus. Quantum postea ad privatas oblectationes pertinet (publicis enim non semper intersum) domi nostræ omnis generis Musici audiuntur, lusus honesti, & liciti atque ju-

cundi instituuntur, nonnunquam choreis, ad familiæ recreationem, locus aliquis tribuitur. Hîc libri leguntur amœni, hîc de variis rebus sermones suavissimi habentur. Ad summam, hic omnia genera voluptatum, quæ honeste expeti possunt, sese per occasionē offerunt. Quapropter, nisi arrogans esse viderer, hæc duo inter sese conferens, non dubitarem affirmare, quemadmodum Athenis Isocratis domus scola & officina Artis oratoriæ nuncupata fuit, sic nostram quoq; recte dici posse armarium & penus voluptatum honestarum, utque uno verbo complectar, hospitium proprium lætitiæ & hilaritatis. Præterea non contemnenda est quoque hæc commoditas, quòd in vicinia sint urbes aliaq; loca, unde singulis diebus rerum necessariarum deportandarum occasiones sese offerunt. Nam villa nostra quasi in centro multarum urbium & castellorum posita est, ad ortum Ferrariam, ad occasum Mutinam, & Regium respiciens, versus meridiem vero Bononiam, & Mantuam

ad

ad septentrionem habens, quarum unaquæque unius tantum diei itinere inde distat. Quod si denique ex hoc meo rure nullum alium fructum caperem, vel voluptatem, quæ tamen infinita est, sentirem, saltem hoc lucri inde (quod certe inprimis magnæ recreationis loco esse debet) auferrem, quòd fugiam atque declinem, quantum fieri potest, insolentiam, odia, calumnias, fastus & molestias multitudinis, quæ, tanquam grave & inutile pondus terræ, nulliusque usus, nihil aliud facere didicit, neque ulla alia re magis tenetur, quàm ut impediat & interturbet quietem & tranquillitatem alterius. Ruri vero, libertatem gratam atque jucundam sequens, in hoc uno libenter acquiesco, quòd mihi integrum est ambulare, consistere, agere & vivere meo more atque arbitrio, sine ulla suspicione aut metu istorum imperitorum hominum, qui, si aliter mihi maledicere aut obtrectari nequeant, saltem à tergo humeros contrahunt, aut aliomodo subsannant, quemadmodum etiam

etiam in alios universos, qui diverso modo quàm ipsi vivunt, animati esse solent. Et quandoquidem semper ab omni ambitione alienißimus fui, neque magnifeci fumos, umbras, & gratiam vulgi, quæ tamen omnia tam magno labore comparantur, & tantarum molestiarum & calamitatũ caussæ existunt, contentus ideo vivo eo statu, quem benignitas Dei infinita mihi largita est, vivoq; hic animo quieto & pacato, secundum optimum præceptum Socratis, pro virili cupiens omnino talis esse, qualem me haberi ab aliis velim. Quæ equidem universa à me exposita, si diligenter & cum judicio maturo fuerint examinata à meis repræhensoribus, neutiquam dubito, sed potius certo scio, in posterum non ulterius ipsos admiraturos esse, quòd ita sæpenumero versari soleam ruri: potissimum autem cogitare ipsos decet, mihi inprimis, tanquam humeris meis gubernationem & onus rei familiaris sustinenti, quemadmodum antea quoque retuli, hoc admodum necessarium esse: ut

ut qui studeam hac quoque in re imitari majores nostros, omnemq́; artem, curam, operam & diligentiam agriculturæ impendere. Quæ cum nobis tantopere usui & voluptati esse possit, id si quis forte non agnoscit, nec expertus est, certe iniquissimus esset, qui alterum, cui hæc notissima & gratissima sunt, calumniari etiam non dubitaret. Sin vero insuper aliquis, his compertis & optime notis, nihilo minus tamē, quamvis illius rei copia ipsi sit, non fruatur, nec in frequentem usum transferre cogitet, is, mea quidem sententia, non solum repræhensionem, sed & castigationem quoque meretur. Vale. E villa Lolliana,

21. Octob. Anno Christi

1543.

EPISTO-

EPISTOLA ALTERA SYLVII EIVSDEM ARGVMENTI.

Aeneas Sylvius S.P.D. Iohanni Tholonico patruo suo.

ELEGISTI, *ut audio, senectuti tuæ convenientißimam vitam; hortulis quoniam rigandis, & rei rusticæ studes. Res est te digna, & senio tuo: dulce hoc ocium, est honestum negotium, & modesta voluptas. Jam non armis aptus es, gravis galea esset, molesta lancea, intolerabile scutum. Rursus quoq; in rerum civilium versari fluctibus, carere somno, cibum non sumere in tempore, mortifera res est senibus. At rusticatio vitam quietam, honestam & liberam & fragilitati convenientem præbet.*

Nec tu primus ex sapientibus viris, in hoc vivendi genus, ex rebus publicis convolasti. Nulla voluptas major Horatio fuit, quàm ruri sese recipere, quò cũ venisset, vix illinc poterat Octaviani Cæsaris & totius mundi Domini jussibus evocari. Cum verò in urbe foret, miro

miro desiderio ruris assiduè tenebatur, hinc ad Mæcenatem scribens: O rus, inquit, quando ego te aspiciam? Perlege Epistolas Senecæ, quid illic magis, quàm agrorum cultus collaudatur? Plantavit ille platanos sua manu, piscinas fodit, aquas deduxit. Nullibi libentius erat quàm in agris. Quid in Catone majore Cicero scribit? quas utilitates ex agricultura percipi ostendit? quàm uberrimos quæstus, quantam illic voluptatem consistere? quantam mentis quietem? quantam curarum remissionem? quantam naturalem oblectationm? Hoc genus vitæ solum, naturæ hominum usuiq́ præcipuè est accommodū, quando omnia ad victum cultumq́ nostrum spectantia nobis suppeditat. Sapis equidem, qui hanc vitam delegeris, à tempestatib. civilis insaniæ remotissimam. Hinc potes tanquam ex altissima specula, nos civilibus negociis implicitos quasi naufragantes despicere, hîc potes tibi soli vacare, te colere, te frui. Diocletianus, cui urbs parebat, depositis Imperii fascibus,

in

in villa Salona, agriculturæ ſtudiis ſeſe tradidit. Perfeciſſet idem Auguſtus, ut quidam ſcribunt, niſi timuiſſet inſidias. Cyrus Perſarũ Rex gloriari ſolitus erat, hortum ſuis manibus conſtitutum, & arbores in ordinem poſitas. Sed ne moralia tantũ exempla ſequamur: DEVS ipſe, cum hominem primo creaſſet, ubinam illum poſuit niſi in hortis deliciarum? Et illum cum illinc expulit, quô nam obſecro niſi in agros miſit? Facis ergo, mi Johannes, quod te decet, quodque ego, ſi potero, aliquando faciam. Nam degentem ruri hominem commendo, curam laudo rerum ruſticarum, conſerendi plantandiq́ ſolertiam probo. Moneo tamen, ut labor levis ſit, qui corpus non atterat, ſed exercitio quodam corroboret. Ibi modeſtè vives, integritatem vitæ ſervabis, non ibi curioſitas ſupervacua, & anxia te tenebit ſolicitudo, ut quid, quando, ubiq́ geratur pernoſcas, non ſomnum tibi adimere poterunt curæ, invidia, peſtilentia & edaci carebis livore, nulli fraudi locus erit, nulli ſcelerum officinæ patebit

DESIGNATIO PICTVRÆ, OFFICIVM BONI COLONI EXPRIMENTIS.

A *Sol oriens.*
B *Natura rerum Solis comes.*
C *Tria Solis tempora, ortus, meridies, occasus.*
D *Luna occidens.*
E *Natura rerum velox Lunæ celeri adjuncta.*
F *Quatuor Lunæ tempora, nova, semiplena, plena, & iterum semiplena.*
G *Dies facem extollens.*
H *Nox facem dejiciens.*
I *Corvus diligentiam notans.*
K *Terræ colonus, optimus & diligens Agricola.*
L *Bos sive taurus terram designans.*
M *Gladius tauro infixus, laborem ostendens.*
N *Sanguis terræ fructus innuens.*
O *Canis amoris & fidei signum.*
P *Serpens providentiæ icon.*
Q *Leo, quo robur significatur.*
R *Cancer, qui creationem.*
S *Scorpius, qui generationem demonstrat.*
T *Spica terræ fructus indicantes.*
V *Arbor nocturna cum Scorpione, generationis.*
X *Arbor diurna cum bovis capite, laborem notans.*

patebit accessus; sed dulcis securitas, quies tranquilla, ocium frugi, vita officio plena, urbanis honoribus atque divitiis omnibus anteferenda te habebit. Sequere igitur, ut cœpisti, & agrum simul & teipsum ita excultum redde, ut, cum egredi vita oportet, ad hortos illos pervenias, quibus nec pluvia nocet neq; æstus. Vale.

Huc etiam pertinet elegans admodum & erudita Epistola, una cum carmine præclaro doctissimi Lipsii, quæ cum extet in prima Centuria, numero octava ad D. Gulielmum Breugelium Regium consiliarium, eius cognatum, supervacaneum esse putavi, hoc loco illam inculcare. Ad illam itaque φιλογεωργὸν lectorem remitto.

CARMEN ERVDITISSIMVM LAZARI BONAMICI, AD BENEDICTVM RAMbertum, de vita Rustica.

DVM Venetum secreta animo RAMBERTE volutas,
Quæ molem imperii tantam terráque mariq;
Sustentant, patriumq; decus majoribus augent,
Dumq; tuum nomen longos extendis in annos,
Regibus expromens doctis hæc omnia cartis,
Me mea rura tenent, semper gratißima rura,
Sed tunc grata magis, quoties ver fundit odorés,
Temporaq; arrident cœlo diffusa sereno:
Hic ego dum curas aveo deponere amaras,
Reddere meq; mihi, vitam præstare beatam
Quid queat, adverti, modo quis, procul urbe relicta
Rura colat, studiis animumq; oblectet amœnis.
Cur ita crediderim, nisi quid te detinet, audi.
ERRABAM vacuus depressæ collibus altis
Quæ se subjiciunt valles, ac florida circum
Prata rigant liquidi fontes salientibus undis,
Ecce mihi auditur sublatus ad æthera cantus
Pastoris, tremula recubantis molliter umbra,

Cui

Cui respondebant cantanti hæc concava saxa.
QVID *datur à divis melius mortalibus ægris*
Quàm bona, quæ pariunt paßim lætißima rura?
Hîc hominum primi vitam incoluere beatam,
Cum placidam nondum turbarent prælia pacem,
Nec caderent miseræ crudeli cæde phalanges.
Huc etiam divi descendere non dubitabant,
Horrida nec puduit sese demittere in antra,
Incertoq; gradu nitidos errare per agros,
Atque humiles alto terras præponere cœlo.
Nec mirum, vultu læto cum dia voluptas
Suppeditet nobis bona gaudia tempore in omni,
Cum variis tellus redimitur floribus, & cum
Arboribus virides redeunt per brachia frondes.
Atq; avium dulces cantus nemora avia complent.
Quin etiam spectare juvat flaventibus arvis
Undantes segetes, juvat & considere in umbra.
Tum pater autumnus decerpit mitia poma,
Et juvat in mediis nivibus venarier apros.
Quid simile attulerint urbes? latet urbibus altis
Curarum genus indomitum, duriq; labores.
Hunc levis ambitio exagitat noctesq; diesq;,
Omniaq; evertit jucundæ commoda vitæ.
Esse potest quid enim damnosius ambitione?
Aut quod discruciet magis, aut mage sit fugiendũ?
Illum divitiis videas inhiare repertis,
Sub pedibusq; deûm substernere relligiones,
Pluribus ut terram fœcundam vertat aratris,

Et colat auratas ædes, stratisq; recumbat,
Quæ Tyrio tinxit conchylis purpura fuco.
Quid? maris horrentes quoties tolerare procellas
Cogit avarities, quando dulcißima conjunx
Linquitur, & dulces nati, quos cura fatigat,
Ne pater infelix spumantibus occubet undis?
Præterea armatas acies concurrere cernas,
Seditio quoties stimulis accendit amaris
Commotas hominum mentes, queis lenius austri
Sæpe ruunt, vastiq; cient fera murmura ponti.
Tutius ah quanto est sylvas versarier inter,
Horribilesq; feras, quàm diras seditiones?
At non hanc rabiem nobis bona rura tulerunt,
Queìs natura parens æquos partitur honores,
Ne socio invideant alii, quoniam altior illum
Tollat honos, solioq; insignem exornet ebùrno.
Ruris opes varias, cumulat quas prodiga tellus,
Quis memorare queat? non sævum trans mare navi
Cogimur in dubia peregrinas visere terras,
Et tempestati caput objectare furenti.
Nobiscum semper vivit dulcißima conjunx,
Nobiscum nati: faciles subiisse labores
Et juvat, & læta traducere tempora vitæ:
Præcipuè vero convivia ponere in umbra,
Cum canis arentes rumpit latratibus agros,
Qua tenues spargit rivos argenteus amnis,
Securisq; animis somnos instillat inertes.
HAS ego pastoris voces postquam auribus hausi,

RAM-

RAMBERTE, atque animum ſenſi lætarier intus,
Commoda dum ruris meditatur cuncta beati:
Tunc mecũ: aut felix nuſquam vitæ genus ullum,
Quo ſe mortales jactant, aut hoc erit unum.
Quod ſi quis divina animi bona rure beato
His etiam addiderit, nihil eſt felicius illo,
Quæ poſſunt homines cœli ad ſublimia templa
Erigere, & fama tandem donare perenni,
Aſsidue veterum tractant dum ſcripta virorum,
Sollicitas mœſto pellunt quæ pectore curas,
Et virtute nihil demonſtrant pulcrius eſſe:
Quæ poſtquam elegit, cæca caligine denſæ
Diffugiunt nubes, radiis pulſæ rationis.
Felices, quibus hunc vitæ decurrere curſum
Numina amica ſinunt! illis non anxia cura
Deprimit in terras divinæ lumina mentis,
Sed veluti in ſummo ſublati vertice montis,
Quem teneant tranquilla quies, atque ocia læta,
Deſpectare queunt alios erroribus altis
Implicitos, rectæq; viæ deflectere curſum.
O divûm rarum munus ſapientia, quantis
In tenebris ſine luce tua vita ipſa vacillat!
Quin etiam rerum cauſſas ſcrutantur, & omnes
Diſpiciunt mundi partes, quos aurea curſus
Sydera conficiant, num ſempiterna manebunt,
An potius tenebris aliquando immerſa jacebunt,
Qua cauſſa maris unda tumet, rerumq; tenetur
In medio ſuſpenſa gravi ſub pondere tellus,

Has artes docto moderantur carmine Musæ,
Rura quibus secreta placent, collesq; beati
Concinere assuetæ frondenti Heliconis in umbra.
Hæ si cui variis ornabunt tempora sertis,
Non illi in vita fortunæ tela nocebunt,
Et vaga contemto volitabit fama sepulcro.
Quod si unquã optati huc tulerit me dextera fati,
Secernens populo, ac tranquilla in sede locarit,
Dispeream, si quid magis oblectare meum cor
Poßit, & ad sedes summorum extollere divûm:
Non mihi si quis opes dederit, quas Africa latis
Fertilis effudit campis, quasq; India gemmas.
At vero inprimis cuperem tot gaudia tecum
Percipere, & tecum spacium consumere vitæ
Quod superest, cum sis vita mihi carior ipsa.

Huc pertinet elegans & poëtica descriptio *V*ILLICI Philonis apud Ausonium in Epistola quadam ad Paulinum: & *R*VSTICVS Politiani.

LECTO-

LECTORI BENEVOLO ET REI RVSTICAE STVDIOSO IOACHIMVS, I. F. Camerarius, Medicus, S. D.

TRahit ſua quenque voluptas: inquit poëta. Cum itaque naturali quadam incitatione ſtudia γεωργικὰ καὶ βοτανικὰ à pueritia amaverim atque plurimum amplexus fuerim, & poſtea meorum laborum (nam, ut Hipp. noſter veriſsime dicit, ἐπ' ἀλλοτρίῃσιν ξυμφορῇσιν ἰδίας καρπούμεθα λύπας.) vix aliud convenientius & mihi acceptius quaſi condimentum reperire potuerim: dedi ſemper eam ob cauſſam operam, ut ſcriptores tàm veteres quàm recentes, qui in diverſis linguis in illo argumento aliquid literis mandaſſent, quos quidem extare compereram, ſedulo conquirerem atque inſpicerem: aliorum autem, quorum adhuc ſcripta vel non edita ſint, vel à me nondum viſa, nomina diligenter annotarem, ut aliquando horum etiam lectione frui poſſem. Quam etiam ob cauſſam Catalogum omnium autorum, quos quidem potui perſcrutando huc-

hucusq; investigare, hic pertexere placuit: unumquemque studiosum harum rerum etiam atque etiam rogans, ut, si quid forsitan eiusmodi librorum penes se lateat, qui nondum extant, hos pro sua humanitate cādide nobis impartiri quoq; nō gravetur: Nec existimet, eos privatæ oblectationis vel utilitatis propriæ caussa apud me suppressum iri: sed potius in hoc unum me incubiturum esse, ut illi fideliter cum aliis publice multis communicentur: interea etiam nonnulla, quæ in manibus habeo jamdudum, & hoc in genere ad omnium utilitatem adornare studeo, tandem etiam volente Deo, absolvere conabor. Sit enim nobis semper sententia illa, quæ Aristoteli ascribitur, admodum laudabilis præ oculis: Bonum unumquodque quo communius, eo melius.

Vale.

CATA-

CATALOGVS AVTORVM QVORVM SCRIPTA TAM EXTANT, QVAM desiderantur, qui aliquid in Georgicis, Re herbaria & similibus scripserunt.

GRÆCI, QVI NON EXTANT, ADDVNTVR AVTEM passim eorum autorum, qui eos laudant, nomina.

AEGESIAS Maronites. *Varro.*

AEschylides de Re rustica scripsit. *Aelianus lib.16.cap.32.de Animalibus.*

AEschrion. *Varro. Plinius & Columella.*

Agathocles Chius. *Varro, Columella, Plinius.*

Alexander Myndius de animalibus volucribus & iumentis scripsit, *teste Athenæo. Et nominatur à Plutarcho in Vita Marii.*

Alexandri sophistæ de Temperamento ἱερῶν βαλάνων. *In Bibliotheca clarissimi Viri D. Iohannis Sambuci asseruatur.*

Amphilochus Atheniensis. *Varro, Columella.*

Anaxagoras. *Varro.*

Anaxipolis Thasius, *Varro, Plinius, Columella.*

Andreas Medicus: de plantis scripsit. *Dioscorides, Galenus, Plinius, & interpres Nicandri.*

Androcides, alius Andracides. *Theophrastus, Plinius.*

Androtionis libri de agricultura. *Theophrastus, Athenaus, Varro, Plinius.*

Antigonus Cymæus. *Varro, Columella, Plinius.*

Antiphontis Georgica: item de pavonibus. *Laudat Athenæus.*

Antipater liber de animalibus. *Plutarchus.*

Apollodorus Lemnius. *Aristoteles 1. polit. Varro, Plinius.*

Apollonius Pergamenus. *Varro, Plinius, Columella.*

Archilochus. *Interpres Nicandri.*

Archestratus. *Athenaus.*

Archytas Pythagoræus. *Varro, Columella.*

Aristogiton. *Plinius.*

Aristandus Atheniensis. *Varro, Columella.*

Aristomenes. *Varro, Plinius, Columella.*

Aristomachus. Idem *Columella.*

Aristophanes Milesius. *Plinius.* Maleotes *ut Varro.*

Aristophanes Bysantius: De natura Animalium. *Hierocles in Veterinaria.*

Aristoteles Peripateticus. *Varro, Laertius, Athenaus.*

Asclepiadis Tanitrum. *Plinius.*

Asclepiodorus Alexandrinus: de cuius ingenii acumine mira refert *Suidas.*

Attalus. *Varro, Plinius, Columella.*

Athenagoras. *Varro.*

BACCHIVS Milesius. *Varro, Plinius, Columella.*
Bion Solensis. *Varro, Plutarchus, Plinius.*

CAICLVS Arginus de piscibus carmine scripsit. *Athenaus.*

Chæreas

Chæreas Atheniensis, de Carduis & Spinis scripsit diligentissime. *Plinius, Columella.*

Callimachus de trifolio. *Nicandri interpres in Theriacis.*

Callisthenes de venatione. *Plutarchus.*

Chæresteus Atheniensis, *ut Varro.* Vel Chæristus, *ut Plinius.* Vel Chrestus Euphronis: *ut Columella.*

Chartodras. *Theophrastus lib. 2. capit. 8. de historiis plantarum.*

Cassius Dionysius Vticensis de agricultura lib. 29. Magonis transtulit in Græcam linguam. *Varro.*

Chrysippus, discipulus Erasistrati: scripsit inter alia de Brassica. *Plinius, Laertius, Cleobulus, Columella.*

Cleodemus, alibi Clidemus. *Theophrastus.*

Cleophantus. *Plinius.*

Crates philosophus tempore Artaxerxis primi floruit. *Varro.*

Cratevas cognomine ῥιζοτόμος. *Hippocrates, Dioscorides, Galenus, Plinius, interpres Nicandri.* Eius fragmenta manuscripta vidi apud Aloysium Anguillaram, præfectum horti Patavini: quorum facit mentionem in suis opinionibus de simplicibus Italice scriptis.

DADIS. *Varro.*

Damocrates, Iberidem herbam celebravit. *Galenus, Plinius.*

Demetrii Constantinopolitani de cura Accipitrum lib. 2. de canibus lib. 1. *In Bibliotheca Gesneri asservabantur. Habentur quoque Augustæ in publica Bibliotheca.*

Democritus Abderites physicus, de agricultura scripsit. *Theophrastus, Laertius, Varro, Plinius, Columella.*

Diago-

Diagoras. *Plinius.*
Dieuches. Separatim de Brassica scripsit. *Galenus. Plinius.*
Diocles Charystius. *Galenus, Plutarchus, Athenaus, Plinius, interpres Nicandri.*
Diodorus Priennæus. *Varro, Columella, Plinius.*
Dion Colophonius. *Plinius, Varro, Columella.*
Dionysius περὶ φυτῶν. *Plinius, Varro.* Eiusdem ῥιζοτομία nominatur ab scholiaste *Nicandri* in Theriacis. *Item in Geoponicis Constantini.*
Diophanes Nicæensis: *Varro, Plinius, Geoponicorum autor.*
Diophanes Bithynicus: cuius Epitomen autore Dionysio Vticensi laudat Plinius. *Varro.* Magonis scripta in VI. libros redegisse dicitur.
Diphilus Siphnius. *Athenaus.*
Dolus Mendesius Aegyptius. Sub Democriti nomine falso propositus. *Columella.*
Dorionis libros Georgicorum & de piscibus. *Athenæus.*
Dorotheus. *Plinius.*

EPAENETI liber de piscibus: *Secundum Athenæum.* De oleribus, *ut refert scholiastes Nicandri in Theriacis.*
Epicharmus Siculus. *Plinius, Columella: qui ait pecudum medicinas eum diligentissime conscripsisse.*
Epicurus Atheniensis, de plantis scripsit, *autore Laertio.*
Epigenes Rhodius. *Varro, Columella, Plinius.*
Erasistrati scripta herbarum referta esse: *inquit Plinius.*
Evagon Thasius. *Varro, Plinius Evagoram alibi nominare videtur. Columella.*
Eubolus. *Varro,* vel Cleobulus, *Columella, Plinius.*

Euphorion.

Euphorion. *Varro, Columella.*
Ephron, aliis Euphyton. *Varro, Athenæus, Columella.*
Euphronius Athenienſis: vel, ut alii, Euphranius. *Varro, Plinius.*
Euphranius Amphipolites. *Varro.*
Evax Rex ad Neronem de plantis ſcripſit. *Plinius.*
Eudemus de oleribus. *Athenæus, Plinius.*
Euthydemus. *Athenæus.*

FIRMI κηπȣ̃ρικα. *Plinius.*
Florentius ſive Florentinus: ſcripſit de plantatione & agricultura. *In Geoponicis Conſtantino aſcriptis. Dicitur haberi in Bibliotheca Vaticana.*

GLAVCIAS de herbis ſcripſit, circa carduos diligentiſſ. *Plinius.*
Glaucon, Bupleuron olus commendavit. *Plinius.*

HEGESIAS Maronites. *Plinius.* Apud *Varronem neſcio quàm rectè legitur Aegeſias. Columella.*
Heracletus Epheſius. *Columella.*
Heraclides Tarentinus. *Dioſcorides, Galenus, Plinius, Athenæus.*
Herophilus. *Galenus, Plinius.*
Hiceſius, de conditura vini. *Plinius.*
Hieronis Alexandrini Geoponica. *In Bibliotheca Vaticana.*
Hieronis Siculi fit mentio à *Varrone, Columella.*
Hippon. *Theophraſtus de hiſtoria plant.*

IOLAS Bithynus. *Dioſcorides, Plinius, Nicandri ſcholiaſtes.*

Iulius

Iulius Bassus. *Dioscorides, Plinius.*

Incertus autor, περὶ βεγονίας.

LEONIDES. Scripsit de piscibus.

Leophanes. *Theophrastus 2. de caussis plantar. cap. 6.*

Longi ποιμένικα, id est, pastoralia. *Alibi in Bibliotheca Italica asseruari dicuntur.*

Lycus Neapolitanus. *Plinius.*

Lysimachi de agricultura libri à *Varrone & Plinio nominantur.*

MAGO Carthaginensis Phœnicum lingua scripsit Georgicorum libros 29. quos Cassius Dionysius Vticensis in Græcum vertit, & Sextilio prætori misit. *Varro, Columella, Plinius.*

Menander Priennæus. *Varro, Columella.*

Menander Heracleotes. *Varro, Plinius.*

Menecrates Ephesius poëta, de apibus scripsit. *Varro, Nicandri scholiastes.*

Menestratus. *Varro, Columella.*

Menestor. *Sæpius à Theophrasto, in libris de caussis & de historia plantarum laudatur.*

Menodorus Erasistratus scripsit de Cucurbitis. *Athenæus.*

Metrodori de plantis liber. Item Epitome τῶν ῥιζοτομουμένων. *Plinius.*

Mictonis Rhizotomica adducit *scholiastes Nicandri in Theriaca, hunc Plinius nominare videtur Mictionem Smyrnæum, Miconem alibi.*

Mnaseas Milesius. *Varro, Columella.*

Mnesidis de Opio & aliis scripsit. *Plinius.*

Mnesithei Atheniensis de Esculentis. *Athenæus.*

Mnesi-

Mnesithei historia de radicibus, caulibus, foliis, fructibus, seminibus. *Galenus in libro de Alimentis.*

Moschion de Raphano comment. *Plinius lib.9.*

Musæus de polio. *Plinius.*

NICANDRI Colophonii vel Oetoli Oetolica, Georgica, Colophoniaca, Theriaca, &, secundum *Athenæum,* Melissurgica. *Cicero 1. de orat. & Athenæus.* Ex quibus tamen Theriaca extant impressa cum eiusdem Alexipharmacis.

Nicesius Maronites, vel, ut doctissimus Fulvius legit, Hicesius. *Varro, Plinius, Athenæus.*

Niger, vel Sextus Niger. *Dioscorides, Plinius.*

Numenius Heracleotes de piscibus. *Athenæus.*

OADES, *ut Varro.* vel Dadis apud *Columellam:* ut Victorius legit.

Olympias Thebana mulier. *Plinius.*

Ophion. *Plinius.*

Oppianus cum picturis. *In Bibliotheca D. Marci Venetiis, Gesner.*

Oppiani de Aucupio libro v. *In Bibliotheca Cardinalis S. Floræ, Simlerus.*

Oppii liber de arboribus sylvestribus. *Macrob.*

Orphei γεωργικά. *Solum scholiastes Hesiodi Isacius Tzetzes.*

PAMPHILVS quidam, *cuius aliquoties meminit Galenus in libris de facultatibus simplicium,* volumen de stirpibus edidit, sed fabulis & superstitiosis deliramentis, nec non incantationibus plenum. Quales utinam non etiam reperirentur

tur noſtro tempore, qui ſuis pollicitationib. mi-mine probo viro, multo minus Chriſtiano homine dignis, non ſolum vulgus, ſed & principes dementare non erubeſcunt. Sed hæc & alia deteriora huius ſeculi mores in ſe poſſident, ut inquit Comicus: De quo alias plura.

Pancratius Arcas Halieutica Carmina edidit. *Athenæus.*

Paxamus. *Suidas, Geoponicorum autor.*

Petricus. *Plinius, Scholiaſtes Nicandri.* ὀφιακὰ ſcripſit.

Petridium & Petreium quoque reperimus apud *Plinium.*

Petronius Medicæ Materiæ ſcriptor. *Dioſcorides in præfat.*

Perſis, vel Perſeus, aut Perſes. *Varro.*

Phænonis de cura accipitrum. *In Bibliotheca Auguſtana.*

Phanias Ereſius, in opere de plantis nominatur ab *Athenæo lib. 10.*

Phanias ſive Phænias, quod tamen non placet Gesnero, viro doctiſſimo. De urtica ſcripſit. *Plinius.*

Philoſophus Ereſius Peripateticus: ſcripſit de plantis. *Plinius & Athenæus.* Neſcio an idem cum Phania.

Pleutiphanes. *Varro, Columella.*

Philippus, vel Philiſtus, de Meliturgia aliquid compoſuit.

Philiſtion. *Plinius.*

Phillinus. *Idem.*

Philonides Siculus Ennenſis ſcripſit τέκμαρσιν, cuius meminit *Dioſcorides lib. 4. & Hipp.* eiusque initiam de Helleboro adhuc extare refert doctiſs. Heurius in praxi Medica, Philometor. *Columell.*

Pliſto-

Pliſtonicus.
Plutarchus. *Nicandri ſcholiaſtes.*
Pythagoras. *Plinius* de Scylla.
Pythion Rhodius. *Varro.*
Polles Aegienſis de Venatione. *Suidas.*
Poſidonius Corinthius Halieutica carmina compoſuit. *Athenæus.*
Ptolemeus Cythieus. *Suidas.*
Pythoclis Samii libri Georgicorum. *Plutarchus & Clemens Alexandrinus.*

QVINTILII Georgica *Hierocles in proœmio.* Fit quoque ſæpe Quintiliorum mentio in Geoponicis *Conſtantino* aſcriptis.

RVFVS Epheſius ſub Trajano vixit. Scripſit inter alia de ficubus, melle, vino, & de herbis, libros 4. Carmine hexametro.

SABINVS Tiro libros Cepuricon Mecænati dedicavit. *Plinius lib. 19*
Satyrus quidam à *Plinio* allegatur.
Simus Medicus. *Plinius.*
Seleuci Emiſeni piſcatoria. *Plinius, Athenæus* eum Tarſenſem vocat.
Solon Smyrnæus. *Plinius.*
Soranus. *Idem.*
Soſimenes. *Idem.*
Sotion. *In Geoponicis Conſtantini, vel potius Caſsiani Baſsi.*
Soſtratus de animalibus. *Athenæus.* De *Equis* domandis, olim in Bibliotheca *Eparchi Corcyræi.*
Strato Lampſacenus Phyſicus de animalibus. *Laertius.*

O THEMI-

THEMISONIS volumen de plantagine. *Plinius.*

Theophilus. *Varro.*

Theophrasti φυλικά. Notantur *ab interprete Nicandri in Alexipharmacis.* Nisi fortè intelligendi sunt libri De historia & de caussis Plantarum, qui extant cum interpretatione Iulii Cæs. Scaligeri.

Theophrastus Eresius inter âlia multa scripsit de fructibus, de animalibus. *Varro, Laertius, Athenæus.*

Thrasyas Mantinensis radicum peritissimus. *Theophrastus de historia plantarum.*

Timaristus Medicus. *Plinius.*

Tlepolemus. *Plinius.*

Timotheus Gazæus heroico carmine de quadrupedum & avium naturis scripsit. *Suidas.*

Tilii Castricii Cepurica, id est, hortensia. *Gellius, Plinius.*

Tycanion de stirpibus. *Scholiastes Nicandri.* Tyrannion putatur à *Suida* nominari.

Tryphonis Alexandri φυλικά. *Athenæus.*

Trogus philosophus de animalibus. *Charisius.*

XENOCRATES satis in suis scriptis superstitiosus. *Galenus.*

Xenophon Socraticus. *Varro, Columella.*

ZOROASTRIS nescio cuius, multa in Geoponicis citantur: *quæ Cassiani sunt, non Constantini.*

AVTO-

AVTORES GRÆCI
QVI EXTANT.

ÆLIANI varia Historia. Item de animalibus,& præterea epistolæ rusticæ. Lugduni in 4. cum annotatione Gyllii: & in folio Tyguri græcè & latinè.

Aetius Amidenus in suis libris Medicis.

Africani nonnulla,cum Apsyrto.

Alciphrontis Magnetis Epistolæ rusticæ & piscatoriæ, inter alias epistolas græcas in 4. editas Venetiis ab Aldo.

Anatolii quædam cum Apsyrto impressa.

Apsyrti Nicomediensis,teste Suida,militis sub Constantino Imperatore, Veterinaria. Cum aliis græce & latine impressa. Hunc librum emendatissimum habet Antonius Vicecomes Mediolanensis.

Arati Phænomena.

Aristotelis de plantis lib.2.cum Comment.Scaligeri: qui autorem fuisse Aristotelem negat. Problemata. Historia animalium & de partibus: & aliis in locis. *Columella.*

Archidemus,cum Apsyrto.

CLAVDIVS Galenus in variis suis libris, & præsertim de facultatibus simplicium Medicamentorum.

Constantini nomine Geoponica edita. Est autem autor Cassianus Bassus Scholasticus.

DIDYMVS, cum Apſyrto, quoque in Geoponicis.
Diophanes, cum Apſyrto.

EVMELI quædam, cum Apſyrto.

HESIODI opera & dies, cum Commentariis græcis, & aliorum latinis.
Hieroclis quædam mulomedica cum Apſyrto.
Hippocratis cuiusdam nonnulla cum eodem impreſſa.
Himerinus, cum eodem.

LITORII Beneventani fragmenta de curandis equis, cum eodem.

MAGONIS Carthaginienſis nonnulla cum eodem.

NICANDRI Theriaca & Alexipharmaca: cum Comment. græcis. Apud Aldum Venetiis, Baſileæ, & alibi. Omnia latinè interpretatus eſt Ioann. Lonicerus Marpurgenſ. Profeſſor, impreſſit Coloniæ Ioann. Soter. anno 1530. & 31.

ORIBASIVS.
Oppiani κυνηγετικὰ καὶ ἁλιευτικὰ. Latinè reddita à pluribus partim proſa, partim carmine. Sed Cynegetica à Brodæo & Bodino etiam Commentariis illuſtrata. Græca ſunt edita ab Aldo: & Florentiæ à Iuntis: denique Pariſiis apud Andr. Turnebum anno 1555. Deſideratur autem quintus liber de Venatione. De aucupio Paraphraſin græcam converſam ſuis libris de avibus in-

bus in-

bus inseruit Gesnerus. Vtrumque Oppiani opus diligenter emendatum, conversum atque eruditiss. Commentariis illustratum à Cunrado Rittershusio LL. Doctore & Academiæ Altorfensis antecessore propediem studiosi bonarum artium expectabunt.

PAMPHILI cuiusdam nonnulla cum Apsyrto edita.

Paulus Aegyneta de simplicibus varia scripsit.

Pelagonii fragmenta in Apsyrto leguntur. Citatur quoque ab autore Geoponicorum.

Pedacii Dioscoridis lib. 6. de Materia Medica, cum variis commentariis.

Phænonis Philosophi κυνοσόφιον, sive de cura canum, cum interpretatione Andreæ Aurifabri. Vvitenbergæ in 8.

Philes carmine scripsit de proprietatib. animalium. Primum Venetiis, deinde Lipsiæ editus cum versione metrica Gregorii Bersmani.

SIMEON Sethi de Alimentis, græcè & latinè, Basileæ.

THEOPHRASTI de historia plantarum liber, & de caussis plantarum, cum interpretatione Iulii Cæsaris Scaligeri.

Theomnesti Hippiatri græca quædam leguntur cum Apsyrto.

XENOPHONTIS Oeconomicus, de Venatione, & de Re equestri.

ARABES EDITI, ET IN LINGVAM LATINAM *converſi.*

AVERROIS in lib. 6. ſui colliget.
Avicenna tam alibi de 2. lib. ſui operis: & de animalibus.

ELLVCHASEM Elimithar Tacuinus ſanitatis. Argentorati apud Schotum in folio, 1531.

HALY filius Abba.

IOANNIS filius Serapionis Medicus de ſimplicibus Medicamentis ſcripſit.
Iſaaci liber de Diætis: poſterior editio à doctiſſimo Ioanne Poſthio ſuppeditata. Baſileæ in 8.

KIRAMIS, vel ut alii Kiramides, vel Kiranus, ſcripſit de herbis, lapidibus, animalibus (multa tamen magica & ſuperſtitioſa admiſcet) in latinum converſus à Gerardo Cremonenſi, non tamen ſatis latinè.

MESVE de ſimplicibus, cum Commentariis multorum impreſſus, inprimis Doctiſs. Iohannis Coſtai.

RHASIS lib. 9. de re medica, & de 70. animalibus.

ARA-

ARABES ET HEBRÆI NON EDITI.

ABENBITAR, vel, ut alii, Ebenbitar, egregium librum de simplicibus scripsit. Citatur à *Bellunensi* : & hos dicunt & alios libros secum ex oriente attulisse *Gulhelmum Postellum.*

Alkanzi ab *Avicenna & Serapione citatur : itemq; à Mesue.*

Arahib. *Apud Avicennam.*

Alchuin de simplicibus, ut refert *Bellunensis.*

EBENESIS liber de simplicibus. *Bellunensis.*

Ebengieslen. *Apud eundem.*

HUMAIN Commentarius in lib. de 46. plantis Galeni. *Gentil.*

SALOMON in Sacris literis commemoratur inter alia suæ sapientiæ opera Historiam plantarum à Cedro ad Hyssopum usque & de animalibus composuisse. De quibus libris etsi Iudæi in Italia me præsente gloriati fuerint, quasi adhuc in sordidiss. ipsorum Synagogis reperirentur, ego tamen semper & hæc & alia plura ipsorum splendida mendacia risi : nec arbitror amplius extare. Referuntur præterea prope initium in Serapione ad 79. nomina eorum qui de plantis Arabice scripserunt : Sed cum obscurissima sint, Lector ibidem eos cognoscere poterit.

LATINI VETERES QVI NON EXTANT.

AMPHILOCHVS de Medica & Cytiso. *Plinius.*

Aemilius Macer: Carmine de plantis & volucribus scripsit: ut testantur *Ovidius, Plinius, Galenus, Gyraldus.* Quæ hodie sub eius nomine carmina circumferuntur, sunt notha.

Apuleius de arboribus. *Servius in 2. Georg. Pallad.*

Archelaus. *Varro.*

Aurelii Cornelii Celsi de re rustica doctissimi libri. *Columella. Quintilianus lib.12.cap.ult. & Nonius in Cyma, & Rastras.*

CASSIODORI de re rustica lib.16.dicuntur in Gallia haberi. Videndum an sint M.Aurelii Cassiodori.

Caius Matius. *Columella.*

Caius Valgius vir illustris, de herbarum usu ad Augustum. *Apud Plinium lib. 25. cap.11.*

Ciceronis Oeconomicorum libri 3. Vt *Servius* illum citat in 1.libro Georgicorum.

Clodius Albinus imperat. Romanorum agriculturæ adeo deditus fuit, ut Iulius *Capitolinus* eum Georgica conscripsisse tradat.

DECII Syllani versio librorum Magonis Pœni in linguam latinam. *Plinius lib. 18.cap. 3.*

HOSTILII Sasernæ, pater & filius: aliis Sarsenæ, optime scripserunt de agricultura. *Varro, Columella, Plinius, Priscianus.*

IVBA

IVBA Rex de animalibus & ſtirpibus in ſuis libris Hiſtoriarum inprimis Euphorbium celebravit. Dubitatur in qua lingua ſcripſerit.

Iulius Græçinus duo volumina præceptorum de Vineis ſcripſit, *autore Columella.*

Iulius Hyginus. *Idem.*

Iulius Atticus, de vitibus ſcripſit. *Idem.*

L. Albutius. *Varro.*

MAenis Licinius. *Columella.*

Marcus Ambinius. *Columella.*

Manilius. *Varro.*

Marci Aurelii Olympii Nemeſiani ναυτικὰ καὶ ἁλιευτικὰ compoſuit. Meminit eius Flavius Vopiſcus. De aucupio eiusdem liber dicitur aſſervari in Bibliotheca Bononienſi ad S. Salvatorem.

POMPEIVS Pompeii Magni libertus. *Plinius.*

SABINI Tyronis Hortenſia *Plinius* citat, κηπουρικῶν volumen ſcripſit ad Mæcenatem.

TREMELLIVS Scrofa. *Sæpius à Columella* indicatur.

VETERES LATINI
EDITI.

ANTONII Muſæ Medici Auguſti ad M. Agrippam de Betonica Commentarius impreſſus cum Apuleio.

FL. Vegetii Renati artis veterinariæ sive Mulomedicinæ lib. 4. Basileæ, 1528.

GRATII fragmentum de Venatione. Tiguri.

LVCII Iunii Moderati Columellæ lib. de universa Re rustica 13. sæpius cum Varrone & Palladio impressi.

L. Apulei Madaurensis Platonici de viribus herbarum (ut putatur) Tiguri excusus.

M. Portii Catonis Censorii de re rustica: cum aliis scriptoribus impressa.

M. Terentii Varronis de re rustica lib. 3.

M. Aurelii Olympii Cynigetica & Bucolica. Lugduni & Venetiis impressa.

PALLADII Rutilii Tauri Aemiliani de re rustica lib. 14. Cum aliis rei rusticæ autoribus impressi.

P. Virgilii Maronis Georgica: cum Commentariis Petri Rami, Nannii, VVilichii, & aliorum. Hæc græce versa ab Arriano Suidas refert.

P. Ovidio ascripta Halieutica.

LATINI AVTORES RECENTIORES IMPRESSI.

ADAMI Loniceri naturalis Historiæ, in quo tractatur de natura stirpium & animantum, aliisque rebus naturalibus. In folio Francofurti apud Egenolphum, 1551.

Andreæ

Andreæ Cæſalpini de plantis lib. XVI. Florent. 1583. in 4.

Andreæ Lucanæ annotationes in Dioſcoridē. Lugduni apud Rovillium. Eiusdem libri octo ultimi Conſtantino falſò aſcripti: Converſi & commentariis aucti. Coloniæ in 8.

Adriani Iunii de fungo Phalli in Sabuletis Hollandiæ naſcente. Delphis in 4. 1564.

Angeli Politiani ſylva ſive Ruſticus.

Aloyſii Mundellæ cenſura in examen Antonii Muſæ Braſavolæ.

Amati Luſitani comment. in Dioſcoridem ſæpius impreſſi.

Antonii Fitzherberti Angli de agricultura lib. 1.

Antonii Mizaldi de ſecretis hortorum. De inſitione arborum. De fructibus purgantibus. Hortus Medicus & alia. Pariſiis & Coloniæ in 8.

BAPTISTAE Fieræ Cœna, Carmina in 8. aliquoties impreſſa.

Bartholomæi Marantæ Venuſini Medici doctiſſimi Methodus cognoſcendorum ſimplicium lib. 3. Venetiis in 4. apud Valgriſium, 1559.

Bartholomæus Anglicus de proprietatibus rerum: ſatis rudi ſtilo ſcripſit.

Beliſarii Aquævivi Aragonei Neritorum ducis de venatione & aucupio.

Benedicti Curtii Symphoriani Hortorum libri 25. Lugduni apud Ioannem Torneſium, 1560. in folio.

Benedicti Textoris de ſtirpium differentiis Comment. ex Dioſcoride ſecundum loca. Pariſiis in 16. & in 4. cum hiſt. Tragi.

CAESARIS Odoni Medici Bononienſis ſparſæ Theophraſti de plantis ſententiæ, ſecundum litera-

literarum ordinem diſpoſitæ. Bononiæ in 4. apud Alexandrum Benaccium, 1561.

Caroli Stephani de re Hortenſi libri. Item auctius opus: Quod prædium Ruſticum inſcripſit, in 8. Pariſiis.

Caii Britanni de canibus Britannicis lib. 1. De rariorum animalium ac ſtirpium Hiſtoria lib. 1. Non conſtat mihi, an latinè vel anglicè libri ſint editi.

Caroli Cluſii obſervationes accuratiſſimæ de plantis Hiſpanicis lib. 2. Antuerpiæ in 8. apud Plantinum, 1576.

Eiusdem obſervationes de plantis Pannonicis, apud eundem.

Caroli Figuli Herbarum methodus: in forma Dialogi. Coloniæ in 4. 1540.

De piſcibus. De muſtela. Eiusdem. Ibidem.

Clemundi Angli & Stephani Aquei Bituricenſis comment. in Plinium.

Conradi Gesneri Enchiridion hiſtoriæ plantarum ex Dioſcoride & aliis, in 8. Baſileæ, 1541.

Eiusdem Catalogus plantarum, græca, latina, germanica, gallica nomina, ſecundum ordinem literarum proponens. Tyguri in 4. 1542.

Eiusdem de Quadrupedibus. De Volatilibus. De Piſcibus libri locupletiſſimi. Tiguri in fol. apud Froſchoverum.

Eiusdem de herbis noctu ſplendentibus, & quibusdam montibus herbiferis, ibidem in 4. 1555.

Eiusdem de lacte & operibus lactariis. Tiguri in 8. apud Froſchoverum.

Eiusdem de aliquot ſtirpium vetuſtis nominibus, Baſileæ, apud Epiſcopium.

Eiusdem de ſtirpium collectione tabulæ tum generales

nerales tum per XII. menses conscriptæ & à Caspare Vvolfio editæ, in 8. Tiguri, 1587.

Conradi Heresbachii de agricultura lib. in 8. Coloniæ.

Cornelii Petri Hollandi liber de Herbis. Impressus Leidæ, in 8.

Cosmæ Holtzachii Basiliensis comment. in Dioscorid. Lugduni apud Frellonium.

Christophori à Costa Aromatum historia, interprete Carolo Clusio. in 8. 1582.

DAVIDIS Kyberi Lexicon Herbaricum trilingue, Trago additum. Argentorati, in 4. apud Rihelium. Et in 8. seorsim. Ibid.

EDOARDI Vvottoni Oxoniensis de differentiis animalium lib. 10. apud Vascosanum, Lutetiæ in folio, 1552.

Euricii Cordi Botanologicum, sive Dialogus de variis Herbis, Coloniæ, 1534. in 8.

FABII Columnæ φυτοβάσανος, sive plantarum aliquot Historia, Neapoli, in 4. 1592.

Francisci Alexandrini Vercellensis Apollo, in quo libro de variis rebus Naturalibus tractat. Venetiis, anno 1564. in fol.

Friderici Imperat. II. de Aucupio. August. 1596.

GARZIAE de Horto de aromatis Indicis, interprete Carolo Clusio, apud Plantinum in 8.

Gaudentii Merulæ Novariensis Memorabilium libri. Lugduni, in 8. 1556.

Georgii Vverneri de Admirandis Hungariæ aquis Hypomnemation, Viennæ in 4. apud Aegidium Aquilam, 1551.

Georgii

Georgii Vallæ Placentini de re rustica in suæ Oeconom.lib.3.

Georgii Dardanii Placentini annotationes centum in simplicium Materia. Papiæ anno Christi, 1568. in 8.

Georgii Vvinckleri Medici Chronicon Herbarium, Augustæ in 4. & 8.

Gilberti Cognati Nozareni de Hortorum laudibus, Basileæ apud Oporinum, 1546.

Gilberti Longolii de Avib. dialogus, Coloniæ in 8.

Gualteri Riffii & Ioann. Loniceri commentarii in Dioscoridem, Marpurgi, 1543.

Guilhelmi Rondeletii de Aquatilibus opus egregium, Lugduni in fol.

H. B. P. Scripsit occultato nomine in Dioscoridem annotationes, cum versione Ruellii. in 8, 1552.

Henrici Grolachii Gothani de cultura isatidis & eiusdem ad lanas tingendas præparatione, in 8, Tiguri apud Gesneros.

Hermanni Comitis à Nevear sive de Nova Aquila annotationes aliquot herbarum, cum formula quadam excudendi Herbarii, quo pacto in herbis explicandis sit procedendum. Ad primum tomum Herbarii Ottonis Brunsfelsii. 1530.

Hermolai Barbari doctissima Corollaria : item in Plinium commentarii.

Hieronymi Cardani de subtilitate Rerum : item de simplici Medicina.

Hieronymi Massarii de piscibus in 9. Plinii. Lugduni, in 4.

Hieronymi Tragi Herbarius, Argentorati, apud Rihelium,

Hippo-

Hippolyti Salviani Medici Romani de Aquatilibus pulcherrimum opus, Romæ in folio, 1557.

S. Hildegardis, ut fertur, physica, metallorum, leguminum, fructuum, herbarum, arborum, piscium, volatilium, aromatum explicationes continentia (negligentius paulo & rudius conscripta.) Argentorati in folio, apud Schotum, 1533.

Historia plantarum generalis in lib. 18. per certas classes digesta locupletiss. Lugduni in fol. 1587.

Horti Patavini descriptio cum typis æneis. Venetiis, in 8. 1591.

IANI Dubravii Episcopi Olmucensis de piscibus & piscinis. Vratislaviæ & Tiguri, in 8.

Iani Cornarii commentarii in Dioscoridem, in folio Basileæ.

Iacobi Goupilii commentarii in Dioscoridem.

Iacobi Sylvii de simplicium Medicamentorum delectu, Parisiis & alibi.

Iacobi Gohorii Galli de Herba Reginæ sive Peto, & de Mekoaka, latinè & gallicè.

Iohannes Porta in sua Naturali Magia multa tractat de cultura stirpium, Edita auctior, Neapoli, 1588.

Eiusdem Phytognomonica, Neapoli in fol. 1588. & Francofurti.

Ioannis Khuenii Medici, Zodiacus Medicinæ. Coloniæ, 1587.

Ioannis Bauhini Medici Basil. de plantis à Divis sanctisque nomen habentibus, Basileæ, 1591.

Ioannis Agricolæ Ammonii de Herbis veterum & recentium. Basileæ in 8. apud Vvesthemerum.

Ioannis Ruellii de natura stirpium libri, in folio, Basileæ, apud Frobenium.

Ioannis

Ioannis de Choul dialogus, in quo ſunt, formica, muſca, papilio, aranea. Item Hiſtoria quercus, deſcriptio montis Pilati in Gallia, Lugduni, in 8.

Iacobi de Dondis Aggregatoris liber de Virtutibus ſimplicium.

Ioannis Dantzii Dialogus de ſimplicibus.

Ioannis Monardi in Dioſcoridem annotationes.

Ioannis Lonizeri ſcolia in Dioſco: cum nomenclaturis græcis, latinis, germanicis & hebraicis, Francofurti. 1543.

Ioachimi Camerarii Hippocomicus ſive de cura Equorum: item de nominibus Rei Equeſtris.

Ioachimi I. F. Camerarii Medici Norimb. Hortus Medicus & Philoſophicus, item Sylva Hercynia, autore Iohanne Thalio. Francofurti ad Mœnum, in 4. anno 1588.

Eiusdem Symbolorum & Emblematum ex plantis deſumtorum, centuria una, cum typis æneis. Norimberg. in 4 anno 1593. & altera de Animalibus Quadrupedib. ibid. anno 1595.

Ioannis Leonis Africani de animalibus & plantis exoticis Liber multa affert. Antverpiæ in 8.

Ioannis Bauhini Medici doctiſs. de plantis abſynthii nomen habentibus deſumtum ex libro nondum edito, cuius titulus, conſenſus & diſſenſus circa ſtirpes &c. Montisbeligardi, in 8. 1593.

Iohannis Monhemii Tomus II. Philoſophiæ, ubi de plantis tractat, Coloniæ in 8. 1544.

Iſidorus libro 17. de Re ruſtica: & variis plantis ſcripſit.

Ioviani Pontani Horti Heſperidum: ubi de cultura citriorum & ſimilium arborum agit.

Iulii Cæſaris Scaligeri in disputationibus contra Cardanum. Eiusdem in Teoph, de cauſſis plantarum

tarum commentarii, Item in lib. 2. de plantis Aristoteli a scriptos.

Iustuli Spoletani de cultura Croci poëmation. Item de fere sive ferivomis animalibus, Romæ apud Iacobum Mazochium.

LAVRENTII Rusii Hippiatrica latine, apud Christianum Vvechelum, Parisiis 1532.

Laurentii Scholzii, Medici Vratislaviensis, Hortus: celebratus carmine à M. Andrea Calagio, in 4. anno 1592.

Leonhardi Fuchsii Herbarius aliquoties impressus.

Leonharti Turneiseri Herbarius, in folio, Coloniæ, 1587.

Levini Lemnii similitudinum & parabolarum, quæ in sacris Bibliis ex herbis & arboribus sumuntur: explicatio. Antverpiæ in 8. 1569. & Francofurti.

MARCI Hieronymi Vidæ de Bombycum cura & usu lib. 2.

Marcelli Donati Medici Mantuani de radice Mekoaka, Mantuæ, in 4. 1569.

Marcelli Virgilii Secretarii Florentini in Dioscoridem versio & commentarii, Coloniæ, in fol.

Marci Neviani Flandri Gerardimontani de plantarum viribus Carmina, Lovanii 1563.

Matthæi à Lobel observationes luculentissimæ de simplicibus, una cum Adversariorum opinionibus eiusdem: & Petri Penæ, Antverpiæ in folio, 1577. apud Plantinum.

Matthæi Sylvatici pandectæ.

Melchioris Guilandini Borussi de stirpibus quibusdam Epistolæ & Dialogi nonnulli, in 4. Patavii, anno 1558.

Eiusdem commentarii accuratissimi in aliquot

capita Plinii: in quibus potissimum tractat de Papyro. Venetiis.

Michaël Blondus scirpsit de canibus & venatione, Romæ in 4. 1544.

NATALIS Comitis de venatione lib. IIII. Venet. & Francofurt. in 8. 1581.

Nicolai Leonicini de herbis, fructibus, animalib. &c. Basileæ apud Henricum Petri.

Nicolai Monardi de Rosa, de Aurantiis & Citriis arboribus, in 8. Antverpiæ.

Nicolai Monardi Hispalensis de simplicibus Indiæ occidentalis. Conversus in Latinam linguam à Carolo Clusio, Antverpiæ in 8. apud Plantinum.

OTTO Brunsfelsius scripsit fere primus inter germanos in re Herbaria. Eius libri in folio sunt excusi Argentorati, 1550. & antea.

PETRI Angeli Bargæi Cymgeticorum lib. VI. carmine eruditissimo conscripti: nam ipsemet in longinquas regiones profectus est, ut animalium naturas cognosceret. Lugduni apud Gryphium, 1561. in 4. Hunc audivi publice docentem Pisis anno eodem.

Pauli Iovii de piscibus liber.

Petri Crescentii Bononiensis de agricultura lib. XII. sæpius impressi. Autographon, dedicatum ab autore Matthiæ Regi, audio extare in instructissima Bibliotheca clarissimi viri Ioannis Sambuci.

Petri Andreæ Matthioli commentarii luculentissimi in Dioscoridem aliquoties impressi.

Compendium eorundem una cum descriptione Montis Baldi, in 4. Venet, 1571. apud Valgrisium.

Episto-

Epistolæ eiusdem Pragæ, & alibi impressæ.

Petri Bellonii de neglecta stirpium cultura ex interpretatione Caroli Clusii, Antverpiæ in 8.

Petri Bellonii Cenomani de Aquatilibus cum iconibus lib. 2. Parisiis, 1553.

De arboribus resiniferis, coniferis, & aliis perpetua fronde virentibus, cum picturis. De melle Cedrino, in 4.

Platina de honesta voluptate.

Pogii Florentini oratio de Re rustica, addita Crescentio.

Prosperi Alpini de plantis Aegyptiis, & de Balsamo, Venetiis in 4. 1562.

RAPHAEL Volaterranus in suis commentariis rerum urbanarum multa tractat de re Rustica.

Renati Choppini Andegavi I. C. & summo Parisiorum Senatu advocati, De privilegiis Rusticorum lib. 11. Parisiis in 4. 1575.

Roberti Britanni Encomium agriculturæ, Parisiis apud Vvechelum.

SEXTI Iulii Frontini de qualitate agrorum: cum Vrbico & aliis autoribus limitum libri excusi Lutetiæ, ex emendatione Turnebi.

Simonis Ianuensis de simplicibus Medicamentis, latinè, græcè, arabicè secundum ordinem literarum nomina exponens. Venetiis in folio, 1510.

Strabonis Galli poëtæ ad Grimaldum Abbatē hortus amænis. Argentorati apud Henricum Sibold, 1530.

THEODORI Dorstenii Botanicon, Francofurti in folio, 1540.

Theodori Zvvingeri Methodus Rustica, Basileæ in 8. 1576.

VALERII Cordi commentarii in Dioſcoridem, & obſervationes de plantis. Cum Conradi Gesneri de Hortis & aliis. Argentorati in fol. apud Rihelium. Apud me aſſervantur, multis in locis à Gesnero aucti.

Vincentii Belluacenſis in ſpeculo Naturali multa de Re ruſtica tractat.

LATINI AVTORES RECENTIORES NONDVM IMPRESSI.

ALBERTI Magni de moribus animalium. *Dicitur Viennæ aſſervari in Bibliotheca prædicatorum.*

BARTHOLOMAEI Marantæ commentarii in Dioſcoridem, ut ipſe, in ſua Methodo de ſimplicibus cognoſcendis, pollicetur.

CAROLI Cluſii omnium ſuarum obſervationum, cum multis aliis novis ſuis commentariis Botanicis in unum volumen congeſtum, Editio nova: quæ intra annum volente DEO expectatur.

Cæſaris Odoni Bononienſis rerum ſimplicium peritiſſima expoſitio ſecundum Meſuem. Obiit anno 1575.

Chriſtierni Morſani Dani Medici de plantis liber. *Dubitatur an ſit editus.*

Conradi Gesneri Herbarius: cuius δεῖγμα jam nobis exhibuit D. Caſpar Vvolfius, utinam brevi integrum opus ſequatur.

Conra-

Conradi Foreri Vitodurani differentiæ stirpium ex Dioscoride, Theophrasto & Plinio, nescio an sit impressus.

FRANCISCI Frisimelicæ Annotationes in Dioscoridem.

Francisci Bonavidis comment. in Aristotelis lib. de plantis. De nominibus ad historiam plantarum pertinentib. De nomenclatura simplicium.

GABRIELIS Fallopii Lectiones in Dioscoridem, quarum nonnullæ apud me sunt.

Guilhelmi Pelicerii Episcopi Monspelliensis accuratiss. in Plinium commentarii: quorum Rondeletius sæpe facit mentionem.

Guilhelmi Pantini Brugensis annotationes luculentissimæ in Plinium: quarum spem nobis facit *Dodonæus.*

HVGO Saxo de Natura animalium scripsit: dictus fuit Physiologus. *Habetur, ut audio, apud D. Casparem VVolfium Medicum Tigurinum. Citatur & alius Hugo Monachus de natura Animalium.*

Huldarici Mutii Huginaldi Durgæi de Agricultura liber.

IACOBI Cornetani de Soldanellæ laudibus.

Ioannis Francisci Stoæ Linologiæ lib. VI. in quibus à seminatione ad chartarum usque usum omnia de lino exponuntur.

Ioannis Brodæi Turonensis in Dioscoridem annotat. *In Bibliotheca Gesneri.*

Ioannis Sambuci observationes diligentissimæ in Dioscoridem propediem expectantur.

Ioachimi I.F. Camerarii observationes Botanicæ de natalibus plantarum rariorum, tam in Germania quàm aliis regionibus nascentium locis: in quibus secundum literarum seriem loca, in quibus crescunt, certa cum vernaculis appellationi-

bus & euporiſtis, ac familiaribus remediis diligenter exponuntur.

Eiusdem de cultura plantarum quarundam generi humano inprimis utilium libri 2.

Eiusdum Paralipomena Botanica &c.

LEONHARDI Fuchſii de Re Herbaria aliquot tomi magnis ſumtibus collecti cum iconibus elegantiſsimis. *Aſſervantur à doctiſſ. Hæredibus, qui promittunt editionem*, modo Mecænates, opus *ſumtuoſum*, quod eſt optandũ, promoveant.

Leonhardi Antonii Recci, Medici Philippi Regis Hiſpaniarum, latina Hiſtoria plurimarum exoticarum plantarum, quæ brevi impreſſa eiusdem Regis liberalitate, mandato, & ſumptu publicabitur. *Fabius Columna in ſua φυτοβασάνῳ.*

Laurentii Grylli profeſſoris Ingolſtadienſis viri doctiſſimi commentarii in Dioſcorid. quorum duo libri habentur abſoluti.

Nicolai Erythræi Veneti I. C. de vocib. animalium, de fructuum nominibus græcis, latinis & vulgaribus. De Equis.

PETRI Creſcentii Senatoris Bononienſis de commodis ruralibus. *In Bibliotheca Ducis Vrbinatis.*

ROMBERTI Conſtantini in Theoph. commentarii.

VLYSSIS Aldrobandi Profeſſoris Bononienſis in Dioſcoridem cõmentarii prolixi admodum & luculenti: quorum magnam partem apud ipſum vidi. Itemque de avibus accuratum opus propediem expectatur.

GERMANICI LIBRI IMPRESSI.

ADAMI Loniceri Herbarius, in fol. Francofurti apud Egenolphi hæredes.

Ano-

Anonymi cuiusdam Herbarius, in fol. Argentorati.

BARTHOLOMAEI Carrichteri Empyrici mirifici Herbarius, in 8. Argentorati.

CAROLI Stephani prædium Rusticum, germanice diligenter & eleganter translatum à Melchiore Sebitzio Medico, Argentorati in folio, 1579. & 1588.

Columella in germanicam Linguam conversus, à Michaële Hero.

Constantino ascripta Geoponica, ab eodẽ translata.

Conradi Gesneri Epitome germanica de quadrupedibus, avibus & piscibus, Tiguri in folio.

EBERHARDVS Tappius de accipitrib. germanice dicitur scripsisse.

Eucharii Rhodionis liber Herbarius ex Ioanne Cuba locupletatus, in folio apud Egenolphũ Franc.

GEORGII Mangolt de piscibus in lacu Acromo, Tiguri.

HIERONYMI Bock Herbarius, in folio, Argentorati.

IOANNIS Donizer de cultura stirpium, in 8. anno 1547. Francofurti.

Iacobi Theodori Tabermontani libri de Re Herbaria, Francofurti in folio, apud Nicol. Bassæum.

Secunda pars Herbarii Tabermontani, post ipsius obitum publicata per Nicolaum Brunium Medicum Marpurgensem, in fol. 1591. apud Nicol. Bassæum Francofurti.

LEONHARDI Fuchsii Herbarius, Basileæ in folio.

OTTONIS Brunsfelsii Herbarius, in folio, Argentorati cum figuris.

PETRI Crescentii versio germanica, Basileæ in folio.

Petri Andreæ Matthioli Herbarius cum figuris, Pragæ in folio.

Eiusdem Editio Francofurtensis multis modis aucta à Ioachimo I. F. Camerario, Medico Norimberg. anno 1586.

De Re veterinaria germanicus liber ex diversis autoribus collectus, in 8. apud Egenolphi hæredes Francofurti.

Libri Constantino ascripti de agricultura, à Michaële Hero translati, in 8. Francofurti.

Vvolfgangi Schmacii de cultura Arborum, & inprimis earum insitionib. libellus, in 8. Norimberg.

De agricultura liber ex variis autoribus collectus, in 8. Francofurti apud Egenolphi hæredes.

De natura & cura animalium, ex diversis autoribus collectus liber Michaëlis Heri Medici.

Hippocomice: sive de Equorũ cura: & variis equestribus exercitationibus, potissimum translata ex Friderico Grysone Neapolitano: Autore Ioanne Faisero juniore Franco, Augustæ in fol.

Hippiatria sive de Equorum cura: Eodem autore, Ibidem.

VETERINARIA collecta ex Apsyrto & aliis, & in linguam Latinã translata à Ioanne Ruellio: germanicè vero facta à Gregorio Zechendorfio Medico Aegrano, Norimbergæ in folio.

Veterinaria nova. Francofurti in 8. 1593.

Liber Tobiæ Molleri de justo tempore colendi agros, in 4. 1583.

ITALICI IMPRESSI.

ALOYSI Anguillaræ, præceptoris olim mei in Re Herbaria, opiniones, de simplicibus, Venetiis in 8, apud Valgrisium,

Africi

Africi Clementis Paduani de agricultura tractatus, in 8. anno 1577. Venetiis.

Antonii Venuiti Notensis opusculum de Agricultura, Venetiis anno 1537.

Andreæ Baccii de Vnicornu: Florentiæ in 4. 1573.

Augustini Galli elegantissimi Dialogi viginti de agricultura & villæ oblectationib. Venetiis in 4. 1573.

CASTORIS Durantis, Romani Medici Herbarius novus, Romæ in fol. 1585.

FRIDERICI Grysonii Neapolitani de Re equestri, in 4. & 8, Venetiis.

Friderici Georgii de cognoscendis, tractandis, & curandis Falconibus, Venetiis in 8. 1558.

GABRIELIS Alphonsi de Herrera Hispani de agricultura libri translati in Italicum à Mambrino Roseo de Fabriano, Venetiis in 4. anno 1568.

IOANNIS Tatti Lucensis de agricultura lib. 5. Venetiis in 4. anno 1560.

Iordani Rusti Calabri de Re equestri, in 4. Bononiæ 1561.

MArci Bussati Ravennatis de agricultura & hortis, Venetiis in 4. 1593.

PETRI Andreæ Matthioli comment. in Diosco, tomi duo in fol.

GALLICI EDITI.

ANDREAE Teveti Cosmographi Regii in suis libris multa habet de animalibus, piscibus, avibus, plantis rarioribus, si modo omnia vera sint,

CAROLI Stephani prædium rusticum locupletatum, & primum Gallice editum à Ioanne Liebalto Medico, Parisiis in 4. anno 1573.

GVILHELMI Tacchini de accipitribus & canibus venaticis.

LEONIS Lidii Campani de Re rustica comment. Lugduni, apud Torarsum, in 8.

PETRI Bellonii observationum singularium libri, in 4. Lutetiæ.

Eiusdem de piscibus marinis, Parisiis, 1551.

De cultura plantarum, & potissimum silvestrium arborum, quomodo possint in hortis excoli, eiusdem in 8. 1558.

REMBERTI Dodonæi Herbarius.

TRACTATVS novus de agricultura & plantarum differentiis & cultura arborum, Lugduni in 8.

ANGLICI.

GVILHELMI Turneri de rebus Naturalibus multa audio extare in sua lingua.

THOMAE Gybsonii Angli Herbarius liber.

Thomæ Philomeli Londinensis de Natura simplicium.

HISPANICI EDITI.

GABRIELIS Alphonsi de Herrera lib. III. de agricultura.

Garziæ

Garziæ de Horto Dialogi de rebus Indicis Lingua Lusitanica cõſcripti, quos vertit vir doctiſſimus & optimus D. Carolus Cluſius.

NICOLAI Monardis Hiſpalenſis de ſimplicibus Indiæ occidentalis. Tractatus de lapide Bezahar. Et de Herbo Scorzonera. Dialogus de dignitate ferri & ipſius uſu in arte Medica. Item de Nive & frigidæ potione.
Ab eodem Cluſio magna ex parte in latinam ſermonem converſa.

FINIS CATALOGI AVTORVM Rei Ruſticæ.

Errata emendanda.

Fol. 61. lin. 8. lib. 3. leg. 2. fol. 67, lin. à fine 9. ſermenta, leg. ſarmenta. fol. 70. lin. 11. ingravis leg. ingenuis: fol. 90. lin. à fine 3. furtu. leg. furto. fol. 110. lin. 1. ut vis, leg. ubivis. fol. 111. lin. 14. qua, l. quæ. fol. 138. lin. 12. quorum, leg. cuius.

ELEGIA
Cunradi Rittershusii Brunsvvicensis,
IN COMMENDATIONEM OPERIS DE RE RVSTICA,
Collecti & editi à D. Ioachimo Camerario, Reip. Norimberg. Medico,
AD LECTOREM.

QVO sit ager ritu, quo vinea more colenda,
Quî sit reddendus fertilis hortus opum:
Quas pratum teneat leges, quas cadua sylva,
Quidq; boni officium postulet agricolæ:
Quánam etiam felix stet res pecuaria cura,
Et gnavum innocuo fœnore ditet herum,
Qui dapibus dulci cum uxore fruatur inemptis,
Cum natisq; suis, cum famulisq; suis:
Post autem vendens aliis quæcunque supersunt,
Inde referre graves ære queat loculos:
Edocet iste liber, brevibus conscriptum aphorismis,
Quem Camerariadæ dat pia cura senis.
Quicquid Aristoteles, quicquid Plato, Varroq; do-
Plinius atq; Maro, Tullius atq; Cato, (ctus,
Quic-

Quicquid habent Xenophon, Columellaq́;, Palladiúsque,
Quicquid habent leges, Iustiniane, tuæ,
Exhibet ille tibi quasi per compendia tuta,
Selecta è multis pauca voluminibus.
Quid loquar Hetrusca conscripta encomia lingua,
Isthic perspicuo facta Latina stylo?
Quid loquar Autorum immenso collecta labore
Nomina, naturæ pars quibus ista fuit
Aut olim descripta aut nostro denique sæclo,
Seu levat hos bona lux, nox mala sive premit.
Parvum mole opus est, sed magna volumina adæquat,
Pondera si rerum quis trutinare velit.
Sic parvo constant magnarum semina rerum
Corpore, plusq́; auro gemma minuta valet.
Sic modicus largis superans ingentia rura
Fructibus agricolæ plus dat agellus opum.
Optima sic illa est censenda moneta, valorem
Quæ magnum claudit corpore in exiguo.
Hunc quicunq; teris manibus, gremióve libellum
Gestas, autori dic bona multa bono:
Ut simili nos fruge beare, superstite vita,
In commune bonum vir satus ille queat.
Multa quidem dedit ille, ævum victura per omne
Ingenii monumenta inclyta digna cedro.
(Laudes ille suas fugit; atqui Gloria calcem
Pone viri insequitur, quò magis ille fugit.)

Quis

Quis nescit, quantâ hortorum viridaria curâ
Plantarit, vires indigitans medicas?
Iamq; adeò assurgũt gignentia cuncta Patrono,
Quæq; habet almus ager, quæq; ferũt sylüæ.
Multa sed & magni pulcerrima scripta parẽtis
Postuma de larga protulit ipse penu:
Et, magis æqua bonis faveant modò tempora libris,
Hinc proferre parat plura sine invidia.
Idem herbas animans doctrinæ munere tinxit,
Addidit & vocem quadrupedum generi,
Quos homines poßint virtutis habere magistros,
Brutorum monitis effugiantq; nefas.
Miraris, dubitasq;? loquar quàm vera, probabunt
Quæ dedit in duplici Emblemata centuria.
Mox utinam hanc promissa sequatur biga sororum,
Squammigerumq; vehens pennipotensq; genus!
Ac donanda licet rude jam sit honora senectus,
Otia nulla tamen mens generosa cupit:
Totam sed gestit studiis impendere vitam.
Tu, bone Lector, huic fata precare bona.
Sic fœcunda Pales tibi, sic bona Flora faveto:
Sic Pomona tibi, sic sit amica Ceres.
Cætera sic te adament hortorũ & numina ruris:
Sic frugum omnigenas det tibi fundus opes.

At

At tu, docte liber, proficiſcere, Cimbrica tellus
Quà maris undiſoni fluctibus alluitur.
Nec te longi iteris terrere pericula debent:
Ardua ſcrupoſum gloria pergit iter.
Magna viæ tibi erunt ſolatia, quando fovebit
Inclyta te eximii dextera RANZOVII:
Quando individuus comes ibis rure moranti,
Fallenti curas imperiiq́; graves.
(Curarum ah requies dulciſſima ruſtica vita!
Vita, voluptatis quàm tu es honeſta penus!
O & cœlitibus contermina vita beatis,
Ut ſæpè & ſummi te coluere viri!
Illuſtri ne quis fors dedecus autumet eſſe
RANZOVIO, *ruri degere quando cupit.)*
Parsq́; eris eximiæ non ultima Bibliothecæ,
Sive Bredenberga hanc, ſeu Segeberga ſinus
(At quanto ſumptu!) RANZOVICA *regna, fovebunt.*
Hac ſpe, parve libelle, alite vade bono.

Faciebam L. M.

Altorphii in Acad. Noribergenſ.
die 18. Decembr. Anno 1595.

F I N I S.